

Ročník IV.

2/96

Cena 10 Sk

BIBIANA

REVUE

O UMENÍ PRE DETI A MLÁDEŽ

Peter Holka / **Rok návratov k overeným hodnotám** ♦ Dušan

Dušek / **Hádam na tú strechu ešte vylezlem** ♦ Ľubica

Suballyová / **Smútok z PIKI-ho očí** ♦ Jozef Urban / **Jedno-**

ducho som si vymýšľal ♦ Ondrej Sliacky / **Kvety prvého**

prebúdzania slovenského života... ♦ Jana Nemcová /

Historicko-dobrodružný žáner v literatúre pre deti a mládež

O B S A H

PETER HOLKA

Rok návratov k overeným hodnotám /1

ONDREJ SLIACKY

Návraty ako východisko z núdze /10

BJARNE REUTER

Knihy sú pasom do vnútorného sveta /13

DUŠAN DUŠEK—KVETA SLOBOD-
NÍKOVÁ

Hádam na tú strechu ešte vyleziem /14

DUŠAN DUŠEK

Zimomriavky /20

EUBICA SUBALLYOVÁ

Smútok z PIKI-ho očí /23

EUBICA KEPŠTOVÁ

Ako hrá básnikovo srdce /27

JOZEF URBAN

Jednoducho som si vymýšľal /29

Vranka Danko a Tomáš Bublina /31

MÁRIA DUBAYOVÁ

Aj Rómčatka sú slovenské deti /34

ONDREJ SLIACKY

„Kvety prvého prebúdzania slovenského
života ...“ /37

MARTA ŽILKOVÁ

Všetko pre detskú knihu /43

RECENZIE

Čítajte si s nami /45; Priestorom spoločenskej prózy pre deti a mládež /45; Povesti o Oravskom zámku /48; Labuť kráľ /50; Kresťanské nebo /51; Heviho ABC, Abeceda nášho deda /52

JÁN KAČALA

Ako vychovávať osobnosti /54

JANA HUDÍKOVÁ

Z dní levickej radosti /57

JANA NEMCOVÁ

Historicko-dobrodružný žáner v literatúre pre mládež /58

VALÉRIA DULLOVÁ

„História je pre národ tým, čím je svedomie pre človeka“ /63

PETER ČAČKO

Milý pozdrav z Lužice /67

JÁN ULÍČIANSKY

Noví nositelia Ceny H. Ch. Andersena /68

BARBARA BRATHOVÁ

Pocta Ľubomírovi Kellenbergerovi /69

Bibliografia pôvodnej literatúry pre deti a mládež 1995 /71

SUMMARY /73

Šéfredaktor **ONDREJ SLIACKY**

Grafická úprava Marián Škripek

Revue Bibiana, orgán Slovenskej sekcie IBBY, s finančným príspevkom Štátneho fondu kultúry Pro Slovakia vydáva BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, štyrikrát do roka.

Adresa redakcie: Bibiana, medzinárodný dom umenia pre deti, Panská 41, BOX 39, 814 99 Bratislava, telefón redakcie 07/381 41 62

Rozširuje a objednávkami prijíma distribučná firma ARES, s. r. o., Športová 5, 831 04 Bratislava

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pošty č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994.

Redakčná rada: Ján Beňo, Klára Jarunková, prof. PhDr. Milan Jurčo, CSc., prof. PhDr. Ján Kopál, CSc., prof. PhDr. Peter Liba, DrSc., prof. PhDr. Viliam Obert, CSc., prof. Karol Ondreička, PhDr. Zuzana Stanislavová, CSc., doc. PhDr. Brigita Šimonová, CSc., doc. PhDr. Eva Tučná, CSc., Ján Uličiansky, PhDr. Vlasta Ulrichová, CSc., doc. PhDr. Viera Žemberová, CSc., PhDr. Marta Žilková.

MKSR 875/93

V čísle sú reprodukované ilustrácie z tvorby Ľubomíra Kellenbergera

ROK NÁVRATOV K OVERENÝM HODNOTÁM

(Hodnotenie literatúry pre deti a mládež vydané v roku 1995)

PETER HOLKA

V posledných rokoch, vymedzených zmenou politického systému v závere roka 1989 a dneškom, sledovala široká kultúrna verejnosť a osobitne literárna obec s narastajúcim znepokojením frontálny prienik brakovej a inej vyslovene komerčnej prekladovej literatúry určenej deťom, ktorá ako ničivá povodeň zaplavila náš knižný trh. Vyznačovala sa knihami s ľúbivými veľkoplošnými a pestrofarebnými ilustráciami a málohodnotným aliterárnym textom, ktorý bol napríklad iba povrchným prepisom filmových disneyoviek a iných filmových či televíznych projektov, prípadne kompilátom mrzaciacim klasické európske rozprávkové dedičstvo (Grimmovci, Andersen), a tým aj v nich obsiahnuté hodnoty. Jazyk a štýl hrali v takýchto „plagátových knihách“ (Peter Gloccko) tú najpodradnejšiu rolu, aj preto zaznel priam zúfalý výkrik básnika Štefana Moravčíka: kde sa majú naše deti naučiť krásy a rozmanitosti materskej reči?! A ďalej: kde sa majú deti vôbec naučiť čítať tak, aby sa čítanie stalo ich bežnou, ich nepostrádateľnou kultúrnou (životnou) potrebou? Tieto knihy totiž nie sú nič viac, ale ani nič menej, ako súčasť akiste výnosného masového priemyslu zábavy a spotreby, ktorý sa vo svojej komplexnosti

rafinovane orientuje na dieťa skrze film, elektronické médiá, hudbu, ďalej cez časopisy, omaľovánky, nálepky, perá, pastelky a rôzne hračky, až po časti odevu, cukríky, žuvačky a iné maškrtky, čím vytvára istý druh štandardnej konzumnej subkultúry.

V minulom roku sme zaregistrovali viacero pozitívnych signálov, ktoré môžeme dešifrovať aj tak, že hlavná povodňová vlna komerčného braku a kriklavého gýča sa cez Slovensko už prevalila, teda že trh je týmto tovarom nasýtený, vari už aj presýtený, a tak sa opäť vynorili ostrovčeky, na ktorých je živná pôda pre literárne hodnoty. Tieto ostrovčeky sú vlastne oázami istoty, istými krokmi návratu, návratu k sebe, ku koreňom, k vlastnej tradícii, k osvedčeným hodnotám, ktoré skrze literatúru potvrdzujú našu ľudskú a kultúrnu identitu. Pravdaže, v prvom rade mám na mysli nosné diela ľudovej slovesnosti — starobylé slovenské rozprávky zo zbierok Pavla Dobšinského a iných zberateľov a upravovateľov, v ktorých je skoncentrovaná etika našich predkov aj ich zmysel pre krásu, je v nich zakorenená hlboká ľudskosť, viera v spravodlivosť, pravdu, čínorodosť, vo víťazstvo dobra nad zlom. Výstižne to charakterizoval sám slovenský Homér, Pavol

Dobšinský, keď o význame a poslaní hrdinu ľudových rozprávok napísal: „*Tento popelvár, popelval, popelčík, pastierik, kráľovič, kráľovčík, kralčík, najmladší brat a ako ešte k tomu inak menovali by ho povesti ... uvedený je na dejisko ako syn rodu ľudského: rodí sa ako človek — cíti, myslí, určuje sa, koná ako človek, poddaný je slabostiam ľudským i vyniká cnosťami ľudskými. A v tejto už ľudskej vlastnosti vystavujú ho povesti na obdiv toho, v čom ony vidia mieru podľa nich čo najlepšieho a najdokonalejšieho človeka. V tom je on ideálom človeka slovenského.*“

Tento ľudský a mravný ideál človeka je univerzálny, preto zákonite pretrval v čase a jeho opodstatnenosť i na sklonku 20. storočia potvrdzuje potreba ustavične ďalšieho a ďalšieho vydávania Dobšinského diela. Iba v Mladých letách vyšlo vlni desiate vydanie prvej knihy **Slovenských rozprávok** a siedme vydanie druhej knihy (v úprave Márie Ďuričkovej a s ilustráciami Ľudovíta Fullu) a vedno so štrnástimi inojazyčnými mutáciami už dosiahli omračujúci náklad jeden milión dvestotisíc výtlačkov!

Mária Ďuričková sa vlni prezentovala aj novozostavenou zbierkou ľudových rozprávok **Zlatá priadka**, ktorú Mladé letá označili za slávnostný titul k štyridsaťpäťročnému jubileu svojho vzniku a autorke oprávnené udelili aj vydateľskú cenu, pretože Zlatá priadka jednoznačne patrí medzi to najlepšie, čo vlni u nás vyšlo. Ďuričková majstrovsky, ba priam zázračne kúzli s jazykom: jej vety sú krátke, takmer holé, zbavené balastu, no zároveň veľmi presné, rytmické a pripomínajúce ľudovú reč. Rozprávky sa preto len tak hemžia krásnymi

a zabudnutými slovesami: prehltnutý Janček Palček sa z ryby „vyšobalil“, deti sa „štrovali“ dolu kopcom a zmok neprehovoril, lež „začiapal“. Ďuričková podobne tvorivo pracuje so sujetom a nebojí sa výraznejšie zasiahnuť do jednotlivých segmentov prototextu, respektíve prototextov, rozprávania oprostuje od digresíí, čím folklórnu rozprávku dynamizuje, aktualizuje a podriaďuje ju vnímaniu dnešného dieťaťa. Mravné posolstvo rozprávok sa vylúpne z takto upravených textov a obnaží sa ako zdravé jadierko zo škrupiny orecha. Akoby autorka v čase devalvácie slova a jeho významu vracala mu jeho pôvodný zmysel, jeho stratenú moc a silu, akoby vracala čas, v ktorom: „*Čo slovo povedalo, to sa muselo stať. Slová požehnaní chránili pred nešťastím, ba vytŕhali aj zo smrti. A slová kľatby svojou strašnou silou nebo i zem prebíjali.*“

Zo zbierok Pavla Dobšinského čerpajú aj iné vydavateľstvá, vlni napríklad vydavateľstvo Lienka, kde vyšla vo výbere a úprave Eleny Slobodovej a s ilustráciami Vlada Kardelisa už druhá kniha **Slovenských rozprávok** (predtým v roku 1994), oba zväzky obsahujú po dvanásť textov. Slobodová je vo výraze menej farbistá, je strohejšia, jej jazyk je jazykom súčasníka, no pri úpravách sujetu je tradičnejšia a akoby sa viac podriaďovala autorite Dobšinského rozprávky. Chcem tým povedať iba toľko, že aj Slobodovej forma úpravy ľudovej rozprávky je jednou z potenciálnych alternatív, tie budú časom akiste ďalej narastať, pretože každá generácia pociťuje potrebu aktualizácie týchto textov. S potešením som pod názvom **Koza rohátá a jež** (Mladé letá) zaevidoval reedíciu

slovenských ľudových rozprávok upravených Jánom Bodenekom pre najmenších čitateľov. Obsahuje obľúbené texty ako *Kozičky* a *vlk*, O starom Bodríkovi, Ako išlo vajce na vandrovku a iné a treba ešte dodať, že knižka je nádherne ilustrovaná Albínom Brunovským.

Osobitnú zmienku si zaslúžia **Dávne povesti o slovenských hradoch** (Mladé letá) od hornouhorskeho šľachtica Alojza Medňanského (1784—1844), ktoré vyšli prvý raz v Pešti roku 1829 a z nemčiny ich preložila a pre mládež upravila Hana Ferková. Povesti boli a sú čitateľsky príťažlivé, pretože sa v nich v zbeletrizovanej a fantazijnej forme skrze pútavý dej popularizujú dejiny, v tomto prípade zväčša dejiny slovenských hradov a miest. Zbierka obsahuje takmer tridsať povestí, niektoré sú chronicky známe, ako napríklad o Omarovi a Fatime, čiže studni lásky na Trenčianskom hrade, o lúpežných rytieroch Jánovi a Rafaelovi Podmanických, ktorých zbojnícku svornosť načisto rozrumila láska ku krásnej Hedvige, či o krásnej svätici zo Strečnianskeho hradu Žofii Bošniakovej, no i menej známe, ako napríklad Zámka na ústach o hriešnom mnichovi Odilovi z Blatnice. Ten: „*Nehanebne znesväcoval svoju zvrhlú náruživosť menom lásky, ktorá je jednou z najmocnejších skôb na stavbe sveta, vyžaruje to najvyššie a najsvätejšie, čo kedy hýbalo hruďou človeka, no ak sa nechráni a nekrotí, stane sa ako oheň, ktorý ináč blahodarne svieta a ohrieva, pustošiacim požiarom.*“ (s. 20—21).

Áno, väčšinou týchto povestí hýbe, ba priam lomcuje láska, láska verná až za hrob, láska vášnivá, láska zvrátená, láska ukrutná a násilnícka a rôzna iná,

a všetka tá láska je čitateľovi predstretá komplikovanou syntaxou a — ako píše sám autor — „prejemným jazykom osvietenských čias“. Predpokladám, že detský čitateľ nevelmi porozumie obsahu, tobôž jazyku týchto povestí a v dnešnej mládeži (pubertálnej a adolescentnej) odchovanej ramkami, terminátormi a ďalšími thrillerovými psychopatmi i tvrdou pornografiou bude takáto štylistika vyvolávať salvy smiechu. Domnievam sa, že v stave, v akom kniha je, mala byť predstretá dospelým čitateľom, ktorí akiste ocenia dobovú preromantickú manieru, no pre mládež ju bolo treba jazykovo radikálnejšie upraviť. Aby sa naši pubertiaci nezachádzali od smiechu, keď napríklad na strane 54 nájdú takto opísaný zrod lásky: „*Žofine milé rozpaky, sladký zápas panenskej nevinnosti s vítanou presilou lásky premáhali a zaplavovali Vešelého hrdé srdce a obaja zahoreli jedným plameňom. Jeho plameň žiaril sťa červená pochodňa v temnotách a jej — ako keď za bieleho, vlúdneho mesačného svitu kvety zavoňajú tuhšie a kvapky rosy žiaria jasnejším trbletom.*“

Druhým pozitívnym krokom návratu k osvedčeným hodnotám nepochybne sú reedície diel hviezdnych stálic našej literatúry pre deti a mládež. Vlni tak vyšiel v Mladých letách už v piatom vydaní výber z veršov Ludmily Podjavorinskej a Márie Rázusovej-Martákovskej **Do školy**, ktorý zostavila veľká znalkyňa diela týchto autoriek Lýdia Kyseľová. V malom, no iba na literárne hodnoty zameranom vydavateľstve BUVIK vyšlo už druhý raz Podjavorinskej **Žabiato** a Čačky **hračky** od Kristy Bendovej, na dôvažok v Mladých letách dielko Márie

Rázusovej-Martákovej **Hojdalička**, **hojda**, ktoré obsahuje výber jej veršikov pre najmenšie deti. Ide napospol o rytmické verše a uspávanky, akoby odpozorované z ľudovej piesne, ktoré časom už tiež takmer zľudovali. Spomenuté autorky vo svojich básničkách nenásilne, hravo a vtipne približujú koexistenciu sveta človeka so svetom prírody, ako to ilustruje napríklad štvorveršie Rázusovej-Martákovej: „*Šiel gazdičko, proso sial, / vzišlo mu len riedko, / spravili tam kury bál, / rozmetali všetko.*“ Alebo vlastnosti rýdzo ľudské, ako Podjavorinská: „*Naša Anka, veru tak, / do všetkého hybká, / do učenia ako rak, / do tanca sía rybka!*“ A do tretice Krista Bendoová a jej obrázok z prírody, ktorý dieťaťu predstavuje pôvabný jarný kvietok: „*Ja som kvietok — fialôčka, / aké nebo, také očká, / aká tráva, také šaty, / hrej ma, slnko, lúčik zlatý!*“ Ako je vidieť, ide o verše, ktoré plynú prirodzeným rytmom, o verše pre dieťa ľahko zapamätateľné a popri kráse prinášajúce aj poznanie. Akiste v tom tkvie ich obľúbenosť dnes už v niekoľkých generáciách.

K týmto prácam rozhodne treba priradiť aj jednu z najvydarenejších knížiek Ruda Morica **Z poľovníckej kapsy**, ktorá vyšla v Mladých letách už desiaty raz (prvé vydanie v roku 1955). Svedčí o čitateľskej obľúbenosti tém realisticky približujúcich našu faunu a flóru, v prípade dobrého znalca prírody a vynikajúceho rozprávača uja Bohdana, horára v Novej Bystrici-Vychylovke, najmä faunu kysuckých lesov z Bystrickej doliny. Moric za pomoci uja Bohdana rozpovedal s rovnakým zápalom príbehy o veľkých, malých i celkom drobných lesných

zvieratách, o dravcoch i bylinožravcoch, o vynachádzavosti zvierat pri získavaní potravy a ochrane svojich mláďat, ktorá neraz vedie až k sebaobetovaniu rodičov, čím napísal nielen „dobrodružné“ príbehy o zvieratkách, lež nenásilne priblížil nezastupiteľnosť a funkciu jednotlivých živočíchov v prírode. Pri výpočte vlni vydaných reedícií nemožno zabudnúť ani na piate vydanie **Matka a Kubka** Marianny Grznárovej (Mladé letá), pretože táto knižka vtipne a so smieškom približujúca život dvoch valachov a ich psa Dunča je naozajstným detským bestsellerom, podobne ako prvácky hit Márie Ďuričkovej **Nie je škola ako škola (nie je žiak ako žiak)**, ktorý vyšiel (Mladé letá) už v treťom vydaní.

V hodnotenom období sme zaznamenali päť nových knížiek poézie určených deťom. Milan Rúfus vydal zbierku **Pamätníček** s podtitulom **Modlitby za dieťa** (Mladé letá). Zrodila sa na motívy detských kresbičiek básnikovej dcéry Zuzany, ktorými je knižka ilustrovaná. Autor v doslove píše, že kým v predchádzajúcich Modlitbičkách sa rozprával s dieťaťom skrze vlastné bezstarostné detstvo, v Pamätníčku sa rozprával skrze detstvo svojho raneného mláďatka, čím sa z modlitbičiek stávali modlitby. Modlitby sú hlbšie a ťažšie ako modlitbičky, sú významovejšie i apelatívnejšie, zrači sa z nich múdrosť zrelého človeka, dospelého muža a v prvom rade otca, ktorý vie, čo je to život, lebo v ňom veľa pretrpel a ešte viac miloval, preto vie aj to, čo je pokora a láska, ktorý vie, čo je to — mať dieťa: „*Čo s nami láska porobí? / Tá hviezda nad priepasťou, / púť do víťaznej poroby, / do*

služby, čo je slasťou.“ Takže život ako služba! V tom je Rúfuso vo poznanie, jeho životná múdrosť, chápujúca údel človeka i údel osudom ťažko skúšaného človeka. Rúfusova zvnútornená, spirituálna poézia naliehavo oslovuje nielen dieťa, ale aj jeho rodiča. Viem si predstaviť hlboko intímne okamihy, keď pri večernom čítaní týchto veršov, po celodenných stresoch a naháňaní sa, v tichom porozumení obohacuje rodič svoje dieťa a dieťa svojho rodiča.

Po vzore Jána Smreka a jeho Maľovanej abecedy Daniel Hevier napísal a sám si aj ilustroval knižku **Heviho ABC (HEVI)**, v ktorom najmladším čitateľom hravou formou a s jeho príslovečným vtípom a vynachádzavosťou v štvorveršiach približuje jednotlivé písmená abecedy. U Heviera však nejde len o verše, hoci sú napísané tým najdnešnejším jazykom s využitím hovorových výrazov, nejde len o akési didaktické osvetlenie abecedy, táto knižka je svojím spôsobom sama osebe peknou hračkou. Teda Hevier pomáha dieťaťu spoznávať a osvojovať si svet skrze hravosť a hru a takto ho nevdopak priťahuje aj ku knihe a k literatúre. Tematicky rovnako je zameraný titul určený najmladším čitateľom **Abeceda nášho deda** (Mladé letá) z pera Ladislava Kvasničku. Kvasnička podobne ako Hevier veršami približuje jednotlivé hlásky abecedy. Jeho básne sú však dlhšie, ale i tradičnejšie, hojne využíva zvukomalebné zhluky hlások, citoslovčia a iné onomatopoeje, na ktorých si neraz poláme jazyk aj dospelý čitateľ.

Marián Kováčik si v knižke **Básničky zo psiny** (PRINT-SERVIS) zobral na mušku psov (čo je dobre, lebo deti ich majú tak rady) a ich majiteľov

a najmladším čitateľom so šarmom a vtípom priblížil rôzne plemená pobehujúce po uliciach a parkoch našich miest a obcí, no aj na salašoch (veď sme na Slovensku a vyšľachtili sme si slovenského čuvača). Kováčik je detsky hravý, no zároveň dokáže ozrejmiť charakteristické vlastnosti, respektíve znaky jednotlivých plemien i to, ako ľudia pomáhajú prírode a vylepšujú exteriér svojich miláčikov: „*Keby ja bol boxer / tak ma ani v duši / nenapadne dať si / kupirovať uši* // *Moja duša / na tie uši / by si nezvykla* // *Iba keby bola / dušou z bicykla*.“ Básničky zo psiny sú v závere doplnené poviedkou o jazvečíkovi či džezvečíkovi Charliem a zvláštnosťou knižky je aj to, že nejaký chlpatý nezbedník od začiatku až do konca úplne dobiela vylízal čísla všetkých strán. Podobne i Štefan Moravčík ponúkol v knižke **Modré z neba** (Lienka) poéziu i prózu, presnejšie sériu nápaditých a iskrivých básničiek, riekaniek, rýmovačiek, autorských rozprávok a iných vtípných povedačiek, ku ktorým ho inšpirovali ilustrácie z pozostalosti Štefana Cpina (1919—1971). Moravčík je aj v tejto knižke zemitý, zakotvený v našej tradícii, vychádza z nej a z motívov prírody, ktorú personifikuje, no v prvom rade je nesmierne hravý, zábavný, veselý a vynachádzavý: rýmuje, ohýba a inak zvrta slovenčinu ako mladuchu v bohato vyšívanom sviatočnom kroji. No dokáže sa v tom slovnom virvare a ošiali aj prudko zastaviť a jeho slovo odrazu znežnie a pohľadza. Autorovo hravé výmyselníctvo sa prejavuje aj v menách rozprávkových postavičiek, ktoré však majú aj rolu istej druhovej typizácie, tak máme do činenia napríklad so žabkou Hrkáľkou, vodní-

kom Naničhodníkom, rakom Prízrakom a ďalšími.

Najväčšiu úrodu priniesla v lanskom roku próza pre najmenších čitateľov, žánrovo najmä autorská rozprávka a cykly poviedok, keď sa mi na stole navrášila celkom slušná kôpka nových titulov, dokonca, ak sa nemýlim, aj štyri debuty. Za jednu z najvydarenejších kníh vôbec, a to nielen spomedzi debutantov, považujem rozprávkový cyklus básnika Jozefa Urbana **Dobrodružstvá vranky Danky** (Lienka), ktorý takto úspešne debutoval aj v oblasti literatúry pre deti a mládež (ak neberiem do úvahy jeho tretinové spoluautorstvo na knižke Výstrel z motyky). Urban tieto rozprávky pôvodne napísal pre košické štúdio Slovenského rozhlasu. Vranka Danká teda vyletela do sveta z rozhlasu a medzičasom sa stala populárnou i slávnou, však si ju možno kúpiť v hračkárstve, našťastie nie živú, lež z plyšu a vypchatú. No v tom nie je jej hodnota, tá sa skrýva v tom, že rozprávky o vranke Danke sú výsostne aktuálne, sú dnešné, moderné, navyše zakotvené v meste a akceptujú aj novú sociálnu realitu v našej krajine (napríklad nezamestnanosť). No Urban nie je nijako podenkový, pomocou vtipného, súčasného a živého jazyka, pomocou slovného i situačného humoru a potrebnnej nadľahčujúcej básnivosti uprednostňuje univerzálne ľudské hodnoty, ako priateľstvo, láska, znášanlivosť, spolupatričnosť, dobro, krása a iné. Jeho texty sú zároveň nositeľom nevtieravého, nenásilného a vtipného poučenia i zábavy. Keď sa napríklad vranka Danká opýta, čo je to kultúra, redaktor Jožo jej odpovedá: „*Kultúra je vtedy, keď ľudia jeden pre druhého*

robia dobré a pekné veci.“ Prosté, však? Ako väčšina právd. Tucet rozprávok nápadito a vtipne ilustroval Urbanov generačný druh Ľubomír Guman, a v dôsledku tejto kongeniality vznikla pekná, obsažná a hodnotná kniha, ktorá akiste poteší každé dieťa.

Podstatne horšie je na tom dielko Dagmar Slovákovej, ktorá svoj knižný debut nazvala **Rozprávky z najmenšieho domčeka** (Mladé letá). Najmä preto, že je to knižka málo zrozumiteľná aj dospelému čitateľovi (v dôsledku celej série abstraktných významových pojmov, ako Okraj a ďalšie s tým súvisiace), navyše je to lektúra pomerne nudná a štylisticky miestami ťarbavá. Iba sa domnievam, že náhodné a popritom násilné spojenie jemného vzdušného krásavca Orfea a nevýraznej, guľatej, ušubranej a pracovitej Anny malo byť niečím ako kontrastom medzi dvoma svetmi, medzi svetom tvrdej manuálnej práce a svetom zábavy a záhalky. V tom prípade je dosiahnutý umelecký výsledok rozpačitý a nepravdivý, možno sa však mýlim, možno autorka písala niečo úplne iné, možno chcela poukázať na nejednotnosť obsahu a formy, teda v tomto prípade výzoru a vlastností človeka, vlastne chrobáka, ktorého nemožno posudzovať iba podľa parádnych krídel. Do nevýrazného priemeru zapadá aj knižka ďalšej debutantky Eleny Dzurillovej, ktorá najmladším čitateľom ponúkla cyklus realistických poviedok **Bambulkine príhody** (Mladé letá). Autorka sa nevyhla ustáleným schémam a obe, vlastne všetky tri zvieratká boli zlými ľuďmi odvrhnuté, aby ich dobrí ľudia zachránili. Príhody fenky Bambulky, kocúra Bazila a psíka Ľapka, ktorých v Bratislave pri-

chýlila vo svojom rodinnom dome veľká trojgeneračná rodina, pôsobia didakticky a ako nevýrazné morality a zdá sa mi, že aj oná veľká rodina je, žiaľ, iba plochou kulisou, a nie priestorom na rozohratie plnokrvných medziľudských vzťahov.

Štvrtou debutantkou je prozaička Jana Bodnárová, ktorá do sveta literatúry pre deti a mládež vstúpila invenčným cyklom poviedok **Roztrhnuté korálky** (Mladé letá), v ktorom vlastne z rôznych aspektov osvetľuje pocit ľudského strachu. Tým, že sa človek naučí báť, že v sebe objaví svojho panáčika Strášika, ako hrdinka Bodnárovej knižky Paulinka, sa sebauvedomuje. Strach tu totiž nepôsobí traumatizujúco, skôr ako istý korektív, ktorý človeku nedovolí, aby jeho svedomie tvrdo a definitívne zaspalo. Strach je teda prirodzenou vlastnosťou, dokáže

zasievať do vedomia človeka pochybnosti, neraz vyviera z nepoznaného, jeho iná dimenzia zas rozpaľuje fantáziu a dáva jej krídla, čím ovplyvňuje aj ľudskú kultúru. Bodnárová svojimi textami dokazuje, že aj úplne všedné javy a veci môžu byť pre vnímavého človeka plné poézie a krásy.

Poéziu a krásu vidí vôkol seba aj Štefan Balák vo svojej zbierke poviedok **Vietor Fíneus** (1. PB-press). Jeho Fíneus je zázračný vietor, ktorý môže takmer všetko, dokáže rozhnať mračná, privolať zabudnuté spomienky i potešiť smutnú vdovu, čiže v prvom rade pomáha a rozradostňuje. Balákov jazyk je básnivý, svoje vety rytmizuje a často rýmuje, no neraz sa samoúčelne nechá uniesť rýmovačkami, ktoré potom pôsobia digresívne. Celkovo sa mi zdá Balákova zbierka dvanástich poviedok nevyrovnaná,

s lepšími i slabšími čísly, v tých slabších všetko dopovedáva, dovysvetľáva a nič nenechá na detského čitateľa. Fíneus pracoval nielen v príbehoch, lež aj v tlačiarňi a dokonale poprehadzoval farebné obrázky v knižke, takže napríklad poviedku Smutná pani ilustrujú vrabce zobkajúce zrno pod riečicou a v poviedke Riečica je zas ilustrácia patriaca k Šepomame a Šepotatovi a v tej pre zmenu Fíneus objíma onú smutnú spiacu paniu — vdovu s dlhými nohami a odhalenými stehnami. Nezbedník!

Rozprávka Jána Beňa **Lietajúci slimák** (Arkus) je akýmsi prírodovedným exkurzom smerujúcim k výskumu týchto slizkých živočíchov obľubujúcich vlhko a dážď. Tie, žiaľ, bez motivického zdôvodnenia zaujímajú a znepokojujú aj ďalších obyvateľov istej záhrady: koníky, krta, sýkorku, vrabce... a tí všetci chcú slimákom pomáhať. Aj tomu lietajúcemu, ktorému vo sne narástli krídla a napokon mu drozdy ponúkajú životnú družku. No vrabce sa zdesia: „*Vy ho chcete oženiť! Fuj, hanba!*“ Možno treba chlapcov i dievčatá od útleho detstva pripravovať na to, že raz na nich budú svadobčania kričať: Fuj, hanba!

Priam exkluzívne pôsobí svojím dizajnom, polygrafickou úpravou a krásnymi medovými ilustráciami knižka spisovateľa Václava Šuplatu a výtvarníka Róberta Bruna **Päť zázračníkov**, ktorá je prvým titulom vydavateľstva BIB ART (zakladateľom je Bibiana). Šuplata svojsky interpretoval klasickú rozprávku a k Dlhému, Širokému a Bystrozrakému priradil ešte Čarostrelca a Čarofuka. Zázračníci, pravdaže, úspešne putovali svetom, doputovali do tureckej krajiny

a tamojšiemu sultánovi zachutila Čarostrelcova medovina, ktorá sa mu stala osudnou. Bodaj by nie, mohamedán a alkohol! Text rozprávky je na štandardnej úrovni, no knižka je naozaj taká krásna, až sa našinec ošiva, keď ju má vložiť do detských rúk...

Daniel Hevier v pôvabnej knižke autorských rozprávociek na dobrú noc **Nám sa už zase nechce spať** (BUVIK) po druhý raz oživil svoju zázračnú postavicku v belasej kombinéze, s modrým cylindrom, žltým motýlikom a rozsvietenými hviezdikami v očiach, teda Buvika, ktorý dokáže uspávať a privolávať sničky, navyše on tie sny stráži deťom aj ich rodičom, no aj snehuliakom, ešte nevyliahnutým kuriatkam vo vajčkách a rybičkám v akváriu, dokáže naraz uspať vrabce v maku, poskytnúť tulákovi kyprú perinu, ale aj vymeniť zlé sny a nočné mory za sny dobré a premôcť zlodějov snov. Hevier je zručný štylista, a je, až sa to hanbím opakovať, nanajvýš súčasný, je vtipný, veselý, zábavný a chápaný, a čo je podstatné — celou svojou osobnosťou je na strane dieťaťa. Navyše jeho texty ustavične hýria iskrivými nápadmi, takže klebety a podobné reči o Hevierovej nadprodukcii sa mi zdajú nemorálne, lebo odsudzovať pracovitost' je nemorálne, a možno práve tí, čo ich šíria, takto maskujú vlastnú lenivosť, netaľentovanost' a tvorivú neschopnosť. Rozhodne stojí za to siahnúť po tejto útlej knižočke, večer si sadnúť na peľasť posteľe a prečítať z nej svojmu dieťaťu jednu rozprávocku. Nie sú ani dlhé, ani krátke, sú pred spaním akurátne, a ak si ich bude rodič šetriť, jeho dieťa s Buvikom zaspí desať po sebe nasledujúcich dní, vlastne večerov.

Osobne ma najviac mrzí, že početne i kvalitatívne najslabšie bola v lanskom roku zastúpená realistická próza pre deti vo veku desať a viac rokov, keď som zaznamenal iba jediný titul — knižku poviedok Miroslava Piusa **Chlapec na bielom koni** (H & H), ani nehovoriac o prózach pre pubertálnu a adolescentnú mládež, hoci práve tu máme bohatú tradíciu (Jarunková, Glocko, Dušek a ďalší), kde vyšiel tiež iba jeden nový titul — detektívka Františka Jurigu **Na vlastnú päsť** (Goldpress Publishers). Cyklus lyrických poviedok Miroslava Piusa je tematicky tradičný — približuje chlapca, ktorý prežíva prázdniny u starého otca na dedine. Pius zobrazuje zväčša harmonické vzťahy medzi deťmi i dospelými, zobrazuje ich pekným a básnivým jazykom, no to všetko pomerne deskriptívne. Čo má vyplývať z deja, z príbehu, to sám prvoplánovo rozpovie. Viaceré motívy (napríklad biely kôň) pôsobia iba ako rekvizity, ako pekná ozdoba, no motivicky nie sú zdôvodnené ani funkčne.

Ani Jurigova detektívka, hoci žánrovo môže pôsobiť osviežujúco, nepatrí medzi vydarenejšie lektúry, skôr naopak. Zápleтка knižky je až neuveriteľne banálna, keď trinásťročný chlapec vodí za nos bandu zločincov, navyše vyvrcholí priam melodramaticky — slzami a prudkým prerodom profesionálneho zločincina Škriepnika, alias Zabijaka, z ktorého sa vykľuje Štefan Tomo. Zločinci sa náhodne objavajú v úvode knižky, potom sa stratia, aby sa vynorili opäť až na strane 144 pričom knižka má 188 strán. Medzitým hlavný hrdina, onen trinásťročný Marcel, prežíva všelijaké hrdinské i banálne dobrodružstvá na Zlatých

pieskoch a v nočnej Bratislave, zväčša sú však opísané toporne, nepresvedčivo, miestami až smiešne, podobne je to s dialógmi, ktoré naozaj nepatria do úst dnešných ľudí. Napríklad chlapec hovorí rovesníkovi: „Nič si z toho nerob, cudzinec.“ A dospelák na ulici dotyčnému chlapcovi: „Halucinácie si realizuj doma, nie medzi ľuďmi.“

A tak v žánri realistickej prózy pre dospelávajúcu mládež bilanciu vylepšuje a hodnotovo zachraňuje opäť reedícia — už siedme slovenské vydanie románu Kláry Jarunkovej **Jediná** (HEVI). Domnievam sa, že tajomstvo úspechu tohto románu je v jeho civilnosti, v zobrazení všedných dní všedného dievčaťa, ktoré sú vyrozprávané sviežim a vtipným, neraz i ironickým jazykom. Pravda, mládežnícky slang sa v jednotlivostiach za vyše tri desaťročia (prvé vydanie je z roku 1963!) trochu zmenil, ale to nie je podstatné, ani to, že dnešné pätnásťročné dievčatá sú už vyspelejšie. Dnes by Oľge Polomcovej strihali vrkoče dajme tomu o rok či dva skôr. No aj dnešné dievčatá rovnako dospelávajú, rovnako sa trápia so sebou a sebauvedomením, s prvými láskami a prvými žúrmami, so zaraďovaním sa do spoločenských štruktúr, rovnako sa im pod nohami hýbu overené hodnoty a istoty detstva, rovnako kriticky konfrontujú svet dospelajúcich so svetom dospelých a akosi ostrejšie vidia faloš, pretváрку a iné neduhy. Jediná nič nestratila na svojej aktuálnosti, aj dnes oslovuje dospelávajúce deti a ich rodičov. Ba, obávam sa, že v súčasnej epoche podnikateľského pachtenia sa, keď sa čoraz viac venujeme biznisu ako bytiu, je ešte aktuálnejšia, než v čase svojho vzniku.

Na záver týchto marginálií chcem vysloviť ešte tri stručné poznámky: tou prvou je skutočnosť, že zrejme vyšli aj ďalšie knihy pre deti a mládež, ktoré som však nezaznamenal, najmä v dôsledku veľkej vydavateľskej rozptýlenosti. Po druhé, že slovenská literatúra pre deti a mládež žije a dáva o sebe aj vedieť, po tretie, že lanský rok považujem za rok návratov k osvedčeným či overeným literárnym hodnotám. A to rozhodne nie je málo.

NÁVRATY AKO VÝCHODISKO Z NÚDZE

Ondrej Sliacky

Ale ani nie bohviekoľko — aby som bezprostredne nadviazal na záver Holkových hodnotiacich marginálií. Návraty k overeným hodnotám boli a sú totiž len východiskom z núdze, či lepšie z biedy, do ktorej sa tvorba pre deti a mládež nie vlastnou vinou dostala. Navyše reedície štúrovskej rozprávky, či klasičiek slovenskej detskej poézie Podjavorinskej a Rázusovej-Martákovovej, resp. Moricovej prozaickej kompozície Z poľovníckej kapsy nevyplynuli zo špecifickosti samotného literárneho procesu, ale sú výsledkom vydavateľskej reagentie na súčasný stav knižnej produkcie pre deti. Pravdaže, je dobre, že vyšli, že sú tu, ne snažme sa však presvedčiť samých seba, že ide o výnimočný čin. Návraty k „osvedčeným či overeným literárnym hodnotám“, ktoré tvoria základný umelecký fond literatúry pre deti

a mládež, boli do deväťdesiateho roku úplne samozrejmovou súčasťou vydavateľských aktivít. Klub mladých čitateľov, ktorý plnil závažnú kultúrnu misiu, napríklad sústavne a navyše *konceptne* pracoval s reedíciami, takže každá čitateľská generácia okrem tvorby korešpondujúcej s jej intelektovou a estetickou vybavenosťou poznala i erbové diela predchádzajúcich generácií.

Prirodzenou ambíciou vydavateľstva, ktoré knihy pre deti a mládež nielen vydávalo, ale aj tvorivo podnecovalo (opäť mám na mysli Mladé letá), bolo však vydávanie diel, ktoré literatúru pre deti obohacovali o novú kvalitu. Jednoducho diel výnimočných, originálnych, jednoznačne dokladajúcich fakt, že tvorba pre deti a mládež nie je žiadnou literatúrou špeciálnych funkcií, ako sa jej čas od času z veľkého Parnasu podsúva, ale je to integrálna súčasť národnej literatúry. Spoločenské zmeny a s nimi súvisiace reštruktúralne zásahy do systému kultúry, žiaľ, namiesto optimalizácie existujúceho stavu, spustili deštruktívny proces, ktorý doterajšiu prestíž a kvalitatívne postavenie detskej literatúry značne ohrozil. Vpád brakov a komerčnej produkcie, založenej na myšlienkovom bezduchosti a remeselnom ilustračnom výraze, napríklad oživil dávno prekonanú podobu infantilnej detskej knižky, ktorá nerozširuje ani poznávacie schopnosti dieťaťa, ani neformuje jeho mravné a estetické vedomie. Aspoň nie v pozitívnom slova zmysle.

Agresívnosť tejto produkcie, jej vonkajšková rafinovanosť pri získavaní čitateľa, nepredstavuje však hrozbu len pre samotnú pôvodnú tvorbu tým,

že ju o tohto čitateľa pripravuje, ale v širšom kontexte, t. j. revíziou základného poslania detskej knihy ako umeleckého prostriedku zošľachtovania dieťaťa, jeho fixovania na myšlienkovú aj esteticky náročný text, je potenciálnym nebezpečenstvom pre samotnú národnú kultúru.

Rad vydavateľstiev túto skutočnosť už pochopilo a do svojich programov začlenilo aj pôvodnú tvorbu pre deti. Nechajme teraz bokom otázku, či by sa tak stalo aj bez finančného zabezpečenia fondu Pro Slovakia, uspokojme sa s tým, že „slovenská literatúra pre deti a mládež žije“, ako konštatuje Peter Holka, „a dáva o sebe aj vedieť“. Ibaže ako pri predchádzajúcom Holkovom konštatovaní v súvislosti s re-edičnými návratmi aj tentoraz by som problém videl o niečo zložitejšie. Pôvodná detská kniha aj napriek brakovkej a komerčnej konkurencii vychádza, jej kontakt s detským čitateľom je však povážlivo obmedzený. Namiesto predchádzajúcich niekoľkodesaťtisícových nákladov, ktoré aj prostredníctvom systému knižníc vlastne pokrývali celý detský čitateľský priestor, dnešné nízke náklady nedokážu zabezpečiť, aby sa hodnotná detská kniha dostala k väčšiemu počtu detí. A keďže nedostatok finančných prostriedkov znemožňuje knižniciam, aby priebežne rozširovali svoj fond o každý pôvodný titul, je viac než isté, že tento problém jedna z posledných možných záchran nevyrieši.

Pri súčasných nízkych nákladoch teda prevažná časť detskej populácie zostáva bez šance zoznámiť sa s hodnotnou detskou knihou, čo môže znamenať, že brakový videovizuálny atak, so všetkým, čo k tomu náleží, bude

ďalej narastať. Túto nevábnú víziu už teraz zreálňuje fakt, že v súčasnosti tvorba pre deti a mládež nesaturuje čitateľské potreby každej vekovej kategórie mladej generácie. Ešte v nedávnej minulosti predovšetkým Mladé letá koncipovali svoju vydavateľskú činnosť ako kompaktný edičný systém, ktorý zabezpečoval produkciu kníh pre každú vekovú kategóriu detí a mládeže. V súčasnosti takáto edičná činnosť je len spomienkou, čo vysvetľuje, prečo jedna veková kategória je zabezpečená dostatočne, a druhá nie. Pri formovaní mravného a estetického vedomia dieťaťa, pri vytváraní jeho čitateľských návykov, je pritom každý z týchto vekových stupňov dôležitý. Osobne si však myslím, že starší čitateľský vek patrí medzi najpodstatnejšie vekové fázy v ontogenéze dieťaťa, pretože práve v tomto období sa dieťa začína konfrontovať so svetom dospelých, hľadá si v ňom svoje miesto a perspektívu, pričom jedným z prostriedkov, ktorým to robí, je aj literatúra. Pravda, za predpokladu, že je to literatúra, ktorá ho nezavádza, ale s ktorou sa môže vnútorne stotožniť. A práve literatúra pre vek „tichých búrok“ absentovala v edičných zámeroch vydavateľských firiem nielen v lanskom roku, ale absentuje už dlhší čas. Paradoxné pritom je, že práve literatúra pre tento vek, reprezentovaná najmä spoločenskou prózou K. Jarkovej, J. Blažkovej, M. Ďuričkovej, V. Bednára, J. Šrámkovej, J. Navrátila, P. Glocku, D. Duška, sa vari najpodstatnejšie podieľala na profilovaní modernej prózy pre mládež.

Príčin, pre ktoré nie je tomu tak aj dnes, je nepochybne viac ako len súčasná edičná nesystémovosť. Presne

ich pomenovať vyžaduje si iný priestor, než je vymedzený týmto poznámkam. V tejto chvíli je dôležité uvedomiť si, že v súčasnej slovenskej literatúre pre deti a mládež, ktorá lanskými autorskými rozprávkami Daniela Heviera a Jozefa Urbana v rozvíjaní jednej zo svojich najtvorivejších línií, chýba správa o životnej situácii dieťaťa,

o jeho postavení vo svete, ktorý svojím životným štýlom ohrozuje detskú idealitu, čo raz má tento svet zachrániť. Takže vzhľadom aj na túto skutočnosť literatúra minulého roka, „roka návratov k overeným hodnotám“, nezavdáva bohvieakú príčinu na spokojnosť.

BIBIANA OŽÍVA DOTYKOM

Medzinárodný dom umenia pre deti BIBIANA má šťastne personifikovaný názov. Zvykli sme si vnímať ho nie ako kamennú inštitúciu, lež ako kamarátku Bibianu. Pravda, nie len preto, že krstné meno v jeho názve ponúka takúto alegóriu.

Vytvorili ju ľudia — tvoriví, nápadití, ktorí klasický galerijný stánok povýšili na priamy dotyk detí s umením. Práve ten je v útlohu veku budúcich recipientov sveta umenia taký dôležitý. Zvykli sme si, že BIBIANA ponúka nielen pastvu pre oči, ale že autori koncipujú výstavy aktívne. Dieťa rozhybe, oživí exponáty vkladom svojej aktívnej prítomnosti. Predovšetkým dve mladé dámy — Saša Petrovická a Saša Fischerová k svojej práci takto pristupovali. Keď na rok za zvláštnych okolností BIBIANA osirela od týchto dvoch duší, pocítili sme to ako ustrnutie. V lete sa objavila výstava **O ruke, ktorá sa dotýka, objavuje, tvorí a rozpráva**. Bola signálom, že „živé“ výstavy precitnú. autorky námetu a scenára — dve Sašky — pripravili výstavu externe, no netrvalo dlho, aby sa po zmene na poste riaditeľa do BIBIANY vrátili ako interné pracovníčky. Našťastie, že nerezignovali. Dieťa v ich duši nezvädlo. Neopadla ani klíma, ktorá pomáha pestovať „kvety“ v krajine detstva — nápaditosť, tvorivosť a ani ďalší ľudia okolo. Na realizácii výstavy sa podieľali ich osvedčení spolupracovníci — scénický výtvarník Aleš Votava (výtvarno-priestorové riešenie) a dramaturgička Ľubica Svitáčová.

Výstava mapuje, čo všetko ruka v dejinách ľudstva a umenia znamenala, čo znamená v našom každodennom živote. Je tu výber z výjavov z dejín umenia, pracovných činností človeka spojených s jemnou manuálnou prácou s nástrojmi, ruka ako prostriedok mimoslovného dorozumievania sa, cez súčasné umenie a hry. Až po ruku vyjadrujúcu city. Sú tu aj objekty — vyobrazenie prstovej abecedy či tieňového divadla, ale aj autorská fantazijná mapa krajiny ruky. A tiež tvorivá dielňa.

A opäť si z výstavy môžu deti odniesť viac než poznanie a zážitky — papierovú skladačku, ktorá im dá ďalšie podnety, aby do hry zapojili aj svojich doma. A celkom na záver — jedno zabúdané odporúčanie: „Keď prídeš domov, pohľad tých, ktorých máš rád.“

LUBICA SUBALLYOVÁ

Knihy sú pasom do vnútorného sveta

Medzinárodný deň detskej knihy sa oslavuje 2. apríla v deň narodenia veľkého rozprávkara — dánskeho spisovateľa Hansa Christiana Andersena. Inšpirátorom týchto osláv je medzinárodná nevládna organizácia IBBY (International Board on Books for Young People), ktorej cieľom je združovať organizácie a jednotlivcov z celého sveta v záujme podpory hodnotnej detskej knihy. Oslavy Medzinárodného dňa detskej knihy pripravujú od roku 1967 jednotlivé národné sekcie IBBY. Gestorom tohtoročných osláv bola národná sekcia IBBY z Dánska. Posolstvo deťom celého sveta — *Knihy sú pasom do vnútorného sveta* — napísal dánsky spisovateľ **BJARNE REUTER**.

Poslali ma raz na povalu po kartónovú škatuľu s vianočnými ozdobami. Povala bola vlhká a tmavá, nuž som si zobral petrolejovú lampu. Ako som tak hľadal zlatú hviezdu, sklené gule a svietniky v tvare malých buclatých anjelíkov, natrafil som na škatuľu previazanú silným špagátom. Chcel som s ňou pohnúť, ale bola veľmi ťažká. Záhadná škatuľa: zabudnutá, tajomná, ukrytá a pevne uzatvorená pred vonkajším svetom. Bez váhania som prerezal špagát. Povalou sa rozľahlo plesknutie, akoby veľký vták zatrepotal krídlami. V úžase som civel na veľkú hrbu kníh; veľkých i malých, tučných aj tenkých... Všetky boli zaprášené a pôsobili na mňa čudným dojmom. Niektoré vyzerali dokonca hrozivo — staré kožené obaly so zvláštnymi znakmi. Niektoré z tých najväčších boli ilustrované len obrázkami nahých žien. Myslím si však, že im to neubralo na príťažlivosti. Opatrne som zavrel dvere, pohodlne som sa usadil a začal som čítať pri svetle sliepňajúcej petrolejky príbeh z Benátok z roku 1433. Nerozumel som všetkému, ale tie slová vo mne vyklíčili a zakorenili sa ako zázračné semená.

Nasledujúci deň som opäť išiel na povalu. Tentoraz som si prečítal iný

príbeh — o travičovi v Chicagu. Jedného muža prenasledoval ohavný vrah. Utekal bočnými uličkami a temnými zákutiami mesta. Len hviezdy nad ním mlčky svietili... Práve tak ako nado mnou. Tajnostkársky na mňa žmurkali cez malé podkrovné okienko. Nemohol som nabrať dych. Strmhlavo som utekal krivoľakými uličkami pred neznámym prenasledovateľom.

Po desiatich dňoch som zavrel knihu a premýšľal som o mojich dobroružstvách v Chicagu.

Stál som na streche sveta. S knihou v ruke som mohol cestovať nielen do Chicaga a do Florencie, ale do každého mesta na svete. Každá kniha vo mne vyklíčila ako semienko a stala sa mojou súčasťou. Táto šťastná myšlienka ma priviedla k uvoľnenému výbuchu smiechu na hodine matematiky, spoteného ma prebudila uprostred noci. Umožnila mi stať sa obyvateľom dávnej krajiny... A starý otec, ktorý sa ma práve pokúšal naučiť Desatoro, nevychádzal z údivu. Predstavil som si ho po svojom a smiešne zmeneným, zastretým hlasom som mu pritakával: „Dobre vravíš, ó, najmúdrejší medzi múdrymi! Dobré vravíš, Otec Zeme!“

Hádam na tú strechu ešte vyleziem

Rozhovor so spisovateľom Dušanom Dušekom

Zdá sa mi, že vždy budem písať o detstve, lebo je to zem objavov, terra incognita, ktorá zrazu zmizne z mapy. Zrazu zistíme, že nemáme desať rokov, ale tridsať — a tak nám bolo dobre alebo zle. Rád by som písal o tom, čo ma na tomto svete prekvapilo, aké boli moje objavy. Tuším, že najviac ich bolo v detstve, a keď ich nebolo najviac, boli najsilnejšie. Rád by som ostal chlapcom až do smrti, rád by som do svojich knížiek prepašoval samé prekvapenia, ohňostroje, lety v zápalkovej škatulke až na Mesiac, trochu smútku, trochu muziky. Rád by som sa hnal na svojom prvom bicykli a večer pred zaspaním myslel na biely balón, ktorý sa stratil za kostolnou vežou.

(Pravdivý príbeh o Pačovi)

Možno sme začali vašim spisovateľským krédom. Detstvo je skutočne inšpiratívna téma pre mnohých spisovateľov. Je však rozdiel písať o detstve pre dospelých a písať o detstve pre deti. Práve knižka Pravdivý príbeh o Pačovi svedčí o tom, že aj vy ste si museli tento problém riešiť.

■ Neviem, či som ho riešil vedome, pretože keď som sa chystal písať o detstve, nikdy som nejako ostro nerozlišoval, či niektorá téma osloví len detského čitateľa a iná iba dospelých. Až v procese práce, pri písaní knižky pre deti, obliekal som tému do detských šiat. Pokúšal som sa vcífovať do detskej duše, lepšie povedané, hľadal som v sebe chlapca a usiloval som sa cez neho vnímať spomienky, historky, zážitky — a zachytávať ich akoby jeho perom. Deťom som vždy chcel pošuškať o živote skôr niečo pekné, nezakrývať, nekamuflovať, ale poskytnúť im niečo, čo aj pohladká ich dušičku. Trochu iné to bolo, keď som písal o deťoch pre dospelých. Zostával tam

princíp pohľadu chlapca, ale v komunikácii s dospelým čitateľom som sa nevyhýbal ani tej horšej tvári detstva: nepochopeniu, krutosti, tomu, čo človečika trápi, ničí, likviduje. Obe tieto smerovania spájal humor. Ten vítajú deti i dospelí. Nemôžem a ani nechcem posudzovať, či sa mi to darilo, ale keď tak spätne o tom uvažujem, zdá sa mi, že asi takáto bola moja metóda.

Vaša prvá kniha, ktorú vydali Mladé letá — Najstarší zo všetkých vrahov — obsahuje zážitky chlapca či impresie z vyše ročného pobytu u starých rodičov. Je v nich však toľko tajomného, zamlčaného, nevy povedaného, že plne nasýtený a uspokojený sa pri jej čítaní môže cítiť iba skúsený, veľmi vnímavý a dotvárania schopný mladý čitateľ.

■ Pri spätnom pohľade na moju prvú knihu pre deti si naozaj uvedomujem, že som čosi zamlčoval, a dnes sa mi zdá, že zbytočne. Detský čitateľ sa asi nechce hrať na skrývačku, skôr túži po tom, aby sa prirodzene a spontánne

niečo dozvedel. Ale vtedy som to ešte inak napísať nevedel. Preto považujem túto knižku nielen za najvážnejšiu, ale aj najmenej komunikatívnu, čo mi je ľúto. Keby som ju písal dnes, bola by hádam radostnejšia aj otvorenejšia.

O štyri roky neskôr vyšla kniha **Pravdivý príbeh o Pačovi**. V jej poviedkach už vidíte cez to zázračné skielko, ktorým sa pozerajú na svet deti, akoby ste sa to od nich učili. Navyše v esejistickej polohe ich privádzate k pochoopeniu, ako sa také poviedky v spisovateľovej hlave rodia. A vysvetliť zložité veci deťom vie iba ten, kto naozaj vie. Že to naozaj viete, o tom svedčia všetky vaše ďalšie knihy pre deti — **Pišťáček**, **Deň po dlhom daždi býva voňavý**, **Pišťáček sa žení**, **Babka na rebríku** a kniha pre mládež **Dvere do kľúčovej diery**. Vráťme sa však k tomu tajomstvu a jeho odhaľovaniu, ktoré je akýmisi vnútorným impulzom pre postavy vašich poviedok, ale, myslím si, aj pre vás.

■ Isté tajomstvo som sa vždy pokúšal využiť na to, aby som mohol čitateľa prekvapiť, zdá sa mi to produktívny spôsob, ako ho upútať. Aj banálny príbeh môže získať na zaujímavosti, ak máte v zálohe pripravenú prekvapivú pointu, nové poznanie. Môžem len dúfať, že to deti aspoň trochu zaujalo. Na druhej strane ma túžba komunikovať s nimi viedla po prvej knižke k väčšej otvorenosti. A zároveň som sa pokúšal čo najviac prijímať od nich. Začal som sústredene počúvať detské reči, ich rozhovory a s radosťou som zistil, ako zázračne narábajú s jazykom. Niekedy sú to iba útržky viet, slovička, ale detská reč je naozaj živá voda jazyka; to najlepšie v mojich prózach pre deti pochádza z takéhoto načúvania. Je to autentické — a uveril som, že nie to, čo ja vymyslím, je zaujímavé, ale oveľa lepšie

je to, čo ponúkajú deti, a ja som ten pašerák, ktorý to od nich prenáša ďalej a zasadzuje do nových situácií.

Charakteristickým znakom vašej tvorby je aj hľadanie, vytváranie harmónie. Napriek tomu alebo práve preto, že najmä vnútorný život vašich hrdinov nie je bezkonfliktný. Niečo ste už o tom povedali, no predsa len, čo pre vás znamená obsah tohto slova v živote i v literatúre?

■ V poslednej knižke pre dospelých mám dokonca poviedku, ktorá sa volá **Harmónia**, takže celkom iste, najskôr iba podvedome, neskôr vedome sa táto téma do mojich prác dostávala. Konfliktom sa nevyhýbam, ale najmä v knižkách pre deti som sa aj pomocou humoru pokúšal od nich dospieť k akejsi pohode alebo aspoň drobnej nádeji. Šťastní ľudia akoby predchádzali konfliktom vytváraním harmónie vo vnútri človeka aj v okolitom prostredí, akoby sa vždy venovali niečomu, čo má znamienko plus.

Vaše príbehy sa zvyčajne odohrávajú v rodinnom prostredí. Rodičia a deti, starí rodičia a deti, je to vlastne rozovor generácií. A to, čo vy hľadáte a ponúkate, to je aj harmónia domova.

■ Pre mňa je rodina vždy taká maličká vzorka väčšieho spoločenstva. A rodinné vzťahy sú určujúce pre to, ako človek neskôr vníma svet, po čom túži, čo chce robiť. Sú teda určujúce aj pre kvalitu spoločnosti.

Kdesi som čítala, že spisovateľ pre deti môže písať o minulosti, ale mal by sa pozerieť na prítomnosť a vidieť do budúcnosti. A to je asi to, čo vyznávate vo svojej tvorbe: ideu harmónie, ktorá prináša ľuďom šťastie.

■ Harmónia je túžba, ktorá sa nikdy nedá celkom naplniť, ale nemala by nám chýbať snaha priblížiť sa k nej.

Mohli by sme ďalej hovoriť o poetic-
kosti, obraznosti vášho videnia i jazyka,
ale najviac ma priťahuje hovoriť ešte
o humore vo vašej tvorbe. O tej „zvlášť-
nej zmesi veselosti a nostalgie, aká spre-
vádza spomienky na detstvo v dospelos-
ti“. Pomohla som si charakteristikou
Zuzany Stanislavovej, lebo sa mi zdá
výstižná. Ja by som dodala, že je to taký
saroyanovský humor. Pramení len z ú-
smevnosti spomínania, niekedy z non-
sensových situácií alebo je typický aj
pre prostredie, v ktorom sa príbeh odo-
hráva? Mám, pravdaže, na mysli Zá-
horie.

■ Ak nič iné nedali Záhoráci Sloven-
sku, tak celkom iste osobitý humor.
Často som chodieval k starým rodi-
čom do Šaštína, dodnes tam rád cho-
dím a vždy ma fascinuje spôsob, akým
sa títo ľudia zhovárajú. Ten ich humor
nie je nijako pripravený, strojený, je
spontánny, nečakaný, nie je ani láska-
vý a zhovievavý, často je pichľavý, os-
trý, ale neublízuje. V tom je akási spr-
avodlivosť tohto nárečia, tohto jazyka.
Povedané spisovným jazykom by to
všetko mohlo byť urážlivé, bolestné,
humor to však robí prijateľným. Vždy
keď také niečo počujem, natrčam, za-
špicatím uši. Obdivujem týchto ľudí
a z ich humoru kradnem a používam,
čo sa len dá. Verím, že z toho vzniká
živá komunikácia s čitateľom.

Pišťáček, najveselšia postavička, je
síce najmenej realistická, vlastne už
rozprávková, a predsa je typická pre Zá-
horie. Akoby bol nohami zaborený v je-
ho piesku, ale hlavou prečnieval najvyš-
šie borovice a vietor Záhoria mu pískal
do uší najfantastickejšie nápady. Má
Pišťáček aj šaštínsky predobraz a prečo
práve on najviac vyburcoval vašu spiso-
vateľskú fantáziu?

■ To je taká zvláštna figúrka, ktorá
vznikla ešte v čase Mladej tvorby,
keď sme tam písali rôzne drobné lite-

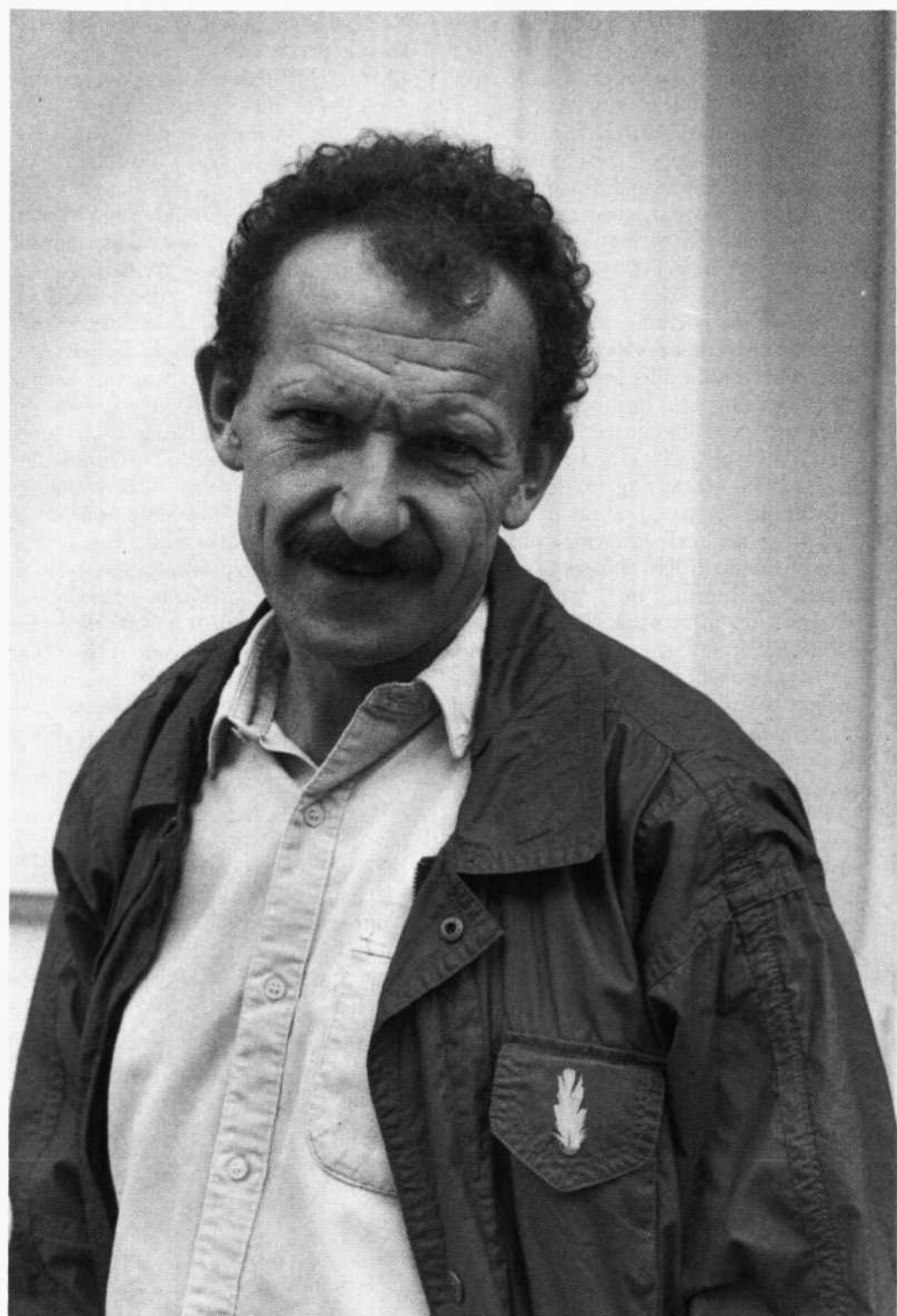
rárne útvary. Vynorila sa mi v hlave,
keď som si spomenul, že môj otec mal
v Šaštíne kamaráta Pištu, teda Šte-
fana, a keďže to bol drobný človek,
otec ho volal Pišťáček. Často sa mi
stáva, že mám problém pomenovať
postavu, ale keď už to meno má, tak sa
o nej ľahko vymýšľa. Nie je to teda ten
otcov kamarát, ale bez neho by Pišťá-
ček nikdy nebol. Ja vlastne ani neviem,
aký je starý, v trilógii sa nakoniec žení,
ale keby mal konkrétny vek, bol by
ním limitovaný. Osciluje medzi chlap-
com, ktorý môže urobiť detský nezmys-
el, a dospelým, ktorý sa už nad sve-
tom aspoň trochu zamýšľa. Príbehy
o ňom sú nadsadené, ale ten základ
skutočne pochádza zo „záhoráckych
pískov“ a borovic, medzi ktorými
presvítá svetlo, jas a čistota ako
v kostole.

**Kde ste získali schopnosť tak inten-
zívne pozorovať prírodu a prenášať ju
do poviedok ako ich živú súčasť?**

■ Vaša otázka ma prekvapuje, lebo
ja si to naozaj neuvedomujem. Našťas-
tie, čitateľ vníma text inak ako autor,
ak to tam teda je, tak ma to teší. Môj
otec bol lesný inžinier, s ním som chodil
do lesa, pracoval som v lese, keď som si
chcel zarobiť na prvý bicykel, poznal
som v ňom každý strom. So starým
otcom som zasa chodil na huby a asi
tak prirodzene, ako príroda do mňa
vchádzala, preniesla sa aj do mojich
próz. Hocikedy mám pred očami zá-
hradu za oblokom nášho bytu v Piešť-
anoch, tých päť sliviek, maliny, na konci
záhrady kurín, ku ktorému sa zlietali aj
holuby.

**Mali ste v rodine rozprávača? Ja to-
tiž verím, že rozprávačstvo dostáva člo-
vek už v génoch.**

■ Som skôr poslucháč ako rozprá-
vač. Mám rád ľudí, ktorí veľa rozprá-
vajú, a Záhoráci, tí vás nepustia k slo-

vu. Mne to vyhovuje, občas len zmením tému, aby som sa dozvedel, čo chcem. Aj v našej rodine z otcovej strany boli takí rozprávači. Najmä v Šaštíne. Strýc Anton, teta Sida, to boli živé encyklopédie, pre mňa zlatá baňa. Strýc Anton mal úžasnú pamäť, no dodnes neviem, či si nevymýšľal, hoci napokon je to jedno, ja som mu tak či tak vďačný!

Ak dobre počítam, pán Dušek, už osem rokov vám nevyšla nová kniha pre deti. Prečo taká dlhá prestávka?

■ Obávam sa, že to nie je prestávka. Nevieť, či ešte napíšem knižku pre deti. Roky pribúdajú, čo by mi neprekážalo, ale vo mne sa akosi zväčšuje odstup od detstva aj od mladých ľudí. Už pri svojej poslednej knihe pre mládež Dvere do kľúčovej dierky som mal pocit, že kráčam po tenkom ľade. Chýbali mi informácie. Pokúšal som sa to riešiť tak, že som každé ráno cestoval so školákmi zo Šaštína do Senice, tváril som sa, že čítam noviny, a počúval som rozhovory chlapcov a dievčat, aby som neurobil nejakú základnú chybu, keď som chcel písať o tom, ako žijú a rozmýšľajú, aby som zachytil aspoň kúsok pravdy o mladých ľuďoch. Inak by ma okamžite prekukli, že si vymýšľam, a prestali by mi dôverovať.

Na druhej strane sa hovorí, že čím je človek starší, tým lepšie rozumie deťom.

Nechcem tým povedať, že už päťdesiatka je ten vek.

■ Nevylučujem nič, všetko je možné. Ale musím mať istotu, že viem oveľa viac, ako sa dostane do textu. Inak tápem.

Nezazlievajte mi to, ale rada by som vám pripomenula jeden dobrý návod, ako sa vrátiť k tvorbe pre deti.

■ *Pierko bol múdry vrabec. Naschvál rozprával o všeličom inom, len nie o poviedke, chcel, aby som sám prišiel na to, že nemám nikomu nič rozprávať a pýtať sa, či je to pekné, alebo nie je, nemám si o svojich poviedkach nič namýšľať a nečakať od nikoho chválu, ale mám sedieť nad papierom a písať, ako najlepšie viem, ba ešte o niečo lepšie, o nič iné sa nestarať, na nič iné nemyslieť, mať otvorené oči a ešte aj veľké uši, aby som všetko počul, a keď raz vyleziem na strechu, nemám sedieť na komíne preto, aby všetci videli, ako som vysoko, ale preto, aby som bol bližšie k ornamentom dymu, oblohe a lastovičkám, aby som si ich lepšie prezrel a mohol o nich pravdivejšie napísať.*

(Pravdivý príbeh o Pačovi)

To je staré skoro dvadsať rokov! No, hádam ešte na tú strechu vyleziem a porozhliadam sa. Rád by som ešte napísal knihu o detstve. Nevieť však, či bude pre deti. Možno sa mi to pošťastí.

BIBLIOGRAFIA DUŠANA DUŠEKA

PRÓZA: *Strecha domu* (1972), *Oči a zrak* (1975), *Najstarší zo všetkých vrahov* (1976), *Pravdivý príbeh o Pačovi* (1980), *Pišťáček* (1980), *Poloha pri srdci* (1982), *Kalendár* (1983), *Deň po dlhom daždi býva voňavý* (1984), *Pišťáček sa žení* (1985), *Náprstok* (1985, Cena vydavateľstva Smena), *Babka na rebríku* (1986), *Dvere do kľúčovej dierky* (1987, Cena Zväzu slovenských spisovateľov), *Prášky na spanie* (1987, výber z tvorby), *Rodina z jedného kolena* (1991, výber z tvorby), *Milosrdný čas* (1982, Cena vydavateľstva Slovenský spisovateľ), *Kufor na sny* (1993), *Daidalos a Ikaros* (1994).
POÉZIA: *Dúšky* (1990), *Príbeh bez príbehu* (1994).

FILMOVÉ SCENÁRE: *Ružové sny* (1976), *Ja milujem, ty miluješ* (1988, oba spolu s Dušanom Hanákom), *Sojky v hlave* (1984), *Vlakári* (1988).
Z TELEVÍZNYCH SCENÁROV: *Frajeri a frajerky*, *Najstarší zo všetkých vrahov*, *Paradajka za rohom*, *Obyčajný deň*, *Zlodejka*, *Tajomstvá pod viečkami* (spolu s Petrom Glocikom), *Vrabce z Trnva* (seriál), *Faklónos a Dobropán*, *Tajné písmo* a ďalšie.
ROZHLASOVÉ HRY: *Rýchlik* (1986), *Muchy v zime* (1992, Prix Italia), *Medové reči* (1992), *Pretože aj napriek tomu* (1995).
Poznámka: Ptč. vytlačené tituly sú adresované mladým čitateľom.

SPISOVATEĽ DUŠAN DUŠEK

sa narodil 4. 1. 1946 v Gbelciach. Pochádza z rodiny lesného inžiniera. Základnú školu navštevoval v Piešťanoch, maturoval na Strednej priemyselnej škole chemickej v Bratislave, tam ukončil roku 1970 aj štúdium chémie a geológie na Prírodovedeckej fakulte UK. Pôsobil ako redaktor denníka *Smena* (1970—71), týždenníka *Tip* (1972), mládežníckeho časopisu

Kamarát (1973—79). Od roku 1979 do roku 1994 bol profesionálnym spisovateľom. V súčasnosti je pedagógom na VŠMU v Bratislave. Prvú poviedku publikoval v *Mladej tvorbe* (1964), neskôr aj v iných časopisoch (*Slovenské pohľady*, *Romboid*, *Fragment*, *Kultúrny život*, *Kamarát*, *Slniečko*).

Pripravila KVETA SLOBODNÍKOVÁ

Zamiloval som sa do Adelky, ale keby mi to Maťo nepovedal, ani by som o tom nevedel.

„Musí ti byť teplo,“ povedal. „Hreje ťa to?“

„Kde?“

„V tebe. Keď ťa to hreje, si zamilovaný.“

„Ale čo?“

„Keď si na ňu spomenieš?“

„V bruchu?“

Spomenul som si, ako sa v zime na komíne zohrievali holuby, ako som ich videl z diaľky, ktorá od malička leží medzi mojím oknom a susednou strechou, ako bolo ráno a ako im vrany závideli. Vrany dosť často závidia. Stromom v záhrade závidia orechy a holubom na komíne, že sa vedľa zohrievať; aj mačky sa vedľa, aj psy a tuším aj sliepky, iba vranám býva zima — a každému závidia.

Od stredy som sa často obzeral. Predtým som sa neobzeral, až v stredu som zistil, že je dobre, keď mám medzi hlavou a plecami krk.

Obzeral som sa za Adelkou.

Pri nastupovaní do autobusu som jej podal vrečko s prezuvkami, dotkli sme sa rukami, akurát bol utorok; až vtedy som zbadal, aké má studené ruky. Maťo nič nezbadal. Išli sme zo školy — a ja som si hovoril, že studené ruky na studených sú vždy studené, ale na horúcich ešte studenšie; keby som mal takú ruku ako Adelka, nepotreboval by som na ňu rukavicu ani vrečko na kabáte. Ale to by musela byť zima. A nebola. Už dávno bol jún, najteplejší mesiac — a ja som mal studené ruky.

Od stredy som sa začal obzerať. Na komíne som videl holuby, ako sa bijú a namiesto hrkútania hudrú ako moriaky, orechy už dávno mali listy, vrany odleteli za zimou; bol som rád, že mám krk.

Maťo sa ma spýtal: „Si, alebo nie si?“

„Zamilovaný?“

Vopchal som si ruky pod tričko a skúsil, či mám teplé brucho: hrialo ako pahreba.

„Asi som.“

„Máš sojky v hlave.“

Pokrčil som plecami, potom som ich narovnal a obzeral sa za Adelkou.

„Aké sojky?“

A Maťo sa spýtal: „Už si jej to povedal?“

„Nie. Čo?“

„Že si do nej zamilovaný; keď si do niekoho zamilovaný, máš sojky v hlave. Opýtaj sa, koho chceš!“

Nemal som v hlave nijaké sojky, ešte tak holuby alebo vrany, len som si spomenul na Adelkine ruky. Sojky si zabúdajú pierka za stuhami poľovníckych klobúkov.

„Myslíš, že som slepý?“

„Skús, aké mám ruky,“ povedal som.

„Musíš mať na nich zimomriavky.“

„Tuším mám.“

„Alebo husiu kožu.“

„Mám.“

Ale Maťo začal snívať: „Ja už som bol zamilovaný, koľko ráz — a čo z toho? Nič! Daj si povedať. Dostal som pár pätiiek, doma bitku — a to bolo všetko. Ani jej nič nehovor!“

Pokrčil som plecami.

Maťo ožil a začal mi radiť: „Musíš si dať zmrzlinu, ináč sa ti v bruchu spravi dierka. Od horúčavy! Uvidíš!“

Aby som niečo videl, musel som sa obzrieť, od stredy som sa len obzeral.

O päť minút sa ma spýtal: „Ešte ťa to neprešlo?“

„Čo?“

„Že na ňu myslíš?“

„Na jej ruku?“

Maťo si vzdychol.

„Na Adelu! Na celú!“

„Čo ja viem.“

„Tak jej to povedz!“

„Ale čo?“

Maťo iba mávol rukou. V piatok povedal, že holuby a vrany majú niečo spoločné — vedel, že to vie, ale nevedel si spomenúť: varí sa z nich polievka. Na ruky mi naskočila husia koža, ale spomenul som si na Adelku a bolo mi lepšie; husia koža zoskočila. Potom som sa ešte obzrel — a už mi nič nebolo. Aj Maťo sa obzrel a začal lútovať.

Poobede povedal: „Ideme na zmrzlinu! Kúpiš mi jednu veľkú a ja ti ukážem, čo máš robiť!“

Kúpil som mu dve veľké, vlastne iba jednu, ale zjedol aj moju veľkú. Aj tak mi bolo zima. Už dávno bol jún, najteplejší mesiac — a slnka nikde.

Išli sme za Gabikou.

„Možno sa aj zaľúbim,“ povedal Maťo. „Už som dávno nebol. Ešte uvidím.“

Gabika bývala za dlhým plotom s bránou; ešte som nevidel plot bez brány. Vyliezli sme na stĺpy, ktoré iba na to čakali, dávno na nich nikto nesedel — a obzreli sme si svet za plotom. Svet býva všelijaký. Inakší je v lete a inakší v zime: keď je v zime hmla, svet je mliečny ako zuby. V lete sú všade kvety, lopúchy a tráva, v ktorej pobejú chrobáky, jašteričky, sliepky a po daždi dážďovky. Svet za plotom bol samý kvet; na konci stál dom.

„Musíš byť od Adely starší,“ povedal Maťo. „Si?“

„Neviem. Možno som.“

Maťo iba mávol rukou: „Možno, možno! Musíš o nej všetko vedieť — ako ja o Gabike!“ Porozhliadal sa a povedal: „Pozri, jej otec je záhradník a mama záhradníčka, vidíš?“

Videl som: pri dome bol skleník a v ňom klince, od plotu sa tiahol záhon ružičiek.

„A je doma?“

„Ináč by som ťa sem nebral!“ povedal Maťo. Poškrabal sa vo vlasoch a dodal: „Ale zabudli sme na kvety. Do kelu! Zoskoč a nejaké natrhaj!“

„Veď ich majú plnú záhradu.“

„Čo na tom? Bez kvetov tam nejdeme! To si zapamätaj!“

Keď som znovu vyliezol na plot s kyticou trávy, lopúchov a dvoch sedmokrások, Maťo sa už neškrabkal, spustil ruku na ucho a načúval.

„Tuším majú psa.“

„Nič som nepočul.“

Maťo prestal načúvať a ešte raz sa poobzeral.

„Možno nemajú. Ideme.“

Rýchlo som sa pochválil: „U Adelky majú psa, takého vlčiaka. Volá sa Hasan.“

Maťo iba prikývol: „Toho poznám.“

Zoskočili sme do sveta za plotom.

„Keby niečo, hľadáme jej brata.“

„A má?“

„Každý má.“

Zo zeme sme videli len polovicu farieb, nemali sme taký rozhľad, kvety boli pod sklom a boli aj pod nebom, už sme nesedeli nad nimi. Zasuštili sivé holuby — a vzápätí zmizli za červenou strechou; vrany už dávno odleteli za zimou.

Maťo povedal: „Najprv musíš vedieť, či si starší, potom musíš mať kvety, daj ich sem — a potom ideš za ňou. Ďalej uvidíš. Dávaj pozor.“

Dával som pozor — a dobre som urobil.

Spoza skleníka vyletel žltý pes; za ním jeho chvost. Predné nohy mal natiahnuté pred sebou a zadné za sebou — bežal tak rýchlo, že som ani nezbadal, kedy sa mu stretli pod bruchom. Niečo sa pod nami otočilo. Najprv som videl psa, skleník, dom — a potom Maťov chrbát, bránu, dlhý plot. Niečo sa pod nami pohlo. Naše dobré nožičky. A vtom už sme sedeli na bráne a pod nami zúril žltý pes, brechal, ceril zuby, vyskakoval do výšky. Od zlosti a hnevu požul sedmokrásy, ktoré Maťo stratil. Ešte dobre, že sme boli dvaja a mali štyri nohy, keby som tam bol sám, na dvoch by som neutiekol. Aj tak som nevedel, ako sme tak rýchlo dobehli k plotu a vyliezli na bránu.

Zoskočili sme do sveta pred ňou.

Maťo si šomral: „Možno, možno, tu máš tvoje — možno!“

Zdvihol kameň a hodil ho do brány. Žltý pes sa znovu rozbrechal; počuli sme, ako smúti, že nás nechal utiecť.

Vtom sa Maťo znovu poškrabkal a zajasal: „Ale vidíš, predsa som ti dobre radil!“

Nič som nevidel.

„Hovoril som ti — s babami si nezačínaj! Nič jej nehovor! Hovoril?“

„Hovoril.“

„No vidíš, hovoril! A teraz si predstav, že ideme k Adele! O koľko je Hasan väčší ako tento žltý pinčel? Tomu by sme neutiekli! Počuješ, čo robí tento. A teraz si predstav ich Hasana! No! Ten by nás zjedol, ba aj zožral, najprv teba, potom mňa! Vidiš, ako som ti dobre poradil?“

Vopchal som si ruky pod tričko a skúsil, či mám teplé brucho: nehrialo. Ale hrialo — a ja som mal teplucké ruky. Vtom vykuklo slnko, ale ani nemuselo, ruky som mal teplé ako Adelka, možno ešte teplejšie, obzrel som sa; od stredy som sa len obzeral. Potom som sa začal smiať, Maťo sa pridala, zasuštili krídla holubov.

Za ďalekou bránou smútil žltý pes.

Smútok z PIKI-ho OČÍ

Lubica Suballyová

Spýtala som sa po nedeľnom popoludňajšom predstavení pezienského divadla PIKI, ktoré v bratislavskom PKO uvádzalo ešte neobohranú hru Keď mama nie je doma.

Hľadisko bolo zaplnené sotva do polovičky, no tí, čo prišli, nefutovali. Toto komorné rodinné divadlo manželov LUBOMÍRA PIKTORA a KATARÍNY AULITISOVEJ patrí k tomu najlepšiemu a v celkovom pohľade na malé scény je — podľa môjho názoru — dokonca tým najlepším divadelným súborom pre deti.

Profesionálni herci, absolventi bábkoherectva na pražskej DAMU, sa pred piatimi rokmi rozhodli pre samostatnosť — autorskú, interpretačnú i organizačno-ekonomickú. Neľahká cesta v prostredí, kde pravidlá prevádzkovania súkromného divadla bez vlastnej scény majú mnoho legislatívnych nejasností.

No samotná tvorba a viera vo vlastnú tvorivú prácu je tým podstatným a neraz jediným dôvodom nevzdávať sa.

Chcela som po predstavení zísť za protagonistom novej hry Ľubomírom Piktorem. (Predchádzajúce výnimočné predstavenie O deviatich mesiacikoch, ocenené na viacerých medzinárodných podujatiach a dnes hrané ďalšími piatimi profesionál-
mi scénami v zahraničí, je u nás zas v interpretačnej moci Kataríny Aulitisovej.) Napriek výbornému výkonu, naplnenému pestrými hereckými akciami (prvky klaunského, pantomimického, činohrneho a bábkarského majstrovstva, precízna práca s variabilnými rekvizitami), nebolo Ľubovi Piktorevi do reči. Z očí sa dal vyčítať smútok a jeho pohľad nesiahal do optimistických dialok. Do konca roka majú prázdný kalendár, až na jedno predstavenie pre školu. Scény kultúrnych domov a divadiel, ktoré objednávali nielen hru O deviatich mesiacikoch, ale aj Pipi, Čin-Čin, Buvírozprávky. Nám sa ešte nechce spať, Hra, zabezpečujú divadelné predstavenia pre deti s čoraz väčšími ekonomickými problémami.

Prečo začínam takto pochmúrne? Divadielko PIKI patrí predsa k tomu najlepšiemu, čo u nás v divadle pre deti máme.

Katarína AulitISOVÁ a Ľubo PiktOR sú absolventmi bábkoherectva na pražskej Divadelnej akadémii múzických umení. Po skončení štúdia Ľubo PiktOR dostal angažmán v Divadle na zábradlí u Ladislava Fialku, potom nasledovalo účinkovanie v Spoločnosti Alfréd a spol. s Ctiborom Turbom a neskôr spolupráca s Milanom Sládkom. Katarína AulitISOVÁ hrala v DRAK-u v Hradci Králové a potom obaja v Štátnom bábkovom divadle v Bratislave, no v roku 1990 sa rozhodli všetko vziať do vlastných rúk. Aj keď vedeli, že súboj umeleckých výkonov v súkromnom divadle je nemerateľný v súkolí stále nevyriešenej legislatívy, veď dodnes absentuje divadelný zákon. Napriek tomu všetkému divadlo PIKI je tu pre radosť detí, pre prvé dotyky s umením v mnohohrstevnom vneme, v pohľade i podaní bohatého obrazu sveta nielen rozprávkového,

ale i toho, ktoré sa deti bezprostredne dotýka, no ktorého súčasťou sú ony samy.

Práca v divadle PIKI je pre oboch iná než pre hercov v „kamenných“ divadlách. Predovšetkým preto, že v malom „rodinnom podniku“ všetko leží na ich pleciach: aj prevádzkové starosti, aj nutnosť neštitíť sa remesiel, ktoré vstupujú do procesu vzniku inscenácie a činnosti divadla. Isteže, špeciálne práce si objednávajú, našťastie, ešte neraz na základe priateľských vzťahov. Napríklad návrh na výrobu dekorácií, bábok, kostýmov — ako za čias námedzných vzťahov — za byt, stravu a ďakujem. To však síväk nevie a necíti drinu, z ktorej to všetko vzniká.

Ibaže dôležitá, pre diváka podstatná je profilácia súboru, tvár predstavení, aj ich samotný výber. O dramaturgii divadla PIKI hovorí Ľubo Píktor:

„To, že dramaturgia je veľmi dôležitá, že určuje smerovanie a tvar divadla, sme si znovu uvedomili, keď sme sa vydali po vlastnej ceste. Dnes už aj v divadle pre deti hrozí komercializácia. To je vidieť hlavne pri takých malých, nedotovaných divadelných skupinách, ako sme my. Preto dnes možno v Bratislave stretnúť hufy Snehulienok a iných notoricky známych postavičiek, ktoré sa snažia získať priazeň detského diváka a jeho rodiča. Možno sme sa ani my celkom tomu nevyhli. Aj my sme závislí od toho, aby sa naše predstavenia predávali, ale tým, že sme „rodinné“ divadlo, snažíme sa byť čo najviac osobní, hrať to, čo sa aj nám páči, čo sa nás dotýka. Myslím, že toto je výhoda, ktorú majú malé divadlá pred kamennými, len ju treba vedieť využiť.“

Katarína k tomu dodáva:

„Tak vznikli inscenácie Čin-Čin a Pipi ako spomienka, hold našim obľúbeným knihám z detstva. Reakciou

na slová našej dcéry Lindy: „Mne sa ešte nechce spať, noc je strašne dlhá a ja potom nestihnem všeličo urobiť“, bolo predstavenie Buvirozprávky podľa knihy D. Heviera. Nam sa ešte nechce spať. Divadelné prostriedky našich obľúbených žánrov — klauniáda, groteska, animovaný film, sme použili (pôvodne ešte v ŠBD spolu s N. Dušovou) v predstavení Hra podľa hry J. Mokoša Zahrajte sa s nami. Dramatizáciu kníh a úpravu textov pre dvoch hercov si robíme sami.“

Pristavme sa pri posledných dvoch tituloch — O deviatich mesiačikoch a Keď mama nie je doma. Obe hry sú pre jedného herca a bábky. Prvá je sólo pre mamičku a bábätká z bruška, druhá pre ocka a malú nezbednicu Mišku. Sú to hry o rodine — podrobnejším pohľadom a slovníkom psychológa — o rolách v rodine.

Hra O deviatich mesiačikoch vznikla na motívy, resp. podľa knihy Tatjany Lehenovej Je Miška myška? (Príhody celkom skvelej rodiny, ktorá v roku 1991 vyšla vo vydavateľstve NOI a predtým ju na pokračovanie publikovalo Slniečko). Prvotný impulz nájsť si tému inscenácie bol celkom prozaický — Katarína chcela hrať aj v čase radostného druhého očakávania. Rozprávanie o živote dieťaťa pred narodením, ktorého sa dožadovala jej staršia (vtedy šesťročná) dcéra, malo blízko k divadelnej predstave stvárnenia témy. Keď objavila Lehenovej knihu, zaraz vedela, že je to presne to, čo hľadá. Z knihy si vybrala obdobie očakávania nového človečika; tam sa končí hra, i keď kniha hovorí aj o príhodách už narodenej Mišky, najčastejšie v spoločnosti ocka. Tam aj vznikla inšpirácia pokračovať v rodinnej téme, ale dotyk Mišky s otcovou rukou už druhá hra rozvíja väčší autorsky — pikto-rovsky.

Samotná kniha (nedá sa nespomínať ju opäť) si v svojom čase (či vlastne trvalo) získala uznanie za živý, bohatý jazyk a otvorený prístup k téme, zložitej pre objasnenie tej najkrajšej najtajomnejšej záhady bytia človeka. Čarovne, pravdivo a deťom prístupne, hodnotnými informáciami (a na javisku pôsobivými symbolmi) odpovedá aj na otázku, akým spôsobom sa dieťa ocitlo v brušku, keď mame stačí konštatovanie, že tam jednoducho je. Úpravu textu si urobila K. Aulitsová sama a veľmi dobre ho doplnila vlastnými divadelnými vstupmi. Text dynamicky vystavala, takže vznikla plnohodnotná inscenácia.

Úvaha o takejto téme možno vzbudzuje predstavu didaktického predstavenia, no herecký výkon, prednes, pohybové stvárnenie a všetky ostatné divadelné prostriedky, (žiadne náznakové rekvizity v mene „nenáročnosti“ diváka, ale samostatné umelecké výtvory z ateliéru Fera Liptáka, autora výpravy) a tiež používanie rekvizity a bábkou ako plnohodnotného partnera interpretky, vytvorili predstavenie pre deti od troch rokov pre neobmedzený vek. Čo sa môže udiť v takom záhadnom a pred celým svetom skrytým živote dieťaťa pred narodením? Ako sa má, ako sa cíti? Dá sa to zahrať? Bábätko má plno rečí, otázok, očakávaní, sem-tam i strachu, občas si tvrdohlavo presadzuje svoje, ale najmä si spokojne a vzájomne nažíva s mamičkou. V momente narodenia zrazu zabudne rozprávať a bude sa to musieť učiť zas? Možno, možno sa bábätko pri narodení tak zľakne, že onemie (azda od úžasu), a všetko — teda aj rozprávať — sa musí jednoducho naučiť...

Ale tu sa už začína príbeh hry *Keď mama nie je doma*. Do tajomstiev života s dcérkou vstupuje otec — došiel nemá a vlastne priveľmi vzdialený

pozorovateľ utajeného vnútorného sveta bábätko. A to je už interpretácia Ľubomíra Piktora. Natoľko je pôsobivá, že s trochou netaktnosti môžeme povedať, že zastúpi aj rolu mamičky, ktorá sa odpútala od pupočného spojenia s dieťaťom.

Keď mama nie je doma, Miška sa s ockom nielen hrá, občas i pohráva — napokon šibalkou bola od maličkého malička. Miška rýchlo rastie, tatko ju sleduje, spriada s ňou huncútstva, občas zdvihe obočie. Nekričí, je skôr nostalgický. Miška chodí do školy, všetko beží tak celkom obyčajne, normálne. Epická rovina inscenácie nenesie toľko záhad. Napokon je všetko jasné, suverénne sa pohybuje v toľko očakávanom svete, z ktorého sa vytratil niekdajšie obavy. Tato nie je prísny, ako sa to z hĺbín bruška zdalo bábätku.

Inscenácia však ešte bohatšie využíva hru s rekvizitou a pohybovou akciou blízkou klauniáde, groteske, mimovaniu, vodiacej práci s bábkou. Herecky rolu otca stvárňuje Ľ. Piktora veľmi plasticky, so širokou škálou výrazu. Nezaprie v sebe všetko to, čo mu predchádzajúce umelecké pôsobenie dalo.

I keď je hva opäť veľmi zrozumiteľná a čistá, nebudem ju rozoberať podrobnejšie — videla som ju, žiaľ, len raz. Verím však, že sa lady pohnú a na programových plagátoch ju opäť objavím. Nielen pre seba, ale pre húfy detí, ktoré by som najradšej vzala za ruku a priviedla do divadla PIKI.

Na záver už len drobná poznámka, možno trochu zlomyseľná: O sóle v druhej hre sa nedá celkom bezvýhradne hovoriť — ocko s Miškou je „manipulovaný“, ovládaný na diaľku z hľadiska. Sedí v ňom aj Katarína Aulitsová a práve ona má v rukách dva diaľkové ovládače... Že by to bez mamy naozaj nešlo?

Ako hrá básnikovo srdce

Graficky výpravne vybavená knižka Jozefa Urbana Dobrodružstvá vranky Danky obsahuje dvanásť rozprávok o rozhlasovej „redaktorke“ vranke Danke. V závere knižky je ako trinásť publikovaná rozprávka detskej autorky Silvie Volkovičovej, ktorá sa stala víťazkou súťaže Slovenského rozhlasu — Štúdia Košice o najlepšiu detskú prácu na tému vranka Danku.

Základnou charakteristikou Urbanových rozprávok je zachovanie klasického rozprávkového princípu — víťazstva dobra nad zlom. Pritom jeho texty sú obsahovo, jazykovo i tematicky nanajvýš moderné, súčasné. Prejavuje sa to i v jazykovej rovine — Urban sa nevyhýba zložitejším výrazom a slovným spojeniam, ktoré vzápätí dešifruje, objasňuje. Tieto vysvetlivky však nepôsobia didaktizujúco, skôr naopak, stávajú sa novým umelecky plnohodnotným rozmerom Urbanovej rozprávky. Tieto „definície“ sú poetické, vtipné a pritom veľmi jednoduché („Uletení ľudia sú takí, ktorí síce nevedia lietať, ale správajú sa tak, ako keby vedeli,“ alebo „duša je taký malý človečik, ktorého má v sebe každý z nás“). Podobným zaujímavým spôsobom interpretuje aj také zaužívané slovné spojenia a frazeologické zvraty ako „môžeš to zabaliť“, „hlava dubová“, „neveriaci Tomáš“, „medvedia služba“, „čierne myšlienky“ a pod.

Hlavná hrdinka vranka Danku má v rozhlasových rozprávkach svoje organické, a dokonca celkom logické miesto. Je správne „ukrákaná“, zaletí všade tam, kam sa iní nedostanú, je všetečná, ale vnímavá, a navyše milá a veľmi veselá. Všetky profesionálne kvality má zakotvené už vo vlastnej „fyziognómii“. Spolu so svojim kolegom, redaktorom Jožkom, vytvárajú humornú, dobrosrdečnú dvojicu, ktorá sa vždy vynájde. Aj ďalšie postavy v knižke sú živé, autentické, štylizované iba v smere ich totálneho poľudštenia. Nikto tu nemôže byť taký zlý, aby sa nemohol zmeniť k lepšiemu (Vranka Danku a Združenie holohlavých, D. V. a bacil Vasil, V. D. a predavač Miloš...). Tento princíp sa nedá charakterizovať ako idealizácia, ale ako model myslenia, ktorý nás učí vidieť spektrálne. Dnešné deti sú vo veľkej miere presýtené čierno-bielym chápaním sveta, s ktorým sa stretávajú vo svojom okolí. Aj hrdinovia filmov a mnohých kníh sú vždy buď dobrí, alebo zlí. Zjednodušená schéma takéhoto chápania je v podstate vždy rovnaká: dobrí všetko zvládnu, zlí sú potrestaní alebo vyjdú na posmech. Na Urbanových rozprávkach je sympatické, že ukáže toho istého človeka v rôznych „polohách“. Vírus ľudskosti prenesie na každého. Tento prenos je často vyjadrený komickým humorným spôsobom, aby čitateľ pochopil jeho cielenú nadsádzku. Urban dokáže urobiť z každej všednej veci originál. Dokonca aj zo zdanlivo „ošúchanej“ ufónskej tematiky. Malí zelení muzici prídu na našu planétu, aby naučili ľudí

usmievať sa. Teda žiadne príšery, žiadne vesmírne zbrane, žiadne horory. Prostredníctvom rozhlasu pustia do éteru cédéčko s tajuplnou hudbou, ktorá navodzuje usmievavú náladu a robí zo všetkých ľudí kamarátov. Aj Urbanova knižka je takým malým cédečkom pre všetkých. Pre deti aj pre ich rodičov. „Aký to bol nástroj?“ pýta sa vranka Danká. „Takto hrá srdce,“ odpovedá jej vranka Usmievanka, „len ho treba vedieť počúvať.“

JOZEF URBAN

Dobrodružstvá vranky Danky

Bratislava, Lienka, s. r. o., 1951. 1. vyd. Il. Ľubomír Guman. Zodp. red. Elena Slobodová. 104 s.

ĽUBICA KEPŠTOVÁ

JOZEF URBAN sa narodil 29. novembra 1964 v Košiciach. V roku 1988 po absolvovaní Vysokej školy ekonomickej v Bratislave krátko pracoval v redakcii Literárneho týždenníka. Neskôr pôsobil ako redaktor a šéfredaktor Dotykov, časopisu pre mladú literatúru a umenie. V rokoch 1991—92 bol redaktorom Mladých rozletov, obrázkového týždenníka pre mladých, a v rokoch 1993—94 riaditeľom Medzinárodného domu umenia pre deti Bibiana v Bratislave. V súčasnosti je v slobodnom povolaní a venuje sa literárnej tvorbe. Býva vo Zvolene.

Knižne debutoval ešte v rokoch vysokoškolských štúdií básnickou zbierkou Malý zúrivý Robinson (1985). K jeho umeleckému a filozofickému posolstvu sa prihlásila celá generácia mladých ľudí. Urban so svojou prvou knižkou sa stal generačným básnikom. Ďalšími básnickými zbierkami — Hluchonemá hudba (1989) a Kniha polomŕtvych (1992) — sa opäť potvrdil ako nekompromisný pozorovateľ a komentátor rozporuplného sveta, ohrozujúceho základy ľudskej dôstojnosti a ľudského spolunažívania. Do svojej umeleckej výpovede vnáša rytmus a verbálnu živosť hovorového jazyka mladej generácie, vyjadruje sa moderným básnickým jazykom. Jozef Urban je tiež autorom rozhlasovej hry Poznáme svojich ľudí (1990). Sústavne sa venuje tvorbe textov populárnych piesní a kultúrnej publicistiky. Je spoluautorom zbierky textov populárnych piesní Výstrel z motyky — Správa o prievane (1990).

(Slovenský literárny kalendár 1996)

JEDNODUCHO SOM SI VYMÝŠĽAL

Dobrodružstvá vranky Danky je vaša prvá knižka pre deti. Na rozdiel od vašich „dospeláckych“ knižiek je veselá, rozjasená, plná radosti a viery v ľudské dobro ...

■ Myslím, že nemáme právo zafať deti našim vlastným pesimizmom. Majú dosť vlastných (a nie vždy iba detských) problémov. Navyše, v súvislosti s tým, že som zmenil spôsob života, potreboval som akosi sám seba potvrdiť, že som sa našiel. Na to je príjemná a optimistická knižka ideálna. Necítim sa dobre v tejto dobe na tomto mieste, preto by som sa potreboval cítiť dobre aspoň vo vlastnej koži a urobiť aj niečo pre to, aby sa vo svojej koži cítili aj deti aspoň znešiteľne.

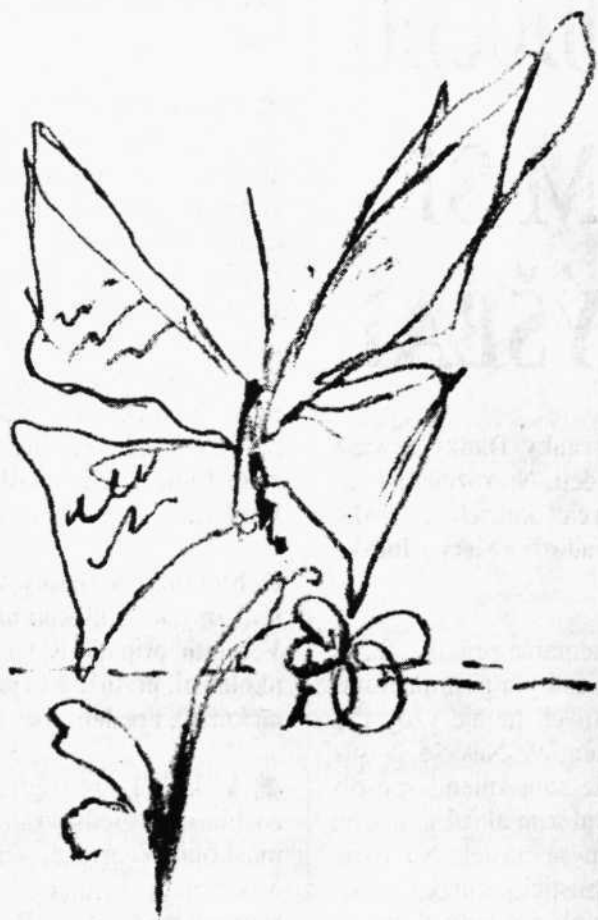
Vašu knižku by som charakterizovala ako „antikomiksovú“ literatúru pre deti. Obrázky Ľubomíra Gumana v súlade s humornou nadsádzkou vášho textu majú nielen komický, ale takmer „komiksový“ charakter, inklinujúci k výtvornej groteske a karikatúre. Slovo „komiksový“ som v tomto prípade neuviedla v hanlivej polohe. Predsa však, v porovnaní s vašim textom sa mi zdá

jeho výtvarná nadsádzka predimenzovaná ...

■ Chcel som, aby boli obrázky akčné, lebo tento typ tvorby mi u nás akosi chýba. Možno iba nemám dostatočný prehľad. Slovom, ilustrácie mali byť dynamické a už na prvý letmý pohľad komické. Ľubova nadsádzka sa mi zdá akurát, ba dokonca vyrovnaná balans textu tam, kde (napriek dobrým úmyslom) občas badať nádydych didaktickosti. Vidí sa mi čarovné, že v Ľubových ilustráciách sa spoznali ľudia z jeho okolia. Je tam pol Prešova ...

Dobrodružstvá Danky Vranky sú v istom zmysle „knižkou na objednávku“. V tomto prípade išlo o šťastnú súhru okolností, pretože jej výsledkom je pekná knižka pre deti. Ako to vlastne bolo?

■ V košickom štúdiu Slovenského rozhlasu si predsavzali, že budú mať maskota. Vymysleli vranku (Košičanov volajú „vraňare“). Mňa oslovil riaditeľ štúdia Jaro Rezník junior, či by som vranke nevymyslel meno a napísal dvanásť príbehov, ktoré by tematicky vychádzali z rozhlasovej práce. Košické štúdio venuje deťom impozantný priestor a toto mal byť jeden zo spôsobov, ako ešte invenčnejšie podchytiť detského poslucháča a zosilniť spätnú väzbu. Potiaľ teda „objednávka“. Čo sa týka samotného písania, už dávno som sa za písacím strojom necítil taký slobodný. Keďže ide o môj debut pre deti, nezafaťoval som sa kontextom, do ktorého vstúpim, ani mimoliterárnymi súvislosťami. Jednoducho som si vymýšľal a veľmi ma to bavilo.

Sám máte deti a kupujete pre ne knihy. Čo si myslíte o súčasnej knižnej produkcii pre túto vekovú kategóriu?

■ Priznám sa, že po odchode z BIBIANY a z Bratislavy som stratil prehľad. Venoval som sa práci v celkom inom prostredí. I tak však patrí medzi tých málo optimistov, ktorých nedesí „disneyzácia“ knižného trhu pre deti. Verím pôvodnej slovenskej tvorbe natoľko, že by som ju pokojne ne-

chal pôsobiť v prostredí tvrdej konkurencie, ba i komercie. Myslím, že na rozdiel od krásnej literatúry pre dospelých náš rodič i jeho dieťa pôvodnú tvorbu akceptuje, rozumie jej a potrebuje ju. Máme ľudí, ktorí vedia nielen napísať a namaľovať, ale aj vyrobiť skutočne peknú knižku — a vyrastajú noví. Je to v poriadku.

Prípravila EUBICA KEPŠTOVÁ

Vranka Danká a Tomáš Bublina

JOZEF URBAN

V rozhlase z času na čas vyhlasujú súťaže. Vranka Danká sa opýta: „Kto vie, koľko bodiek má na krovkách lienka?“ Potom povie telefónne číslo a každý, kto vie, koľko bodiek má na krovkách lienka, môže odpovedať.

Dalo sa čakať, že niekto bude vedieť správnu odpoveď a že telefón v rozhlasovom štúdiu zazvoní. Aj zazvonil a vranka Danká ho zdvihla:

„Dobhý deň, slovenský hozhlas, phi telefóne vhanka Danká,“ predstavila sa.

„Tu Tomáš Bublina. Chcel by som odpovedať na vašu otázku. Podľa mňa má lienka na krovkách obyčajne sedem bodiek,“ povedal chlapec v telefóne a pokračoval, „ale môže mať dve, deväť alebo aj dvanásť.“

Tomáš Bublina uhádol. Preto režisér pustil džingel. Džingel je kúsok veselej melódie, ktorý v rozhlase zahrajú každému, kto správne odpovedal. A tí, čo odpovedali nesprávne, môžu džingel počúvať tiež. Džingel, čo zaznel po Tomášovej odpovedi, bol síce pre všetkých, ale pre Tomáša predsa len o niečo viac.

„Tomáš, odpovedal si sphávne,“ povedala Danká, „vyhhávaš džínsy.

Phíd k nám do hozhlasu, aby sme vedeli, aké číslo nosíš.“

„Džínsy?“ ozval sa Tomáš, akoby ho to zaskočilo. „Naozaj džínsy? To nemáte niečo iné?“

„Vahi sú džínsy málo?“ spýtala sa prekvápená Danká.

„To nie,“ povedal Tomáš, „len neviem, či budete mať moje číslo.“

„Nesthachuj sa,“ povedala Danká. „Zajtha phíd.“

Na druhý deň už od rána čakali na Tomáša v kancelárii redaktora Joža. Prišiel aj krajčír Švitorec a porozkladal džínsy.

„Ak je Tomáš veľký,“ hovoril, „z tých najmenších si bude môcť urobiť ponožky. Ak je malý, z tých najväčších môže mať spacák.“

Napokon Tomáš prišiel. Lenže prišiel tak, že celkom neprišiel. Redaktor Jožo najprv uvidel vo dverách kúsok modrej košeľe, potom o niečo väčší kúsok, ešte väčší, potom opasok a potom už nič viac. Keď sa šiel pozrieť, čo je to za košeľu, čo sama vchádza do dverí, uvidel aj nohavice, topánky a tvár. Tá tvár sa usmievala a povedala.

„Ahoj. Ja som Tomáš Bublina a prišiel som si po džínsy.“

„Poď ďalej,“ povedal redaktor Jožo. Vedel, že ak si niekto zastane

vo dverách, patrí sa mu povedať, aby šiel ďalej. Keď vojde, potom sa uvidí, čo s ním.

„Vám sa to povie,“ povedal Tomáš Bublina. „Ja už ďalej nemôžem.“

„Čakajú ťa tu džínsy,“ ozvala sa Danká. „Vyhhal si ich.“

„Ja viem. Ďakujem, ale radšej by som bol vyhral poriadne široké dvere.“

Tomáš Bublina bol obrovský. Oveľa väčší, než si krajčír Švitorec vôbec dokázal predstaviť. Keby bol zošil všetky svoje džínsy, mohol by z nich urobiť Tomášovi zásteru.

„Ako si sem vlastne phišiel?“ spýtala sa Danká.

„Môj tatko jazdí s požiarnou plošinou. To je také auto, ktoré keď sa rozloží, dosiahne až na siedme poschodie. Každé ráno vyjdem na balkón, nasadnem na plošinu a tatko ma zloží tam, kde potrebujem. Ale musia tam mať balkón a na ňom veľké dvere. Ako u vás.“

„A keby sme na chodbe nemali balkón?“ zapáral redaktor Jožo.

„Tak by som vám musel zaklopať na okno. Z tej plošiny. A vy by ste mi podali džínsy,“ povedal Tomáš Bublina.

„Cha,“ zasmial sa krajčír Švitorec. „Tvoje džínsy by udržal iba padák.“

„To mi neprekáža. Viackrát sa mi stalo, že som zachytil na plošine parašutistu. Iba neviem, prečo mi tí parašutisti nadávali. Ľudia by si nemali nadávať, potom je na plošine málo miesta.“

Kým Tomáš rozprával, Danká premýšľala. Musíme predsa splniť, čo sme Tomášovi sľúbili, hovorila si. Vyhral džínsy, musíme mu ich dať. Džínsy predsa môže nosiť každý. Aj taký ozrutánsky chlapec. Skúste si predstaviť, že by taký ozrutánsky chlapec stál na požiarnej plošine a bol smutný z toho, že mu sľúbili džínsy, ale nedali mu ich. Istotne by začal plakať. A keď taký ozrutánsky chlapec na požiarnej plošine začne plakať, v celom meste si ľudia myslia, že prší, hoci svieti slnko.

„V živote som nevidel pokope toľko látky, koľko by bolo treba na Tomášove džínsy,“ povedal krajčír Švitorec. „Dajme mu niečo iné a nech čím skôr príde jeho tatko s požiarnou plošinou a zoberie si ho domov.“

„Nemôžeme mu dať niečo iné?“ spýtal sa redaktor Jožo.

A vtedy zišlo vranke Danke čosi na um. Sadla si v štúdiu na pult, zobákom stlačila zopár gombíkov, krídlami potiahla zopár páčok a vstúpila do vysielania. Do vysielania sa nevstupuje ako do obchodu — netreba otvoriť dvere. Zato pozdraviť sa treba.

„Dobhý deň, vážení poslucháči,“ pozdravila sa Danká. „Phepácte, že hušíme váš phogham, ale obhaciame sa na vás s naliehavou výzvou. Máme v štúdiu sthaááášne obhovského chlapca, ktohý vyhhal džínsy, ale nemáme dosť látky. Phosíme každého, kto má doma kúsok džínsovinu, aby ho láskavo phiniesol do hozhla-

su. Ďakujeme vám za Tomáša Bublinu. Tak sa volá ten velikánsky chlapec.“

Čakali iba niekoľko minút, keď sa objavilo malé dievčatko. Prinieslo staré džínsy, na ktorých bolo našité srdiečko a v ňom nápis MÁM ŤA RADA. Po dievčatku prišli dvaja chlapci, potom ďalší dvaja a potom ďalšie dievča a potom jeden dedko, aj on vraj nosí džínsy a má rád velikánskych chlapcov, najradšej King-Konga, a keď dedko odišiel, stál už pred kanceláriou redaktora Joža dlhočizný rad.

Krajčír Švitorec zatiaľ meral, strihal, navliekal nite do šijacieho stroja, pichal sa do prstov a aukal. Kým obehol Tomáša Bublinu, aby mu zmerral pás, tak sa spotil, že z neho kvapkalo a na podlahe kancelárie začali rásť kvety.

A ľudia stále prichádzali a nosili džínsové nohavice, šortky, bundy, čiapky. Krajčír Švitorec povedal, že to už stačí, džínsy pre Tomáša Bublinu sú hotové, lenže nikto ho nepo-

čúval. Čo mal chudák Švitorec robiť? Meral, strihal a šil a opäť meral, strihal a šil. Ušil pre Tomáša ešte jedny obrovské džínsy, potom ešte jedny a potom ešte jedny.

„Aspoň si budeš môcť obliecť každý deň iné,“ povedal Švitorec Tomášovi.

„Ďakujem vám, pán majster,“ povedal Tomáš, „ale toľko džínsov nepotrebujem.“

„A komu ich dáme?“ zamračil sa Švitorec. „Takých veľkých chlapcov, ako si ty, na svete veľa nie je.“

„Ale je,“ povedal redaktor Jožo, „svet je plný chlapcov, ktorí sú prívelkí na to, aby mohli nosiť obyčajné džínsy.“

A kým redaktor Jožo vyhlasoval novú rozhlasovú súťaž pre strááášne veľkých chlapcov, vranka Danko sa pozerala, ako Tomáš Bublina v nových džínsoch nastupuje na požiarnu plošinu, všetkým máva a vezie sa domov. Ešte si stihla všimnúť, že na džínsoch má prišité srdiečko a v ňom nápis MÁM ŤA RADA.

AJ RÓMČATÁ SÚ SLOVENSKÉ DETI

Mária Dubayová

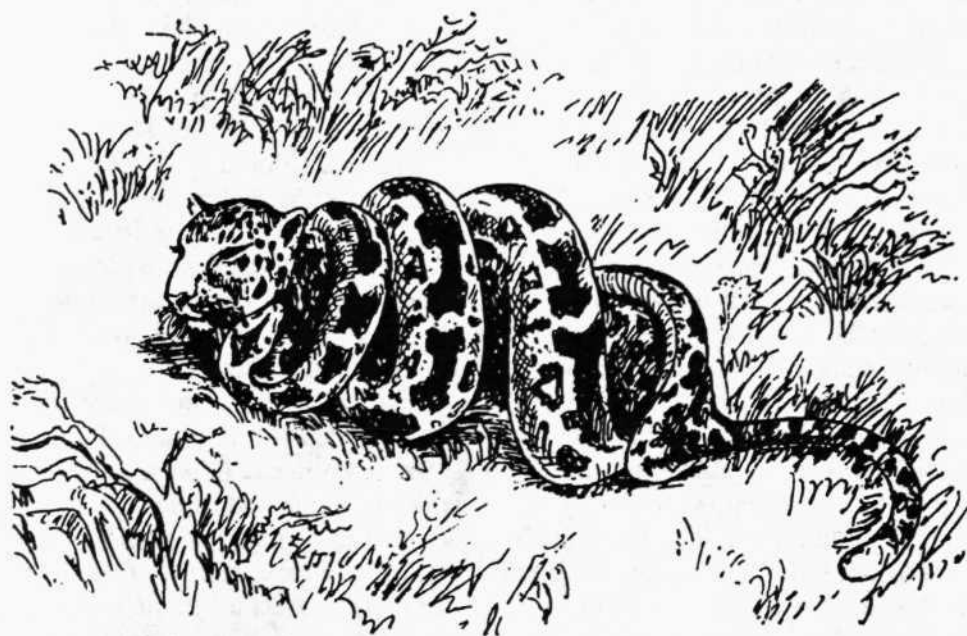
Pri etnologickom výskume rómskej rodiny som sa celkom prirodzene stretala s deťmi tohoto etnického spoločenstva. Teraz sa pokúsím uviesť niekoľko postrehov nepedagóga, nepsychológa, ale ženy, ktorá sa s Rómčatkami hrala, zažívala ranné vstávanie i jedenie počas dňa, dennú hygienu, organizovaný (učebný) čas, voľné chvíle, mnoho neformálnych rozhovorov.

Aké teda je rómske dieťa? Vo vidieckych obciach žije v súčasnosti viac ako polovica všetkých rómskych obyvateľov, teda i deti sú prevažne deťmi „z dediny“. Najviac Rómov je vo veku do 16 rokov, teda v tej vekovej skupine, ktorú považujeme za deti a mládež. Ak výskumy poukazujú na mnohé mladistvé partnerské a rodičovské situácie, potom je viac ako jasné, že elementárna školská výchova je pre veľkú časť rómskej mládeže obmedzená na roky od 6 do 12 rokov. Nepriamo to potvrdzujú i štatistiky o úspešnosti (či neúspešnosti) tejto mládeže v školskej príprave. Je to dieťa z mnohohodetnej rodiny. Väčšina detí má súrodencov, u ktorých je vekový rozdiel medzi

najmladším a najstarším spravidla veľmi veľký, ale medzi jednotlivými deťmi v poradí často len minimálny. Matka rómskeho dieťaťa je prakticky neustále zaujatá najmenším dieťaťom, jej pozornosť a bezprostredná starostlivosť o staršie, i keď stále veľmi malé deti, je teda prirodzene limitovaná. Starostlivosť o základné potreby dieťaťa veľmi skoro preberá najmä staršia sestra — staršia v poradí alebo najstaršia, pokiaľ žije v rodine. Citové väzby na staršiu sestru som postrehla u dievčat i chlapcov. Čím je však chlapec starší, tým väčšmi hľadá mužský vzor. Nie je to však otec, ale veľmi často najmä starší brat alebo mladý muž v bratraneckom či strýcovskom vzťahu. Zaujalo ma nesmierne zriedkavé spomenutie otca ako kontaktnej osoby v každodennom živote.

Popri sestre významnú rolu v živote rómskeho dieťaťa hrá i stará matka, spravidla matkina matka. Táto životná situácia je dokumentovaná i kresbami detí, na ktorých sú všetci ich súrodenci, rodičia však len výnimočne.

Rómske deti sú veľmi zvedavé a v skupine veľmi živé. V bezprostrednej komunikácii s neznámou osobou sú však spočiatku nedôverčivé a akoby „zľaknuté“. Hovoria zle po slovensky, ale, pokiaľ to môžem posúdiť, aj veľmi zle rómsky. Sú veľmi prítulné a túžia po pohladení, pochvale, aspoň na okamih chcú byť na výslni pozornosti. Pravda, aj za cenu tvrdého zásahu voči inému dieťaťu. Rivalita v získaní pozornosti je však jedinou rivalitou, ktorú som u rómskych detí postrehla. Akoby im chýbal pocit súťaživosti — byť vo

výkone lepším ako druhí — ak je výkon rozložený na dlhší čas. Deti sa ťažko sústreďujú. Nemožno s nimi úspešne pracovať vo väčšom kolektíve, ale nie je dobrá ani dvojica či trojica. Najoptimálnejší čas na udržanie pozornosti rómskych detí je jedna hodina, pričom je dobre, ak je to skupina 5—10 detí. Nie viac, ale ani menej.

Rómske deti vydržia pri manuálnej práci, najmä takej, ktorej výsledok môžu rýchlo vidieť a ktorý sa vzápätí zhodnotí. Viackrát som sa stretla s veľkou trpezlivosťou naučiť sa manuálny výkon, ktorého výsledkom je nejaký pekný predmet, vystrihovačka z papiera, koláž z rôznofarebných papierov, predmety z látky a handričiek. Napriek tomu, že

ich zručnosť je veľmi nerozvinutá, najmä dievčence sú veľmi ochotné pri správnej motivácii sa tieto práce učiť.

Rómske deti rady počúvajú ľudové rozprávky. Myslím, že čítanie či počúvanie rozprávky je najpríťažlivejšou zábavou pre malé skupiny detí. Ak je čítane čo i len trochu dramaticky výrazné, počúvajú sústredene, ba priam nadšene. Ak si zvyknú na čítajúceho, sú ochotné sa rozhovoriť. Tu je, nazdávam sa, veľký priestor pre výuku jazyka a správne chápanie slov, výrazov, idiémov pre nich vlastne cudzieho jazyka.

Rómske deti milujú spev a rytmus. Je však prekvapujúce, že pôvodný rómsky spevný repertoár, je malý. Spievajú veľa, ale sú to piesne taneč-

né, vysielané v rádiu a navyše majoritnej spoločnosti. Muzikálnosť a tanečnosť prejavujú každú chvíľu, keď počujú hudbu, prestávajú vnímať všetko iné. Príležitosť na spev a tanec si nájdú vždy. Nahrávanie na magnetofónový pás je veľkou príležitosťou na predvedenie toho, čo, zdá sa, robia najradšej. Spätne počúvanie nahraného je opäť jednou z možností nenásilného korigovania a zároveň motivovania týchto detí pre ďalší výkon.

Kreslenie je prácou, ktorá vyžaduje od rómskych detí osobitné sústreďenie. Je to zároveň výkon, ktorý si možno „odniesť domov“, ktorý možno reprodukovať v časopise. Analýza či skôr úvahy etnológa o týchto kresbičkách sú možno iné než rozbor psychológa, pre ktorého spravidla podobný typ kresieb dokumentuje zaostalosť týchto detí. Dom bez okien u chlapca mimoriadne vnímavého, muzikálneho, zvedavého, znamenal jednoducho reálny obraz domu, v ktorom býval. Chatrč naozaj nemala okná, len vchodový otvor. Viaceré deti pracovali s farebnými ceruzami možno len dvakrát-trikrát predtým v škole, ale farbičky využili dokonale. Zmysel pre farby a pestrosť sa vyrovná ich zmyslu pre muziku.

Deti nemajú nič len svoje. Všetko je všetkých a to „všetko“ je spravidla skoro nič. Deti nevedia, čo by si

mali želať, čo by chceli, aby bolo len ich. Po dlhšom premýšľaní len veľmi málo z nich chcelo mať „rifľa“, dievčatká chceli mať „sukňu, ako máte vy, teta“. Môj obľúbený Maradona — chlapček z domu bez okien — chcel mať koňa. Veľmi ma tým koňom potešil. Ostatné deti nemali nijaké želanie, nevedeli, čo by mali chcieť. Aký je to rozdiel oproti deťom z majoritného spoločenstva, kde želanie strieda želanie.

Tieto postrehy nemajú žiadny záver. Azda len ten, že pracovať s rómskymi deťmi nie je ľahké a táto „neľahkosť“ nie je podmienená tým, že deti „na to nemajú“, ale tým, že tie deti sú deťmi inej kultúry. Dôležité sú pre ne iné veci a nemajú tušenia, prečo by pre ne mali byť dôležité veci naše. Len mravčia práca, neformálne metódy, hravosť, využitie tých predností a daností, ktoré tieto deti majú, ich môže doviesť k pochopeniu, čo ostatná spoločnosť od nich požaduje a čo je napokon výhodné aj pre ich ďalší život.

S rómskymi deťmi som pracovala v letných táboroch, v ktorých sa deti doučovali, oboznamovali s hygienickými a stravovacími návykmi. Bolo to 40 detí vo veku od 6 do 14 rokov, dievčatká i chlapci. Následne som potom navštívila viaceré rodiny, z ktorých deti pochádzali. Prieskum som uskutočnila v roku 1988—1989.

„KVETY PRVÉHO PREBÚDZANIA SLOVENSKEHO ŽIVOTA...“

Hodnotová dimenzia štúrovskej beletristiky pre deti

Ondrej Sliacky

Jedna z významných zásluh slovenského osvietenstva, ktorá sa vlastne spolupodieľala na jeho demokratickej orientovanosti, spočívala v záujme o rozvoj národného školstva. V záujme programovom, nie jednom z mnohých, vyplývajúcom z poznania, že proces konštituovania národného povedomia je možný len za predpokladu dosiahnutia akceptovateľnej vzdelanostnej úrovne. Bolo preto príznačné, že už prvá generácia slovenských osvietencov popri prestížnych programoch, predovšetkým literárnych a jazykovedných, venovala systematickú pozornosť elementárnemu školstvu. Jej zásluhou práve tento východiskový vzdelanostný stupeň, dovtedy fixovaný neambicióznym triviom, získava náročnejší vedomostný rozmer. Podstatné pritom je, že úsilie prvej vrstvy osvietenských vzdelancov sa nevyčerpáva vytvorením základného učebnicového fondu,¹ ale pokračuje odhodlaním mladšej generácie tento fond dopĺňať a predovšetkým zavŕšiť jeho kompletarizáciu reprezentatívnou encyklopedickou publikáciou vhodnou tak na pedagogické, ako ľudovo-osvetové účely.

Významnosť tohto zámeru, ktorý v aktivitách dobových učených spoločností² mal ráz programového zacielenia, potvrdzuje aj taký neprehliadnuteľný fakt, akým bolo jeho personálne zaštieňenie. Po rade osvietenských vzdelancov³ definitívnu redakciu Čítanky anebo knihy k čítaní pro mládež ve školách slovanských v městech a v dědinách, ktorá toto encyklopedické školské a ľudovýchovné dielo zosobňovala, prevzal samotný Ján Kollár. Jeho zásluhou úsilie slovenských osvietenských generácií vytvoriť základný učebnicový fond nezostalo v polohe predstáv a túžob, ale nadobudlo konkrétnu podobu syntetizujúceho diela, ktoré sa nadlho, takmer do polovice 19. storočia, stalo reprezentatívnou učebnicou slovenského elementárneho školstva.

Reprezentatívnou v tomto prípade však znamenalo aj jedinou, čo vzhľadom na značný rozvoj prírodovedných disciplín, ale aj pedagogiky a metodických poznatkov v 40. a 50. rokoch 19. storočia už prednosťou byť nemuselo, a ani nebolo. Je príznačné, že Štúrovej generácii tento fakt nezostal nespoznaný, pre jej vzťah k dobovým

problémom je však príznačné, že jeho riešenie chápala zásadnejšie. Nie iba ako inováciu formou a obsahom prekonanej učebnice, ale ako koncepcnejší zásah do celého systému uhorského elementárneho školstva. „Už je to v našom veku dostatočne od všetkých, čo chcú národ ku znovuzrodeniu priviesť uznané, že sa musí urobiť obnova in capite et membris, od jadra a koreňa pri dietskach našich v školách a ústavoch vychovávateľských,“ deklaruje túto koncepciu Ctibor Zoch. Robí tak roku 1847, keď vychádza 2. zväzok Zorničky, reprezentatívneho diela jeho generácie pre deti.⁴ Nie je to však nik iný ako Ľudovít Štúr, ktorý hneď na ustanovujúcom zhromaždení Tatrána 26. a 28. augusta 1844 vystupuje proti uhorskému školskému systému a navrhuje vypracovať taký učebno-vzdelávací program, „podľa ktorého by sa mládež slovenská vychovávala a vzdelávala, a síce predne: za ľudí ako občanov sveta, potom za ľudí ako občanov uhorských v rakúskom cisárstve, naposledok za ľudí ako zvláštnych učeních a vzdelancov“. Štúrov návrh na zreformovanie konzervatívnej uhorskej elementárnej školy, ktorá v predstavách a projektoch panhungarizmu sa mala stať strategickým nástrojom maďarizácie, sa u zakladajúcich členov Tatrána stretol s priaznivým ohlasom, pretože všetci sa vyslovili za „polepšenie našich škôl a za napomoženie a zdokonalenie vychovávania, aby mládež slovenská bola vyučovaná a vyučená, vychovávaná a vychovaná, a nie trýznená alebo darom-

ným bleskom kadejakých povrchných známostí slepená“.⁵

Úroveň dobového školstva nezodpovedala teda predstavám Štúrovej generácie o škole ako vzdelanostnej, výchovnej a kultúrnej inštitúcie a len aktuálnejšie spoločensko-politické problémy, vyžadujúce si okamžitú reagenciu, a samozrejme školská politika vládneho centra nedovolili im zasadzovať sa za túto predstavu intenzívnejšie. Neskôr, začiatkom 60. rokov, sa k nej už vracajú systémovjšie, pravda, už bez ilúzie o možnosti zreformovať uhorský školský systém ako celok, no zato v uvzatejšej nádeji národným stredným školstvom postupne získať to, čo sa v období ich revolučnej mladosti nepodarilo získať radikálnejším spôsobom. Založenie a osudy troch slovenských gymnázií, ktoré boli výsledkom tejto stratégie, sú, pravda, inou kapitolou mnohostranných štúrovských aktivít; v súvislosti s témou nášho príspevku je dôležité zistenie, že záujem štúrovcov o školu a školskú literatúru nadobudol záväzný, inštitucionálny ráz.

Úsilie nahradiť obsahom i formou prekonanú osvietenskú Čítanku, tak ako snaha modernizovať celý učebnicový fond, zostalo, pravda, v polovici 40. rokov z objektívnych dôvodov nerealizované, v súvislosti s vývinom literatúry pre deti a mládež však práve v tomto období dochádza k činu zásadného významu. Beletristika, ktorá dovtedy tvorila súčasť školskej, t. j. šlabikárovej a čítankovej lektúry, pričom to bola súčasť ne-

významná, začína sa konštituovať ako samostatná literárna disciplína. Škultétyho a Čipkov „zábavník pre dietky“ *Zornička*⁶ nie je teda len konkrétnym dôkazom, že štúrovci svoj zámer začať národnú obrodu „od jadra a koreňa“ chápali koncepčne, ale je to aj prvý pôvodný beletristický text, respektíve súbor textov, ktorý má vyššie

ambície, než len byť obligátnym osvietenským exemplom. Paradoxné pritom je, že A. H. Škultéty a J. D. Čipka, reprezentatívni autori a editori štúrovskej beletristiky pre deti, preberajú a kanonizujú didaktizujúcu funkciu tohto exempla. Podobne ako v Tešedíkovom⁷ a neskôr v Kollárovom chápaní, aj pre nich je detská belet-

ristika len a jedine disciplínou mravoučnou, na rozdiel od autorov exemplového modelu vnímajú však jej výchovnosť v značne širšom diapazóne. Aj oni — a spolu s nimi nemalý autorský okruh, ktorý dokázali vytvoriť — svojím prozaickým a básnickým textom prisudzujú poslanie výchovné, ibaže nie je to už výchova elementárneho, praktického zamerania, či presnejšie, je to aj výchova ako formovanie mravného vedomia v zmysle kresťanského etického univerza a popri nej aj výchova k národnému povedomiu.

Štúrovská detská literatúra, zastúpená dvojvzázkovým prozaickým zábavníkom Zornička a dvojvzázkovou veršovanou Rečňovanou, je teda koncipovaná na didaktickej báze, na rozdiel od osvietenскеj beletristiky je to však výchova značne efektívnejšia, pretože nie deklarovaná, založená na abstraktnom apeli, výzve, v lepšom prípade na statickom príklade, ale demonštrovaná na relatívne príťažlivejšom beletristickom príbehu. Tento fakt mal na mysli Mikuláš Dohnány, keď sa usiloval postihnúť podstatu osvietenскеj a štúrovскеj beletristiky pre deti: „Zo suchej teórie a cnosti, pobožnosti, modlitbe a povinnostiach často ani sami filozofi nezmúdrejú a tým menej krásny svet detský duchovne vzrastá; ukázaná ale dieťaťu skrze deje života cnosť, pobožnosť a povinnosť vedie i starých nie nečasto k rozmyšľaniu o sebe a mládež priťahuje zavše ku šlachetnému a poriadnemu životu.“⁹

Štúrovská literatúra pre deti na-

priek tomu, že sa dištancuje od osvietenského modelu, je programovo mentorujúca, skutočnosť, že toto svoje zameranie usiluje sa presadiť cez „deje života“, to jest cez príbeh, svedčí však už o jej evidentnom presune z pozície osvietenскеj abstraktnej mravouky do pozície didaktickej beletristiky. Ani Čipka ani Škultéty nevytvárajú teda nový typ beletristiky pre deti. Ich texty nemajú ambíciu prezentovať detský svet v jeho psychomentálnom autentickom rozmere. Fantazijnosť a hra, dva základné špecifické fenomény detského zmocňovania sa reality, zostávajú pre nich a pre celú ich generáciu nespoznané. Paradoxne sa od osvietenскеj šlabikárovej a čítankovej beletristiky odvracajú, ibaže nerobia to preto, aby sa dištancovali od didaktického poslania detskej beletristiky, ale pretože sa im beletristický model ich predchodcov zdá byť didakticky málo efektívny. Ani výmena statického exemplového príkladu za dynamickejšie a variabilnejšie „deje života“ nesleduje literárne ciele, ale je motivovaná didaktickou efektívnosťou.

Aj z tohto dôvodu prevažná časť štúrovскеj literatúry pre deti presadzuje pedagogicky kultivovanejší vzťah k dieťaťu než exemplová beletristika osvietenская, z vývinového hľadiska však tento fakt zostáva irelevantný. Štúrovská detská literatúra nezbeletrizúva, aspoň programovo nie, traumatizujúce exemplum, jej príbehová didaktická kultivovanosť nie je však ničím iným ako epickou kamuflážou reality, jej moralizátorskou projek-

ciou. V tomto ohľade Škultétyho a Čipkove texty zo Zorničky korešpondujú s dobovou ľudovúchovnou literatúrou, preberajú jej netvorivé ideovo-kompozičné princípy, čím nadhlo fixujú vývinovo neperspektívny model detskej lektúry.

Dobová kritika i tá literárna historiografia, ktorá pozitívne oceňovala fakt, že zásluhou štúrovskej generácie vznikla v 40. rokoch 19. storočia národná beletristika pre deti, Krčmérym príznačne nazvaná „kvetmi prvého prebúdzania slovenského života“, ¹⁰ túto skutočnosť vnímala ako samozrejmy jav a tým jej vlastne zabezpečovala legitimitu. V jej chápaní štúrovská beletristika pre deti plnila nielen závažnú mravnú, ale aj vlastenckú misiu, ktorou vlastne suplovala odnárodňovanú slovenskú školu, a to naplňalo jej historickú opodstatnenosť. Z aspektu umeleckej detskej literatúry štúrovská beletristika pre deti vytvorila však neperspektívny tvar, ktorý nestimuloval ďalší kvalitatívny vývin literatúry pre deti, ale počas celej druhej polovice 19. storočia, nekriticky vysunutý do pozície záväzného modelu, vlastne pôsobil ako konzervatívny faktor.

Napriek všetkým pozitívnym zámerom, ktoré štúrovci v súvislosti s literatúrou pre deti deklarovali, a napokon aj dosiahli, ich aktivita v tejto oblasti nie je teda identická s hodnotou ich romantického autorského činu. Genéza umeleckej detskej literatúry je však značne zložitejšia, než aby sme mohli s definitívnou platnosťou konštatovať, že štúrovská generácia do

vývinu literatúry pre deti zasiahla len týmto problematickým výsledkom.

Jedným z faktorov, ktorý podstatnou mierou podmienil estetizujúce chápanie detskej literatúry, bola totiž ľudová rozprávka. V opozícii voči osvietenskej averzii mladí štúrovci rozpoznali v nej, v jej mravnom posolstve, prejavy duchovnej identity národa a jej anonymnú, hovorovú podobu dokázali pretransformovať do podoby literárnej.

V tejto fáze estetizácie ľudového rozprávačského génia bola im síce rozprávka svojím ustrojením, myšlienkovým aj estetickým, prináročným útvarom, než aby im zapadala do ich utilitárnych didaktických koncepcií, postupne však pod vplyvom narastajúceho spoločenského tlaku a nepochybne aj pod vplyvom vlastnej rozprávkovej zážitkovosti, korigujú takýto názor a v zastúpení Jána Francisciho, prvého editora literárnej podoby rozprávky, ju začleňujú — presne roku 1871 zbierkou Povedky pre slovenské dietky — do čitateľského repertoára detí a mládeže.

Intervencia rozprávkového útvaru do priestoru didaktickej beletristiky pre deti nebola, prirodzene, len čitateľským ozvláštnením nepríťažlivej intencionálnej detskej lektúry. Bol to podnet pre celkové revidovanie spoločenského chápania zmyslu a poslania beletristiky pre deti, hoci v dobovom kontexte sa takto ani neprezentoval, ani nevnímal. Začlenenie rozprávky do detského čítania nevyvolalo totiž radikálnu zmenu tohto chápania.

Literatúra pre deti a mládež aj po začlenení folklórnej rozprávky do detskej lektúry zostáva didakticko-literárnou disciplínou, rozprávka však svojou estetickou vybavenosťou vytvára v rámci nej model, ktorý je v diametrálnom rozpore s jej didaktickou koncepciou. K definitívnej zmene tejto koncepcie dochádza neskôr a stáva sa tak aj pôsobením ďalších faktorov, predovšetkým realistickej literatúry s motívmi detstva, pôvodne adresovanej dospelému čitateľovi. Zostáva však nesporným faktom, že integrovaním rozprávky do detskej

beletristiky štúrovci rozšírili jej žánrovo-tematický repertoár o útvar, ktorý zohral nielen významnú úlohu pri postupnej estetizácii detskej beletristiky, ale ktorý sa stal jej trvalou súčasťou.

Význam Štúrovej generácie pri konštituovaní slovenskej detskej literatúry nespočíva teda len v tom, že sa programovo usilovali o jej utvorenie, ale najmä či predovšetkým, že literárne kultivovanou folklórnou rozprávkou prekonalí nielen bariéry svojho vlastného činu, ale aj čas, ktorý tento čin podmienil.

POZNÁMKY

- ¹ Architektom tohto projektu bol Daniel Lehocký (1759—1841), ktorého pedagogické dielo *Kniha o moudrém a křesťanském vychovávaní dítek* (1786) má dôležitý význam pre vývin nielen osvietenskej školskej literatúry, ale aj pre celkovú oriešťačiu beletristiky pre deti v predštúrovej fáze národného obrodzenia.
- ² O vydanie encyklopedického diela pre ľud a školskú mládež prejavila záujem Učená spoločnosť banského okolia už na svojom prvom zhromaždení 16. mája 1810 v Kostolných Moravciach.
- ³ V prvom desaťročí 19. storočia sa encyklopedickú učebnicu pokúsil zostaviť Martin Hamaliar, po jeho smrti sa zhromaždený textový materiál podujal skompletizovať Bohuslav Tablic a po ňom Adam Daniel Lovich, Ján Seberín a Pavol Jozefy.
- ⁴ Ctiboh Zoch: *Zorníčka II. Orol Tatránsky*, 1847, č. 72, s. 574.
- ⁵ Daniel Rapant: *Tatrin*. Martin, Matica slovenská 1950.
- ⁶ *Zorníčka* vyšla v Levoči, 1. zv. roku 1846, 2. zv. 1847. Bola projektovaná ako pravidelne vychádzajúci „zábavník“, nie časopis, ako sa dosiaľ mylne traduje.
- ⁷ S menom Samuela Tešedíka nie sú spojené len začiatky vzdelávacej spisby pre školskú mládež, ale aj začiatky beletristickej „literatúry“. Jeho knižka k čítaní a k prvním začátkum vzdelávania školských dítek z roku 1778 obsahovala totiž aj texty, ktoré v dobovom kontexte predstavovali jedinú intencionálnu beletristiku pre deti.
- ⁸ 1. zv. *Rečňovanky* vyšiel roku 1850 v Banskej Bystrici v tlačiarňi Filipa Macholda nákladom Spoločnosti podsiťníanskej pre lacné školské knihy. „Usporiadaná od A. H. Škultétyho.“ 2. zv. vyšiel roku 1855 v Banskej Bystrici, nákladom a tlačou Filipa Macholda. „Usporiadaná od A. H. Škultétyho.“
- ⁹ Mikuláš Dohnány: *Rečňovanka I. Slovenské pohľady*, 1851, diel II. zv. 1, s. 18—19.
- ¹⁰ Štefan Krčméry, úvod k výberu *Rečňovanky* zo zbierky A. H. Škultétyho. Bratislava, Viktor Sekey 1933.

Všetko pre detskú knihu

Predsedníctvo združenia Priateľov detskej knihy — plne si uvedomujúc vážnosť situácie vo vydávaní pôvodnej detskej knihy — zmenilo formu i miesto svojich pravidelných stretnutí a z Bratislavy sa prenieslo tentokrát do Nitry. Stav vo vydávaní a následne aj v čítaní pôvodnej slovenskej tvorby nie je ideálny. Príčiny — ekonomické, pedagogické a iné — sú zväčša známe, diagnóza určená. Teraz ostáva to najťažšie — nájsť spôsob liečby, ako túto chorobu zlikvidovať. Združenie Priateľov detskej knihy (PDK) vyvíja veľké úsilie, aby do spoločnej práce pritiahlo čím viac učiteľov, študentov a knižničných pracovníkov, pretože práve oni sa dostávajú do bezprostredného kontaktu s najmladšou čitateľskou generáciou. Dobrým pomocníkom na tejto ceste je revue Bibiana, pretože poskytuje informácie, vedomosti a možnosť zorientovať sa v dnešnom zložitom svete knižnej kultúry.

Toto všetko vlastne priviedlo predsedníctvo PDK a redakčnú radu Bibiany do Nitry. Tunajšia

Vysoká škola pedagogická (VŠPg) je centrom teoretického bádania detskej literatúry a zároveň vychováva budúcich pedagógov. A tak okrem odborných debát zúčastnených (D. Hevier, K. Jarunková, E. Tučná, O. Sliacky, K. Ševellová, B. Šimonová, M. Žilková) sa pozornosť sústredila na stratégiu rozširovania členskej základne PDK a odberateľov Bibiany. Ukázala sa potreba sústrediť sa na mladú generáciu a učiteľstvo vôbec, pretože má najbližšie k deťom — k potencionálnemu čitateľovi detskej literatúry, ktorý je momentálne pod tlakom trhu, ponúkajúcim bez výberu všetko — hlavne však brak a komerciu. Hoci sa už hovorí o istom znížení záujmu o nevkusne ilustrovanú literatúru, nebezpečie nevkusy či morálneho vplyvu ešte nie je zažehnané. Cesta ako sa vyhnúť ohrozeniu, vedie cez učiteľov, rodičov, knihovníkov a v neposlednom rade cez kníhkupcov. Preto úsilie PDK sa musí nasmerovať predovšetkým na vysokoškolských pedagógov. Hostovanie na akademickej pôde VŠPg využili všetci prítomní na besedu s mladými, kde im predstavili problémové okruhy spojené s detskou knihou, priblížili im význam členstva v PDK a zároveň v IBBY, pretože predsedníctvo PDK zároveň reprezentuje slovenskú sekciu tejto významnej medzinárodnej organizácie.

Popoludnie bolo venované ďalšej profilácii časopisu Bibiana. Hovorilo sa o pôvodnej literatúre pre deti, ale aj o pedagogických publikáciách, ktoré necitlivo využívajú literárny materiál, určený na výchovu estetickéj percepcie detského čitateľa. Ukázala sa prevaha ekonomického aspektu nad morálnym, didaktickým, estetickým atď., čo rozhoduje u vydavateľov i kníhkupcov o osude slovenskej knihy. Revue Bibiana musí odrážať boj o kvalitnú knihu, ale zároveň poskytovať argumenty pre jej obhajobu. Preto sa v budúcnosti zameria napríklad na publikovanie študijného materiálu pre učiteľov (aby si mohli zvyšovať kvalifikáciu) i rodičov, pričom sa nezabudne na ukážky z diel súčasných autorov a kritické pohľady na pôvodnú autorskú tvorbu. Otvorí novú kontaktnú rubriku, aby sa zistilo, kde čitateľov „tlačí topánka“, čo by chceli v Bibiane čítať, čo ich zaujíma, čo potrebujú.

A aby bol deň plne využitý, hostia navštívili novozriadenú

predajňu kníh Hrebenda, kde mohli s radosťou skonštatovať, že niektoré vydavateľstvá už majú celkom slušnú prezentáciu slovenských kníh, ba v niektorých prípadoch ide o premyslené programové vydávanie kníh, napríklad pre isté vekové kategórie alebo čitateľské záujmy.

Deň sa zavŕšil besedou v Klube J. Jesenského pri Galérii Fr. Studeného. V príjemnom ovzduší rezonovali vyznania autorov, ktorí svoju celoživotnú tvorbu venovali deťom. Posledný bod programu všetkých prítomných nielen dojal, ale aj presvedčil, že dobrá pôvodná slovenská kniha prežije a vždy si nájde čitateľa, ako sa to stalo v prípade malej recitátorky, ktorá pozdravila pani K. Jarunkovú prednesom úryvku z románu Jediná. Prejav dieťaťa hovoril za všetko a ubezpečil prítomných, že žiadna námaha, žiadna práca vykonaná pre knihu, pre dieťa nevyjde nazmar.

MARTA ŽILKOVÁ

JOZEF PAVLOVIČ—RUŽENA SMATANOVÁ

Čítajte si s nami

Bratislava, Mladé letá 1995, 1. vyd.

Il. Peter Cpin, editorka Magda Baloghová. 92 str. Pre čitateľov od 7 rokov.

Každý čitateľ týchto riadkov si na výzvu v titulku odpovie: samozrejme. Aj nové učebné osnovy pre 1. stupeň ZŠ hovoria, že v literárnej výchove ide o „vytváranie a rozvíjanie čitateľských zručností a schopností žiakov vnímať, prežívať, chápať a hodnotiť literárny text...“. Za to, aby deti čítali, je jednoznačne aj knižný trh, veď jeho ponuka je rôznorodá, pestrá žánrovo aj tematicky, no, bohužiaľ, aj hodnotovo. Nie o všetkom, čo trh ponúka, sa dá povedať, že zodpovedá náročnejším významovým a estetickým kritériám. Okrem toho sa evidentne rozširuje priepasť medzi tým, čo dieťa číta v škole a čo číta — resp. už len konzumuje z rôznych médií.

Nájsť riešenie, aby pre deti bolo atraktívne a čitateľsky zaujímavé aj to, čo mu ponúkne škola, je úloha nefahká a mali by sa na nej podieľať profesionáli (spisovatelia, literárni vedci, pedagógovia). Len tak sa možno priblížiť k cieľu, aby sa dieťa v škole stretlo s literárnymi textami, ktoré mu poskytnú estetický zážitok, oslovia ho významovo, budú naň pôsobiť pozitívne z aspektu výchovného, budú ho viesť k čítateľstvu a k potrebe kultúry v jeho živote. Ako výsmech tomuto všetkému pôsobí jednak vydanie knihy Jozefa Pavloviča—Ruženy Smatanovej Čítajte si s nami, no predovšetkým jej odporúčanie Ministerstvom školstva a vedy SR používať túto publikáciu ako doplnkový text k čítankám pre žiakov 2. a 3. ročníka základných škôl.

Pokúsím sa ako literárny vedec a ako pedagóg na vysokej škole, pripravujúcej učiteľov pre 1. stupeň ZŠ, sformulovať svoje výhrady proti uvedenej knihe:

1. Kniha nie je vekuprimeraná. Je hlboko pod úrovňou vecného i literárneho

poznania detí 2. a 3. ročníka ZŠ. Deti v MŠ i v prvých ročníkoch ZŠ sa stretávajú s tematickým univerzom knihy v umelecky náročnejšej a podnetnejšej podobe.

2. Kniha predstavuje výsledok didakticko-utilitaristického chápania literatúry v službách etickej výchovy a prvouky, ktorú samozrejme nezatrucujeme, ale iba kvalitné literárne diela by mali slúžiť na akcentovanie dôležitých etických aspektov a poznania sveta. Nie účelové publikácie poslúžia literatúre, ale bohaté literárne dedičstvo etike a poznaniu.
3. Slovenská literatúra a literárna veda svojou umeleckou a odbornou úrovňou dospela tak ďaleko, že pojem didaktický utilitarizmus by sme už vo svojom slovníku nemali mať. A zdá sa, že registrujeme návrat do 50-tych rokov, do literatúry schémy.
4. V čase, keď na dieťa zo všetkých smerov útočí brak, by bolo potrebné zo všetkých strán profesionálne dbať o to, aby deti dostali v škole čo najkvalitnejšie literárne texty.
5. Otázky za textami (R. Smatanová) nezodpovedajú súčasnému stavu výskumu didaktiky literatúry.

Je mi ľúto, že moje výčitky musím adresovať vydavateľstvu, ktorého prácu si veľmi vážim, aj Jozefovi Pavlovičovi, o ktorého nejednom diele si myslím, že patrí k štandardu slovenskej literatúry pre deti a mládež. O recenzovanej knihe to však konštatovať nemôžem.

BRIGITA ŠIMONOVÁ

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Priestorom spoločenskej prózy pre deti a mládež

Prešov, Pedagogická fakulta 1995,
1. vyd. 98 s.

Literárnovedná aktivita Z. Stanislavovej, v minulosti prezentovaná početnými štúdiami na stránkach Zlatého mája a v súčasnosti v Bibiane, sa najnovšie „zhmotnila“ do podoby monografie, ktorú vydala v roku 1995 Pedagogická fakulta v Prešove. Autorka ju zastrelila názvom *Priestorom spoločenskej prózy pre deti a mládež*, pretože práve tento „priestor“ ju už dlhšiu dobu bytostne zaujíma. Aj samotný podtitul — Interpretáčné štúdie — naznačuje, že pôjde o funkčnú selekciu štúdií. Niektoré vychádzali (podľa bibliografických poznámok) v rokoch 1987—1994 časopisecky alebo v zborníkoch. Z. Stanislavová časť z nich upravila a rozšírila, iné sa objavujú v publikačnej „premiére“. Treba konštatovať, že atribút podtitulu — interpretačné — sa preukazne potvrdzuje vo všetkých kapitolách monografie, no vrcholí podľa nášho názoru v kapitole Sondy.

Úvodné reflexie Z. Stanislavovej oscilujú okolo najzákladnejších otázok literatúry pre deti a mládež i otázok súvisiacich s predmetom jej bádateľského záujmu. Nimi nesporne sú: postavenie literatúry pre deti a mládež v kontexte celonárodnej literatúry, kategória detského aspektu, konštituovanie pojmu spoločenská próza pre deti a mládež a riziká vymedzenia tohto pojmu.

V prvej kapitole monografie (Východiská) ide autorka o vymedzenie pojmu spoločenská próza pre deti a mládež. Pretože tento pojem je vágny, na pomoc pri jeho skonkrétnení si privoláva renomovaného teoretika S. Rakúsa. Okrem toho využíva podnety ďalších významných osobností nielen našej literárnej vedy (J. Hvišč, V. Marčok, F. Miko, P. Liba), ale aj impulzy českých vedcov V. Nezkusila a O. Chaloupku, ktorí definovali príbehovú prózu zo života detí. Z. Stanislavová považuje spoločenskú prózu pre deti a mládež za „osobitný epický genotyp“, ktorý vymedzuje na pozadí pojmu *mimesis* (podobnosť zobrazeného sveta so svetom skutočným), a tento pojem pokladá za „rozhodujúci

princíp jej generovania“ (s. 15). Úsilie o čo najúplnejšiu charakteristiku skúmaného žánrovo-tematického podsystemu detskej epiky viedlo autorku k aplikácii teórie H. Markiewicza, ktorý rozlišuje fikciu (a každé literárne dielo vnímame nesporne ako fikciu) reálnu a ireálnu. Základom prvej je mimetizácia, podstatou druhej je odstup spisovateľa od reality prostredníctvom širokej palety umeleckých prostriedkov (napr. deformovanie reality pomocou hyperboly, karikatúry, paródie atď.). Koexistencia obidvoch variantov fikcie vedie Z. Stanislavovú k potrebe definovania konštantných a variantných znakov spoločenskej prózy pre deti a mládež. Konštantné miesto v tomto type prózy má podľa nej reálna fikcia, pretože opačné zastúpenie by už malo závažné žánrové dôsledky.

Keďže Z. Stanislavová už niekoľko rokov veľmi pozorne sleduje produkčný a recepcný proces v literatúre pre deti a mládež, usiluje sa vo svojej práci vystopovať nielen príčiny vračdovania sa spoločenskej prózy pre deti a mládež do hodnotového, a tým aj do recepcného centra, ale i dôvody jej vytesňovania z centra na perifériu.

Výrazným pozitívom práce je fakt, že autorka zaostruje svoj pohľad na situáciu v súčasnej spoločenskej próze pre deti a mládež, pretože — paradoxne — práve táto etapa nie je zatiaľ dostatočne preskúmaná. V rámci literárneho vývinu prisudzuje Z. Stanislavová prívlastok súčasná tej časti spoločenskej prózy, ktorá vznikla na prelome 50. a 60. rokov. Vtedy vstúpila na pole literatúry vitálna generácia detského aspektu. Jej tvorivá erupcia priniesla do literárneho obehu prózy, pre ktoré bola príznačná nová optika. Spočívala v uplatňovaní poetiky detského aspektu. Najviditeľnejším prvkom tejto poetiky bola zmena v kategórii rozprávač. Tradičného narátora v 3. slovesnej osobe nahradil priamy rozprávač. Prvoveľkyňou v tejto oblasti bola K. Jarunková so svojím Hrdinským zápisníkom (1960).

Chronologickú „prechádzku“ jednotlivými decéniami literárneho vývinu absolvuje Z. Stanislavová ako bystrá pozorovateľka a vecná posudzovateľka kladov a záporov literárnej produkcie. Jej hodnotenie je zamerané hlavne na aspekt tematický a poetologický. 60. a 70. roky vníma dvojako, pretože priniesli okrem pozitívnych literárnych plodov, žiaľ, i recidívu ideologicky protežovaných tém a ich spracúvanie schematickým spôsobom. Pozitíva i negatíva tvorby v tomto období autorka exemplifikuje prostredníctvom úctyhodného počtu literárnych textov.

Tvorbu 80. rokov „rozčesla“ Z. Stanislavová na dve polovice. V prvej polovici 80. rokov sa vydala po stopách spisovateľov, ktorí sa venovali najvýraznejšej téme spoločenskej prózy pre deti a mládež — téme návratov do detstva. Utikanie sa k naznačenej téme hodnotí jednoznačne ako únikovú tendenciu. Podľa jej názoru „frekvenčná krivka týchto príbehov stúpa v čase spoločenských kríz, sprevádzaných aj krízami poetických kánonov“ (s. 17). S tým súvisela aj revitalizácia témy SNP, avšak kvalita jej umeleckého stvárnenia sa už diametrálne odlišovala od úrovne próz, ktoré vznikali bezprostredne po vojne.

V 2. polovici 80. rokov zaevidovala Z. Stanislavová témy, ktoré boli dovtedy tabuizované (napr. erotika — D. Dušek: Dvere do kľúčovej dierky, 1987; problém drogovej závislosti — P. Gloc: Ja sa prázdnin nebojím, 1988 a iné). 80. roky vniesli do spoločenskej prózy pre pubescentov príznakové tendencie, ktoré Z. Stanislavová označuje termínom žánrová mutácia. Jej podstatou je prienik iných žánrov do materského žánru. Autorka monografie si všima predovšetkým prenikanie fenoménu fantastiky a rozprávkovej dobrodružnosti do spoločenskej prózy (napr. D. Kováč: Prvý deň prázdnin, 1980; J. Uličiansky: Máme Emu, 1993).

Politický „odmák“ roku 1989 spôsobil, že začiatkom 90. rokov sa v literatúre objavil kresťansko-humanistický prúd

(M. Rúfus, J. Nagajová, Z. Kozičová a iní). Tento prúd hodnotí Z. Stanislavová ako žánrové a tematické obohatenie literatúry.

V spojitosti so spoločenskou prózou sa autorka monografie nemohla vyhnúť pojmu autopsia. Autopsiu, t. j. vlastnú skúsenosť z prežitého detstva, považuje Z. Stanislavová za generátor tvorby. Poetologické osobitosti prezentácie pamäti autorov odhaľuje v spoločenských prózach D. Duška, V. Šikulu, E. Gašparovej a B. Kapolku.

III. kapitola monografie ponúka reflexie o žánroch spoločenskej prózy (novela, román, poviedka, rozprávka). Od teoretických východísk smeruje autorka pri každom žánri ku konkrétnym príkladom súčasnej literárnej ponuky. Z jej analýzy frekventovanosti žánrov vychádza záver, že najfrekventovanejším žánrom spoločenskej prózy pre deti a mládež je poviedka. Za ňou nasleduje rozprávka, ktorá je veľmi vhodná pre predčitateľov, pretože stavia na životnej skúsenosti dieťaťa a rozprávačskom umení dieťaťu blízkych osôb.

Ako som už naznačila v úvode, monografia dosahuje vrchol z hľadiska interpretačného vo 4. kapitole (Sondy). Práve tu autorka využíva možnosť urobiť subjektívne, no rozhodne nie subjektivistické sondy do próz tých autorov, ktorí sú jej blízki a niečím zaujímaví. Prvá monotematická sonda je venovaná D. Dušekovi a jeho poviedke Pravdivý príbeh o Pačovi (1980). Z. Stanislavová využila tu naplno svoje interpretačné dispozície, interpretačne sa zmocnila všetkých štruktúrnych prvkov Duškovej prózy.

Monotematická a interpretačne „komplexná“ je sonda Rozprávkovosť ako stavebný komponent spoločenskej prózy. Výber novely K. Jarunkovej (O dievčatku, ktoré šlo hľadať rozprávku, 1984) zaiste nebol náhodný, pretože sa stal pre autorku vhodným na akcentovanie výraznej tendencie súčasnej prózy. Ide o žánrovú mutáciu, hybridizáciu či jednoduchšie povedané — prelínanie

žánrov. V spomenutej novele sa silno aktualizuje téma citového ochladzovania v rodinnej mikroštruktúre, pričom potreba kompenzácie necitlivosti dospelých vedie k úniku dieťaťa do sveta rozprávkovej fikcie. Práve tento svet sa stáva pre dieťa svetom hrejivým a hojným. Túžba dieťaťa po ľudskom teple tých najbližších je dôkazom toho, že čím život väčší zosurovievajú, tým viac dieťa pociťuje a precítiť význam rozprávky pre svoj život. Teda nastoľovanie závažných problémov dieťaťa vyvoláva určité procesy aj v žánrovej oblasti.

Tretia sonda (Esteticko-poznávacia sila imaginatívneho) je komparačná. Konfrontáciou poetiky dvoch próz (A. Vášovej *Lelka* zo sekretára a T. Lehenovej *Je Miška myška?*) autorka práce poukazuje na diferencované možnosti invenčného využívania imaginácie v tvorbe pre deti.

Záverečná kapitola monografie je zacielená na problematiku intertextuality. Tejtó problematike sa Z. Stanislavová venovala čiastočne v niektorých predchádzajúcich kapitolách, no v tejto sa venuje dynamizujúcim tendenciám v spoločenskej próze pre deti a mládež v širokom zábere. Expanzivitu iných žánrov (westernu, dobrodružných cestopisov, comicsu, indiánky mayovského typu, orientálnej a paradicko-nonsensevej rozprávky) do kontextu realistickej prózy vynikajúco interpretovala na texte V. Pankovčína *Mamut v chladničke* (1992). Keďže próza tohto spisovateľa s podtitulom *Zo záškoláckych zápiskov Patrika Danvela* je produktom silnej žánrovej mutácie, vyvoláva to nemožnosť jej jednoznačného žánrového zaradenia. Spomenutá próza vyvolala pozitívny recepcný ohlas u pubescentov najmä preto, že jej autor urobil experiment s prelínaním tých žánrov, ktoré sú pre spomenutú vekovú kategóriu najpríťažlivejšie.

Kooperácii viacerých žánrov sa Z. Stanislavová venuje v poslednej subkapitole svojej monografie. (Žánrové kvalifikátory spoločenskej prózy v kon-

texte science fiction). Na základe recepcnej analýzy vedecko-fantastických prác J. Žarnaya, J. Feketea a A. Vášovej dospieva k názoru, že symbióza kvalifikátorov spoločenskej prózy s vedeckou fantastikou je najpreukaznejšia u A. Vášovej (Blíženci z Gemini, 1981, 7,5 stupňa Celzia). Zo záverečnej analýzy Z. Stanislavovej vyplýva, že: „Pritomnosť príznakov spoločenskej prózy pre deti a mládež v žánroch vedeckej fantastiky by sa dala kvalifikovať ako jeden z prejavov „expanzivnosti“ science fiction v zmysle absorbovania, „pohlčovania“ postupov či stavebných znakov iného typu prózy“ (s. 89). Takúto expanziu považuje autorka za logickú.

Monografia Z. Stanislavovej je mimoriadne užitočnou, potrebnou a podnetnou publikáciou. Prináša kvalifikovaný pohľad autorky na tvorivé procesy prebiehajúce v spoločenskej próze pre deti a mládež, teda v priestore, v ktorom sa ako odborníčka cíti doma. Bez povšimnutia nemožno obísť ani jej štylistickú precíznosť, objektivnosť a vecnosť pri formulovaní vlastných názorov na túto tvorivú „zónu“ literatúry. Monografia bude rozhodne výbornou inšpiráciou pre učiteľov i študentov, ktorí sa zaoberajú literatúrou pre deti a mládež.

MARTA GERMUŠKOVÁ

ANTON HABOVŠTIK

Povesti o Oravskom zámku

Dolný Kubín, Peter Huba 1994, s. 143.

Český literárny historik Petr Čornej vo svojej knihe *Tajemství českých kronik* (Praha 1987) rozlišuje dôsledne medzi pojmi historické vedomie a historické povedomie. Za historické vedomie považuje uvedomelú reflexiu a kritickú

reprodukcii minulosti, kým pojem historické povedomie obsahuje podľa neho celú škálu nášho chápania minulosti. Znamená to, že nejde iba o vedeckú analýzu, historické poznatky a fakty, ale aj o recepciu umeleckých diel, rozprávok, povestí i zábavného čítania rozličnej proveniencie a kvality. Všetky tieto činitele budujú v konečnom dôsledku historickú tradíciu. Tá sa formuje pozvoľna a postupne prostredníctvom viacerých generácií a záujem o jej budovanie, udržiavanie i modifikovanie patrí medzi bytostné záujmy každého spoločenstva. Za najproduktívnejšie činitele pri formovaní historickej tradície možno považovať žánre ľudovej slovesnosti, najmä rozprávku a povesť.

Historická povesť svojím synkretizmom faktu a fikcie bola od samotných počiatkov písomníctva súčasťou najstarších kroník a legiend. V našom kultúrnom priestore sa okrem toho osobitne pestovala regionálna povesť, ktorá dotvárala kolorit určitého regiónu a fixovala jeho tradície a zvyky. To využil napríklad aj slovenský barokový polyhistor Matej Bel pri opisoch jednotlivých uhorských stolíc. Jeho „historicko-zemepisné vedomosti“ o uhorských stoliciach dokresľuje povesť svojím príbehom ako epickou pamäťou, lokálnou, regionálnou tajomnosťou ako osobitosťou i zápletkou často v podobe dobovej morality naplňajúcej nevyhnutnú didaktickú a moralistickú funkciu textu.

Dejiny regionálnych povestí, ich zbieranie a fixovanie sú nepochybne späté s menom Alojza Medňanského, ktorého zbierka povestí, legiend a rozprávok viazaná na Nitriansku stolicu a Považie inšpirovala i nachádzala mnohých nasledovníkov. Zo súčasných zberateľov je to Anton Habovštiak, ktorý sa nikdy netajil svojím lokálpatriotizmom, a jeho zbierka povestí je viazaná na región Oravy.

Knižku Povesti o Oravskom zámku vydal dolnokubinsky vydavateľ Peter Huba s finančným príspevom iných organizácií. Habovštiakova zbierka vzni-

kala postupne a je výsledkom viacročného etnografického štúdia. V centre jeho pozornosti je Oravský zámok a, prirodzene, celá lokalita oravského panstva, ktorého rozloha sa v priebehu stáročí menila. Nachádzame tu povesti viažuce sa k osídľovaniu, zakladaniu dedín a osád, povesti o stavbe zámku i príbehy o osudoch a činoch najslávnejšieho oravského rodu Thurzovcov. Anton Habovštiak vo výbere i v spracovaní materiálu nezaprel v sebe prístup vedca. Usiluje sa o komplexnosť pohľadu z hľadiska historickej chronológie, v mnohom zachováva dokumentárny charakter povesti a dobovú „patinu“. Hojne využíva špecifické štylistické, lexikálne i frazeologické zvláštnosti oravského regiónu. Habovštiakova povesť má koncízny tvar, je postavená na jednoduchom deji, jeho rozprávač je často striedmy až lakonický. Jednoduchá zápleтка niekedy ústi do kresťanskej morality, kde sú hrdinami čerti a anjeli, vyzdvihuje sa sila viery, modlitby i sila kostola, kaplnky ako požehnaného, zázračného miesta. Čitateľ najmä v cykle venovanom Thurzovcom má možnosť nielen spoznať historické deje stredovekého Uhorska, ale aj viaceré konkrétne historické postavy (I. Thököli, Mikuláš Šubič Zrinsky, generál Heister).

Zbierka je určená predovšetkým mladému čitateľovi. Veď historická povesť je neodmysliteľnou súčasťou detského čítania a dodnes sa významnou mierou podieľa na vytváraní detskej predstavy kategórie minulého. Práve povesť s prelinaním prvkov fantazijnosti a reálnosti, využívaním hrdinu ako konkrétnej historickej postavy, lokality ako reálne existujúceho priestoru umožňuje dieťaťu prijímať minulosť a konfrontovať ju so súčasnosťou. Povest' sa zároveň svojou žánrovou štruktúrou často posúva do priestoru dobrodružného žánru, pričom faktickými (resp. zdanlivo faktickými) zložkami, akými sú konkrétna lokalita, historická postava a pod. buduje u detského čitateľa historické povedomie i vedomie reálnej minulosti.

V Habovštiakovej zbierke by sa práve s ohľadom na detského príjemcu možno žiadalo ozvláštniť rozprávanie, pohrať sa s dialógom, oživiť strohú kresbu postáv. Detský čitateľ by iste prijal najmä bohatšiu výtvarnú výzdobu zbierky. Výtvarná skromnosť tohto vydania akoby korešpondovala s odvekou chudobou oravského regiónu. Krása a jedinečnosť oravských povestí i nepochybne objaviteľská dokumentárno-etnografická práca A. Habovštiaka by si zaslúžila reprezentatívnejšie vydanie. Zaslúžil by si to predovšetkým náš mladý čitateľ, o ktorého historické vedomie i povedomie by nám malo predovšetkým ísť.

EVA TKÁČIKOVÁ

ELIŠKA KRÁSNOHORSKÁ

Labutí kráľ

Bratislava, Mladé letá 1995. Prel. Ľubica Kepštová. Il. Hedvika Vilgusová. 1. vyd. 116 s.

Rozprávkovou knihou *Labutí kráľ* sa slovenským deťom dostáva do rúk vo vývarne a graficky výpravnej podobe desať štylizovaných ľudových rozprávok. Podáva ich poetka, prozaička, prekladateľka, literárna kritička, zakladateľka tradície českého ženského a dievčenského románu zábavného typu Eliška Krásnohorská. Ako reprezentantka realistickej generácie „ruchovcov“ bola táto žena typickou predstaviteľkou českej „národnej školy“ v druhej polovici 19. storočia. Jej ideálom bol literárny tvorca spojený s tradíciou domáceho písomníctva a ona sama horlivo učila svojou tvorbou české ženy a dievčatá čítať v rodnom jazyku. Z presvedčenia o potrebe národnej kultúry a literatúry sa zrodili aj jej autorské podania ľudových rozprávok. Kniha *Labutí kráľ* je výberom z autorkiných Pohádek naší babičky.

Už letmý pohľad do obsahu prezradí, že tu ide o známe, v mnohých prípadoch „sťahovavé“ sužety: O Popoluške, Kocúr v čižmách, O Červenej čiapočke, Sedem jednou ranou, Šípová Ruženka, O Palčekovi, Branihor, Medovníkový domček, Labutí kráľ, Sedmokrása.

Z nich azda len rozprávka Branihor je evidentne napojená na špecificky český folklór. Väčšinou ide o sužety, ktoré sú dobre známe z domácich a inonárodných zdrojov (najmä nemeckých), a viaceré jestvujú aj v parodických podaniach moderných rozprávok. Ak hneď na tomto mieste zdôrazníme, že Kepštovej preklad je veľmi dobrý, text rozprávok plyní hladko, že v ňom niet miest, kde by bolo možné prekladateľku „pristihnúť“ pri textových ruptúrach alebo toporných doslovných výpovedných konštrukciách, aké obyčajne prezrádzajú prekladateľove manká, potom stojí za úvahu jediná, zato však zásadná otázka: Aký zmysel malo preloženie a vydanie notoricky známych textov? Alebo inak formulované to isté: Obohatila táto nová rozprávková kniha náš knižný trh aj inak než iba kvantitatívne?

Na takto položenú otázku možno bez otáľania dať kladnú odpoveď a teraz už len uviesť argumenty. Argument permanentnej výmeny generácií detských čitateľov, ku ktorým sužety rozprávok, ktoré sú ostatným, starším, už známe, prichádzajú po prvýkrát, ako nové, jedinečné, v tomto prípade neobstojí. Krásnohorské rozprávky sú totiž výrazne a svojrázne štylizovanými sužetmi, z čoho vyplýva, že ich plné zažitie predpokladá jednak určitú čitateľskú skúsenosť so sužetovým archetypom a čitateľskú potrebu vyhľadávať a vychutnávať pôvab esteticky nového podania toho, čo je známe, jednak aj štipku ľudskej zrelosti príjemcu. Preto najpádnejší argument pre vydanie tejto knižky by sme videli a formulovali v úzkom spojení s realistickou tvorivou metódou Krásnohorskej, ale predovšetkým s jej autor-ským programom vytvoriť romantickú ženskú (dievčenskú) prózu. Oboje totiž

ovplyvnilo mieru a spôsob štylizácie rozprávkových látok, pričom viac cítiť vplyv romantických, sentimentálnych próz než realistických poviedok. Realistickú metódu pripomína rozprávačská dikcia a drobnokresba postáv a prostredia. Ani jemná komika, pre ktorú má rozprávač tu a tam zmysel, nie je postoj práve typický pre klasickú čarovnú ľudovú rozprávku. Krásnohorskej postavy sa tiež menej podobajú rozprávkovým modelom dobra a zla než realistickým typom: autorka prehľbila ich psychológiu a psychologickú motiváciu ich činov. Rozširujúce fabulačné prvky ukazujú na motivické rekvizity realistickej poviedky (prírodné a sociálne podmienky života človeka), ale idealizácia postáv a cudne naznačený, romanticky traktovaný motiv lásky zasa na ženskú prózu. Takto rozprávkové látky nadobúdajú žánrovú podobu romantických príbehov so šťastným koncom. Nie je im cudzia ani esteticky formulovaná výchovnosť, napríklad v podobe analogizácie charakterov v ľudskom a animálnom svete (Červená čiapočka) alebo v znázornení toho, že nie je správne posudzovať hodnotu človeka len podľa jeho zo- vňajšku (O Popoluške). A tu sa dostávame k vlastnému meritu veci: Krásnohorskej rozprávky so zdôrazneným sociálnym videním a cítením, s romantickorealistickým koloritom prostredia a vzťahov, so silným citovým nábojom a zdôraznenou fúbstnou líniou nepochybne oslovia najmä čitateľky — dievčatá na samom prahu dospievania. Teda vo veku, keď ich čítanie klasicky podaných rozprávok už celkom neuspokojuje (nemusi im však vyhovovať ani odpoetizovaná parodizácia týchto sujetov v autor-ských rozprávkach), ale na dievčenské romány ešte celkom nedorástli. V tomto špecifickom okamihu ontogenézy môžu rozprávky typu Krásnohorskej vhodne uspokojiť prebúdajúcu sa dievčenskú citovosť a citlivosť, aj ešte stále pocífovanú potrebu rozprávkovej imaginácie. Krása a láska, krivda a spravodlivosť sa tu totiž nachádzajú už síce v realistic-

kých kontúrach, ale vďaka rozprávkovej látke a romantickému habitu ešte si zachovávajú krásne ideálnu rozprávkovú podstatu.

Knihou Labutí kráľ sa do kontextu slovenskej rozprávkovej produkcie dostal variant (s licenciou povedané) „dievčenskej“ rozprávky. Tvorí v istom zmysle ľudový pendant k takémuto typu modernej autorskej rozprávky, ako ho poznáme povedzme z knihy Dany Podrackej *Sovia hora*.

ZUZANA STANISLAVOVÁ

HELENA FLORENTOVÁ
VLADIMÍR KOPECKÝ

Kresťanské nebo

Bratislava, Mladé letá 1995. 1. vyd.
Zodp. red. **Mária Gálová**. 120 s.

V ostatnom čase nám vydavateľstvá ponúkajú viacero knížiek pre deti s náboženskou tematikou. Nejde tu o striktné nábožensko-teologickú literatúru, ale skôr o nábožensko-popularizačnú literatúru, ktorá by mohla prispieť ku kresťanskému formovaniu mladej generácie. Veľmi vzácne sú také publikácie, ktoré slovom aj obrazom prispievajú k tejto orientácii. Je známe, že obrazy majú dvojakú funkciu, ktorá vyplýva z ich umeleckej hodnoty. Prinášajú radosť, potešenie, zošlachťujú a skultúrňujú životný priestor a súčasne pôsobia vzdelávajúco. Napríklad obrazy východných cirkví obsahujú takmer celú teológiu. Pozerať sa na ikonostas, znamená čítať bibliu (ikonostas je obyčajne drevená stena ozdobená mnohými ikonami, ktorá oddeľuje samotný oltár od ostatného chrámového priestoru).

Autori takýchto knížiek sa nepochybne usilujú preniknúť do detskej duše, osloviť ju, a tak pozitívne ovplyvniť budúcu osobnú a osobnostnú orientáciu dieťaťa.

Literatúra typu Kresťanské nebo veľmi dlho absentovala na našom knižnom trhu. Režim, ktorý propagoval ateizmus, určite by nebol dal súhlas na knižku o nebi, o Ježišovi Kristovi, o patrónoch jednotlivých krajín, o zakladateľoch katolíckych rehôľ, hoci je to kniha rozširujúca vedomostný rozmer detského čitateľa. Nielen však jeho. Je vhodná aj pre náročnejších. Je v nej každému zrozumiteľný text a farebne veľmi vhodné a oku lahodiace ilustrácie, prinášajúce základné poznatky o kresťanskom nebi. Na prvých 28 stranách nám autori predstavujú pozemský život Ježiša Krista. Potom je reč o Ježišových apoštoloch a evanjelistoch. Ďalej nasledujú prvokresťanskí mučeníci, cirkevní otcovia a zakladatelia kresťanských rehôľ.

V katolíckej cirkvi je veľký počet kanonizovaných svätých, preto autori Kresťanského neba mali dosť ťažkú úlohu vybrať tých svätcov, ktorí sú nám blízki, prípadne patria medzi tzv. „národných svätcov“. Ako dôkaz uvediem knihu Raimunda Ondruša Blízki Bohu i ľuďom, v ktorej sú životopisy 268 svätých, alebo knihu Naše svetla, vyšla vo Frýdku roku 1947 a obsahuje životopisy 678 svätcov. Treba objektívne priznať, že autorom Kresťanského neba sa výber v podstate podaril.

V knihe Kresťanské nebo sú okrem pozemského života Ježiša Krista životopisné údaje o 91 svätcoch, ku ktorým je pripojených 165 farebných obrázkov od rôznych známych a neznámych umelcov tvoriacich v rozpätí od štvrtého do devätnásteho storočia. Už aj z tohto pohľadu je publikácia pozoruhodným dielom. V tejto súvislosti musím poznamenať, že hoci ide o svätých, autori tento termín neužívajú, hoci samotný podnázov knihy znie: Svätci v umení a v legendách. V textoch pri obrázkových reprodukciách sa však názov svätý a svätá užíva celkom bežne. Na druhej strane si však nemôžem odpustiť poznámku, týkajúcu sa úvodu publikácie. Hovorí sa tam: „Prví vyznavači Krista boli napospol Židia ...“ To je téma na

diskusiu. Rozhodne o tom nemožno hovoriť takto jednoznačne, veď napríklad ani svätý Lukáš nebol židovského pôvodu. Rodom bol pohan zo sýrskej metropoly Antiochia.

A celkom na koniec ešte jednu poznámku; aj keď som napísal, že autorom sa výber z veľkého počtu svätcov v podstate podaril, predsa by som sa bol rád v slovenskom preklade dočítal o našich domácich svätcoch — sv. Gorazdovi, sv. Andrejovi, sv. Benediktovi (pochovaní sú v Nitre), a tak isto pri zakladateľoch rehôľ o ich pôsobení na Slovensku. V jedinom prípade to prekladateľ urobil — pri Jezuitoch (Ignác z Loyoly — str. 82). Bezosporu sa to žiadalo pri sv. Alžbete (str. 91) vo vzťahu k alžbetinkám, pretože sv. Alžbeta sa pravdepodobne narodila v Bratislave. Tento „hriech“ je však „hriechom“ aj iných prekladov, slovníkov, encyklopédií, ktoré naše vydavateľstvá sprostredkujú zo zahraničia.

Tieto poznámky, myslené, samozrejme, veľmi dobromyseľne, nijako neuberajú na celkovej hodnote knižky, ktorá má ambície zaujať svojím obsahom i výtvorným výzorom.

JOZEF KRAJČI

DANIEL HEVIER

Heviho ABC

Bratislava, Hevi 1995. 1. vyd. Il. a graf. upravil Daniel Hevier. 1. vyd. Nestr.

LADISLAV KVASNIČKA

Abeceda nášho deda

Bratislava, Mladé letá 1995. 1. vyd. Il. Juraj Oravec. Editorka Magda Baloghová. 46 s.

Prvé kroky prváčikov tajomstvom abecedy sú ťažké nielen pre nich, ale aj

pre ich rodičov a učiteľov. Urobiť túto cestu schodnejšou, a teda zábavnejšou a prístupnejšou sa podujal Daniel Hevier. Vo svojej knižke, nazvanej jednoducho HEVIHO ABC, sa pokúsil hravým spôsobom umožniť malému čitateľovi ľahší vstup na neznáme územie. Ponúkol mu jednoduché, krátke a formou slovných hračiek koncipované básne, doplnené originálnymi ilustráciami-kolážami, taktiež z vlastnej dielne. No napriek tomu alebo práve preto, sa mu nepodarilo vyhnúť istej nevyváženosti. Niektoré verše tejto abecednej knižočky pôsobia iba ako automatické priradovanie slov s rýmom na konci. Akoby im chýbala poetická iskra, vnútorný náboj, ktorý nielenže pritiahne čitateľa, ale vyvolá v ňom i čosi viac, než iba záujem prečítať si ďalšiu knižku o abecede. Básnikovi akoby sa pri niektorých písmenkách zrazu minula inšpirácia, stáby mu chýbal vnútorný súzvuk s nimi.

Prirodzene, v útlej knižočke nachádzame i verše iskriace vtipom, hravosťou a schopnosťou spojiť hru s poznávacou funkciou, ktorá tu nemá podobu apelatívnosti a zbytočnej záťaže. Je to skôr formou hry koncipovaný prienik do významu jednotlivých písmen a ich vzájomných vzťahov.

K ilúzii hry prispieva i nevšedná voľba ilustrácií. Nápadité a farebné koláže predstavujúce jednotlivé písmená len potvrdzujú lyricky hravú stránku básnikovo naturelu a dodávajú niektorým pokrývkavajúcim veršom živosť a vtip. Takže aj keď sa v tomto dielku autor nevyhol k umelecky prestížnejšiemu výkonu, predsa mu treba pripísať k dobru, že sa nesnažil iba o variovanie tematiky, ktorá nie je v literatúre pre deti nová. Usiluje sa vyhnúť konvenčnosti, či akejkolvek podobnosti s predchádzajúcimi abecedovými knižkami. A to dosiahol nielen netradičnými ilustráciami, ale najmä netradičným výberom slovného materiálu.

Cestu do abecedy však nepodnikol sám. Na myšlienku vytvoriť pre deti „abecedové“ veršičky prišiel i Ladislav Kvasnička. Jeho ABECEDA NÁŠHO DEDA sa rovnako ako HEVIHO ABC uchádza o priazeň malých čitateľov. No hoci obaja sledujú rovnaký cieľ, každý k nemu dochádza (alebo nedochádza) inak. Zatiaľ čo Hevierove veršičky sú jasné, stručné a prevažne hravé, Kvasničkove pôsobia príliš ťažkopádne, „nahusťtane“, verbalizujúco. Navonok hýria slabikami, ktoré zrejme majú vycibriť jazyk žiačika a pôsobiť do istej miery zvukomalebne (?). Výsledným efektom je však iba zbytočné hromadenie slovíčok, ktoré neprinášajú čitateľovi zábavu. Skôr naopak. Ich neustály výskyt, variovanie a vskutku zbytočné nahromadenie začína čoskoro pôsobiť stereotypne, až nudne.

Rovnako bezúčelne pôsobí i farebné odlišenie tých písmen, ktoré sa stali predmetom autorovho rýmovania. I pre dospelého čitateľa je to iste nepochopiteľné a počas čítania knižočky si neraz položí oprávnenú otázku, prečo sú niekde farebne akcentované celé slová, inde iba písmená či slabiky. Prečo niekde pôsobí básnička ako „červené more“ a inde sú takto odlišené písmenká či slová len „osamelé ostrovčeky“.

Odpoveďou môže byť snaha autora zaujať a ukázať deťom čo najviac slov obsahujúcich niektoré písmeno, na čo najmenšom priestore predviesť čo najviac. Nemyslím si však, že by sa dalo v tomto prípade použiť to známe: účel svätí prostriedky. Skôr sa natíska iná múdrosť — všetkého veľa škodí. A tak sa snaha vytvoriť „knižku veselých básničiek o písmenkách“, o abecede v podstate zmenila na neveselé verbalizovanie, ktoré skôr odrádza ako priťahuje.

ERIKA HORVÁTHOVÁ

AKO VYCHOVÁVAŤ OSOBNOSTI

JÁN KAČALA

Výchova je neprestajný kontinuálny medzigeneračný proces, preto otázky výchovy v teoreticko-koncepčnej, organizačno-formovej, ako i prakticko-metodickej rovine mali by patriť medzi základné problémy každej civilizovanej spoločnosti. Výchova, jej náplň i systém a jej metodika, by mala zaistiť, aby sa spoločnosť vyvíjala zdravo, aby nové generácie boli pripravené na riešenie nových úloh a najmä aby hodnotová orientácia jednotlivcov i celého spoločenstva bola taká, že sa stane zárukou výberu správnych duchovných hodnôt ako orientačných bodov na životnej ceste jednotlivca i spoločnosti pri dosahovaní životného cieľa. Hodnoty získané výchovou by mali byť zábezpekou, že základné ideové prúdy spoločnosti sa v rukách zodpovedných jednotlivcov nesklzu a nerozplynú v pseudohodnotách, ktoré ohrozujú duševné i telesné zdravie celých populácií v dnešnom protirečivom svete. „Nie je problém vedieť, akými máme byť, problémom výchovy je, aby ľudia takými chceli a mohli byť,“ vraví Miron Zelina v úvode svojej najnovšej monografie venovanej metódam výchovy: metódy výchovy sú vlastne aj podtitulom práce s názvom **Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa**, ktorá vyšla r. 1994 vo vydavateľstve IRIS v Bratislave. Keďže sa v nej nastoľujú základné koncepcné otázky výchovy a podáva sa v nej najmä systematika a opis metód a stratégií rozvíjania osobnosti, je to publikácia neobyčajne aktuálna a potrebná.

Autor sa v nej hlási ku koncepcii tvorivej humanistickej výchovy, založenej na týchto základných východiskách: 1. výchova je dôležitejšia ako vzdelávanie, 2. rozvíjanie najvyšších kognitívnych (poznávacích) funkcií zaistuje spojenie a prepojenie výchovy a vzdelávania, 3. východiskom a predpokladom na tvorivú prácu

je štruktúrovanie nekognitívnych (mimopoznávacích) funkcií, 4. fakt vo výchove sa chápe ako interakčná jednotka vychovávateľ—dieťa, resp. učiteľ—žiak, pričom „výchova je interakčný proces stretnutia osobnosti s osobnosťou“ (s. 11), a 5. vzťah funkcie a činnosti sa interpretuje tak, že prvoradá je funkcia, proces formovania osobnosti a im zodpovedajú isté vybrané súbory činností. Takáto formulácia východisk predpokladá aj inováciu hodnotenia osobnosti, a to tak, že v hodnotení sa dôraz kladie predovšetkým na úroveň rozvoja kognitívnych a nekognitívnych funkcií osobnosti, na výchovný postup a proces (a až potom na výsledok) výchovy, na sebahodnotenie žiaka, resp. dieťaťa, pričom vychovávateľ vplyva na proces hodnotenia a jeho kritériá, ďalej na hodnotenie možných a skutočných nových vlastností osobnosti a na štandardy, ktoré odrážajú aj nekognitívne a sociálne oblasti. Okrem toho uvedené východiská rátať aj so špecifickým prepojením psychológie a pedagogiky v podobe psychodiagnostiky a psychoedukácie.

M. Zelina sa v práci sústreďuje predovšetkým na systém nekognitívnych, t. j. mimopoznávacích funkcií, ktorý predstavuje aj hlavný autorov prínos do skúmanej problematiky. Systém má takúto štruktúru:

- a) kognitivizácia, ktorá si kladie za cieľ naučiť človeka poznávať, myslieť, riešiť problémy,
- b) emocionalizácia, t. j. citová výchova,
- c) motivácia sledujúca rozvíjanie záujmov, potrieb, túžob a aktivity osobnosti,
- d) socializácia a komunikácia, ktorá má za cieľ naučiť človeka schopnosti komunikovať, žiť s inými ľuďmi a utvárať medzi nimi účinné vzťahy,

e) axiologizácia, pri ktorej ide o cieľ naučiť človeka orientovať sa v hodnotách, primerane si z nich vyberať a vedieť hodnotiť,

f) kreativizácia, ktorá má za cieľ naučiť človeka žiť tvorivo.

Každú z uvedených funkcií a zároveň stratégií autor rozoberá v samostatnej kapitole svojej monografie. Jeho podanie látky sa vyznačuje sústavnosťou, prehľadnosťou a koncíznym, niekedy až heslovitým spôsobom výkladu. Svoju koncepciu metód výchovy opiera o solidne poznanie zodpovedajúcej psychologickej i pedagogickej literatúry domácej i zahraničnej, o výsledky početných psychologických, pedagogických, sociálnych a iných analýz, o bohaté vlastné praktické pedagogické skúsenosti, ako aj o mnohoročné praktické skúsenosti psychológa. Tieto poznatky a skúsenosti spolu s poznatkami a skúsenosťami vedeckého pracovníka mu umožnili, aby sa po vymedzenom vedeckom teréne pohyboval s istotou a obohatil naše poznanie v mimoriadne dôležitej oblasti

spoločenskej činnosti. Svoju publikáciu vyplnil nielen systematickým výkladom o metódach výchovy, ale aj mnohými jednotlivými myšlienkami, ktoré majú zmysel nielen ako návody na výchovnú činnosť pre pedagóga, lež aj v sebvýchove a v každodennom živote človeka, pri riešení celkom konkrétnych životných situácií v styku s inými ľuďmi, ako aj pri regulovaní vlastného správania a pri hľadaní odpovedí na základné otázky ľudského jestvovania. Myšlienky skúseného psychológa a pedagóga sa tu často predkladajú v podobe axiém, jasne formulovaných pravd ako návodov na plnohodnotnejší, kultivovanejší, ohľaduplnejší a tolerantnejší spôsob zmysľania, správania i praktického konania každého z nás.

Najrozsiahlejšia kapitola práce sa sústreďuje na stratégie socializácie a za jej východisko sa pokladá prosociálna výchova. Ako vraví M. Zelina, „výchova je hlavným a určujúcim zdrojom socializácie“ (s. 73) ako adaptácie jednotlivca do sociálneho prostredia, aktívnej spolupráce

s týmto prostredím a efektívneho členstva v ňom. Autor tu venuje pozornosť takým otázkam, ako je tvorba účinnej výchovnej skupiny, typy vodcov a ich vlastností, postoje a metódy zmeny postojov, situačné a inscenačné metódy výchovy, metódy exemplifikácie, t. j. používanie vzorov, príkladov vo výchove, metódy nácviku aseratívneho správania, ktoré si kladie za cieľ sebahpresadenie osobnosti, ďalej sociálno-psychologický výcvik a osobitne rozoberá metódy výchovnej komunikácie, ktorú pokladá za „najprirodzenejší spôsob a prostriedok, ktorý pedagóg používa na rozvoj osobnosti dieťaťa“ (s. 97). V tejto kapitole okrem systematiky najúčinnějších metód autor zhrnul veľa praktických návodov a postupov používaných vo výchove, požiadaviek na vlastnosti a schopnosti pedagogického pracovníka, konkrétnych rád, ako riešiť isté konfliktné situácie a pod. (veľmi názorný je napríklad autorov výklad o rozhovore, o príprave naň, o komunikačnej stratégii, o tom, ako začať rozhovor, atď.).

Treba privítať Zelinov dôraz na axiologizáciu ako jednu zo stratégií a cieľov rozvoja osobnosti, a to osobitne v našej súčasnej spoločnosti, ktorá v nových politických a spoločenských podmienkach po prekonaní totalitného systému moci prežíva nové protirečenia duchovného, kultúrneho, ekologického, politického, sociálneho aj ekonomického rázu. Pritom sa — paradoxne — v našich výchovných inštitúciách podľa autora poskytuje minimum podnetov na rozvíjanie hodnotového myslenia žiakov. A práve poskytovanie podnetov (úloh, situácií, cvičení, otázok) na hodnotiace myslenie pokladá autor za základný princíp a metódu axiologizácie. Rozvíjanie hodnotenia má prebiehať tak v oblasti racionálneho hodnotenia (v ktorom ide o vecnú správnosť formulácie a riešenia), ako aj etického hodnotenia (pri ktorom ide o to, či je niečo dobré alebo zlé) a estetického hodnotenia (pri ktorom sa vec, jav posudzuje z hľadiska krásna). V práci sa ďalej preberajú vývojové etapy rozvíjania hodnotiaceho myslenia a opisu-

jú sa konkrétne metódy, ako je konštruktívna škriepka, riešenie konfliktov, riešenie morálnych dilem a i.

V kapitole o kreativizácii osobnosti autor osobitne rozoberá napríklad metódy motivovania k tvorivosti, rozvíjania tvorivosti, ako aj odstraňovania alebo aspoň minimalizovania bariér tvorivosti. Za najväčší objekt tvorivosti M. Zelina pokladá samého človeka, „autokreáciu ako tvorbu seba, svojho ja, osobnosti“ (s. 130). A tvorivý človek je aj nevyhnutnou podmienkou vzniku iných tvorivých produktov. Autor rozlišuje tieto etapy, tvorivého procesu: 1. prípravnú, v ktorej tvorca zbiera poznatky a osvojuje si stratégie riešenia problému, 2. etapu utlmenia, v ktorej tvorca vedome nepracuje na riešení veci, 3. fázu osvietenia čiže objavu nového riešenia a 4. fázu kritického preskúmania, zhodnotenia predchádzajúcich fáz a overovania výsledku. — Najmä v niektorých oblastiach činnosti (napríklad v umeleckej, ale aj vo vedeckej tvorbe) by sa nám žiadalo uznať aj taký postup tvorivého procesu, keď na jeho začiatku stojí vnuknutie témy tvorivej činnosti. V takom prípade prípravná fáza môže nasledovať ako druhá alebo môže sa — spolu s fázou utlmenia — aj vynechať. Konkrétny postup závisí od druhu tvorivého činu (povedzme aktuálny esejistický útvar a vedecký objav kolektívu vedeckých pracovníkov), od jeho spoločenskej závažnosti, ako aj od skúseností tvorcu diela. V súvisi s tvorivými výsledkami, ktoré majú verbálnu podobu, by sa osobitnú pozornosť žiadalo venovať otázkam jazyka a štýlu, ich dokonalosti a tým aj ich nepopierateľnej závažnosti pri sprostredkovaní myšlienkových či etických hodnôt tvorivého diela.

Knižná práca M. Zelinu o stratégiách a metódach rozvoja osobnosti dieťaťa značí svojou témou, teoretickou koncepciou, ako aj konkrétnymi metodikami, ktoré možno použiť pri rozvíjaní osobnosti dieťaťa, inšpiratívny a cenný prínos do spoločensky závažnej vedeckej problematiky u nás.

Z DNÍ LEVICKÉJ RADOSTI

Zrejme všade na Slovensku pociťovali ten deň — 16. apríl — ako celkom normálny, všedný. V Leviciach však bol sviatok. Začínali sa Dni detskej knihy 1996. A ten sviatok — sviatok detskej knihy — trval celé tri dni.

Priznám sa, prvýkrát som bola na takomto podujatí s deťmi. Možno práve preto bolo moje očarenie väčšie ako u iných. Ale jedno je isté: sviatočnú pohodu spravidla vždy najviac vytvárajú domáci, hostitelia. Pri prvom kroku pocítiš, či ťa vítajú z povinnosti alebo z úprimného srdca. Presvedčila som sa, že Levičania boli hrdí na to, že sa tohtoročné Dni detskej knihy konajú práve v ich meste. A patrične to od prvých minút až po rozlúčku prejavovali. Zanietené a — nápadito. Už pri prvom stretnutí s riaditeľkou Okresnej knižnice PhDr. Annou Vydrovou a jej spolupracovníčkami mi bolo jasné, že si všetko do detailov premysleli. Aby bolo všetko o. k. (ale tentoraz to nie je skratka okresnej knižnice!).

Je veľa príkladov, že sa im to podarilo. Spomeniem aspoň zopár. Napríklad také mladé mažoretky, ktoré nás vítali pred vynoveným levickým hotelom Lev. Kvietok pre každého hosťa pri vstupe (ešte raz ti, malý Miloško, ďakujem, aj za ten vrelý božtek!). Plná sála detí! Mnohé v krojoch! Vynikajúci program — tanec, dlhá, predĺhá inscenovaná rozprávka v podaní malej, maličkej školáčky (bože, ako si to mohlo to dieťa všetko zapamätať a ako to pri tom množstve pohybov dokázalo bez zadýchania vysloviť?!), krátky, ale múdry

prejav zástupcu primátora o minulosti, prítomnosti, ale aj nádejnej budúcnosti Levíc. Veru pozorne počúvalo aj poldruha desiatky prítomných spisovateľov pre deti.

Otvorenie a potom jedno podujatie letelo za druhým. Výstava detských kresieb a rozhlasové výmysly Daniela Heviera i redaktorky Beaty Panáčkovej v Kultúrnom dome. Veľkolepé prijatie na radnici — stretnutie známych a nové známosti, ba i priateľstvá. Už keď sme sa chceli rozlúčiť, Daňo Hevier objavil klavír. A, prečo to nepriznať, viedli sa reči nielen o detskej literatúre.

Lenže nielen rečami a spevom je človek živý. A tak sa na druhý deň spisovatelia rozbehli na besedy po školách. A vracali sa s dobrým pocitom. Levické deti čítajú. Čítajú dosť a dajú si pri výbere poradiť. Zásluhu iste na tom majú ich učiteľky, ale aj pracovníčky knižnice, ktoré vymýšľajú, čo sa len dá, aby prebudili a udržali ich záujem.

Som v rozpakoch, ktoré podujatia ešte pripomenúť. To, čo pripravilo vydavateľstvo Lienka s Elenou Slobodovou a spisovateľmi Jožom Urbanom a Štefanom Moravčíkom? Alebo veľikánsku sladkú knihu, ktorú priniesli Magda Baloghová a Eva Hornišová z Mladých liet? Alebo záverečný program študentiek Strednej pedagogickej školy — Rozprávka v knižnici — ktorý ma priam fascinoval? Alebo korunovácia za najkrajšiu a najčítanejšiu knihu — domácu (Mária Duričková: Zlatá priadka, Mladé letá) i zahraničnú (Pocahontas, Egmont)? Učiteľky i knižničné pracovníčky zrejme osobitne zaujal bradatý rozhlasový režisér Vladimír Rusko na odbornom seminári. A zrejme nielen kvôli brade!

Dávno som nevidela toľko rozradostených detských očí i úprimného zaujatia organizátorov. Bola som rada, keď sa na záver primátor Levíc Ing. Ladislav Kisely poďakoval i svojej riaditeľke knižnice peknou kyticou. Levičania vo svojom nadšení ukázali príklad i pre Zvolenčanov. Lebo rozčítaní rozlúčili sme sa so slovami: Dovidenia na Dňoch detskej knihy 1997 vo Zvolene.

JANA HUDÍKOVÁ

Historicko-dobrodružný žáner

v literatúre pre mládež

JANA NEMCOVÁ

Historicko-dobrodružná próza, žáner, v ktorom sa dobrodružné, dramatické príbehy hrdinov odvíjajú súbežne s pohybom niekdajších dejov a udalostí, patrí v čítaní mládeže k najobľúbenejším. Už vo všeobecnej — pojmovej kategorizácii avizuje príbehovosť a zážitkovosť. Spojenie neuvěřiteľného s vierohodným. Autor „historických dobrodružstiev“ má na výber dve koncepcie: pseudohistorickú alebo pseudodobrodružnú. Ak sa rozhodne pre prvú, ponúkne čitateľovi zábavné, dobrodružné čítanie a história mu posluží ako sugestívna ilustrácia, ako objektívna, dôveryhodná kulisa dramatických dejov a hrdinských činov. V druhom prípade mu zasa dobrodružné príhody pomôžu preklenúť úskalie forsirovania hodnôt a poznania. Možno povedať, že vytvoria komunikačný most k záujmu čitateľa o obrazy minulosti. Oba prístupy integrujú fakt a výmysel, ale zatiaľ čo sa v prvom prípade fakt beletrizuje, v druhom sa naopak fikcia historizuje. Dobrodružné prvky redukovujú v ilúzii minulých dejov viac alebo menej prítomný pátos, historické regulujú mieru subjektívnosti a výrazovej impulzivnosti. Ide však len o zdanlivé diskrepancie, v skutočnosti sa estetické a pragmatické prístupy jedinečne dopĺňajú a zväzňujú.

Historické aj dobrodružné dielo vyjadruje v podstate vzťah k skutočnosti. Nezobrazuje, ako sa situácia, v ktorej sa hrdina nachádza, mení, ale to, ako sa s ňou človek vysporadúva. Prirodzene, neponúka univerzálny návod, len obraz. Ten je pre čitateľa viac-menej veľkolepou panorámou osudov, činov, konfrontácií, rozhodnutí a riešení, s ktorými sa môže, ale aj nemusí identifikovať. No zatiaľ čo v historickej próze je nezanedbateľnou koncep-

čnou zložkou filozofia a ideológia a oporným bodom estetickej interpretácie je historický fakt, v dobrodružnej próze sa tieto aspekty nereflektujú v prvom pláne, názory a postoje sa menej zovšeobecňujú, viacej overujú skutkami, reálny fakt, prípadne konkrétna časová situovanosť zvyčajne iba rámcuje exkluzívny príbeh.

V historicko-dobrodružnom žánri sa obe poetické koncepcie stretávajú. Dobrodružný dej oslobodzuje čitateľa od stereotypu každodenného života a presvedča ho o potrebe aktívnych postojov, rovnako nevšedných, ako je nevšedná a mnohoraká — na prvý pohľad však všedná — skutočnosť. Historická dimenzia zasa vypovedá o nadosobných javoch, procesoch, tendenciách, ktoré v istej situácii objektívne jestvujú, ktoré si hrdina často ani neuvedomuje, nakoľko majú vlastnú dynamiku nadriadenú jeho individuálnemu osudu. Spojenie historickosti s dobrodružnosťou je spojenie opakovaného s neopakovateľným. Menia sa pomery, vynárajú sa nečakané alebo zákonité situácie, mnohé upadá do zabudnutia, iné sa fixuje do spoločenskej pamäti. Zostáva však človek, ktorý permanentne rieši problém svojej existencie, problém vzťahu k partnerovi, k spoločnosti. Rieši konflikt medzi vlastným ponímaním morálky a všeobecnou normou, medzi pudom sebazáchovy a nadosobnou obehou, revoltou a konformitou, slobodou a vazalstvom. A tieto dilemy sú hybnou silou dobrodružstiev. Individuálnych aj kolektívnych, súčasných aj historických, dejinotvorných aj irelevantných. História je ustavičná deštrukcia, chaos a tvorba. Dobrodružstvo je konfrontácia, riziko, výkon a odplata. Historické s dobrodružným zjednocuje viera

v um a silu človeka. A tiež myšlienka, že spoločenskú harmóniu a všeobecný poriadok garantujú nadosobné záujmy, etické princípy, idey humanizmu. A hoci sa v oboch prístupoch stretáva vznešené s nízkym, veľkolepé s malicherným, statočné s podlým, v oboch, historickom i dobrodružnom, ide o konfrontáciu v záujme všeobecnej prospešnosti, spravodlivosti, v záujme tradície i nadčasovosti.

Historický aspekt v historicko-dobrodružnej próze zvyčajne neurčuje koncepciu celého textu. Minulosť je často iba prostriedkom na pochopenie súčasnosti. Autor hovorí o minulosti, ale vyjadruje sa k prítomnosti, pričom prítomnosť chápe ako výsledok historického vývinu; v prítomnosti je obsiahnutá koncentrovaná minulosť. Z tohto aspektu je zaujímavé prelihanie časových rovin (čas rozprávania ako výraz prítomnosti, čas rozprávaneho ako exkurz do minulosti). Pravda, pásmo udalostí, o ktorých autor rozpráva, sa často rozvíja vo viacerých časových rovinách. V žánroch historickej prózy sú časové posuny a najmä retrospektívy dôležitým sujetovo-kompozičným manévrom. Nútia čitateľa sledovať kauzálne súvislosti a z časovo, resp. aj priestorovo neintegrovaných dejov skladať mozaiku konzistentných dramatických situácií.

Takúto rozprávačskú techniku uplatňuje v historicko-dobrodružnom románe pre mládež *Ruža pre Julia Verna* (1986) Peter Glocko. Pohybuje sa v troch časopriestorových rovinách. Prvá: dej je situovaný na začiatok 20. storočia do Amiensu (v prológu a epilógu knihy sa stretávame s postavou slávneho autora vedecko-fantastických románov Julom Vernom v posledných rokoch jeho života v epizóde s neznámym mladým mužom, ktorý mu pripomene dramatický pobyt v Hornom Uhorsku, a Verne dobrodružný príbeh potvrdí rukopisom nepublikovanej knihy „Päť týždňov bez balóna alebo neuveriteľné putovanie Felixa Tournachona, prezývaného Nadar, a Julia Verna po stopách tajomného doktora Paracelsa...“). Druhá: dej sa posúva o štyridsať rokov nazad do Prešporku a do

Banskej Štiavnice (Jules Verne s Felixom Nadarom skúšajú v Lyone letové vlastnosti balóna a víchor ich odnesie až do strednej Európy, do viníc nad Prešporkom). Tretia: záujem o tajomný odkaz doktora Paracelsusa preniesie dej do minulosti o ďalších tristo rokov (slávny učenec Paracelsus pobudne v roku 1537 v Prešporku, no z vitaného hosťa sa čoskoro stáva persona non grata, ktorá sa vďaka ľudskej závesti, nevedomosti a zlobe ocitá v nejednej dramatickej situácii).

V súvislosti s časovými posunmi sa myšlienková koncepcia textu rozvíja v dvoch základných smeroch. Reflektujú a) kontinuitu starších a nových etáp histórie, b) totalitu lineárneho času, ktorý plynie nezávisle od vôle človeka.

Autor, ako sme už spomenuli, narába s motívmi z nedávnej, staršej a ešte staršej minulosti, aby vynikol oblúk z opakujúcich sa situácií, z blízkych ľudských osudov, ale aby naznačil aj premenlivosť vecí a javov, ustavičnú premenu sveta vďaka veľkolepejšej tvorivosti takých osobností, ako sú jeho hrdinovia. Putovanie stáročiami má pevnú kompozíciu, časové roviny sa konzekventne striedajú, médium, ktoré sprostredkúva kontakt novej histórie so staršou, je „oživujúca“ kovová ruža, v opačnom prípade „predtuchu veľkého sveta“, víziu budúcnosti sugerujú plamienky ohňa pri magickom mesačnom splne.

Dramatickosť udalostí a situácia človeka vo víroch histórie je však iba jedným výrazom ideovej koncepcie textu. Druhým je záujem o človeka ako takeého, o ľudskú bytosť, ktorá okrem vonkajších znakov minulosti má aj parametre súčasníka. Autor sa popri rozprávaní rýchlo napredujúcich udalostí a individuálnych príbehov, ktoré čitateľa prenášajú cez stáročia, zastavuje v čase, aby podal správu o realite každodennosti. Prítomnosť lineárneho času je dôležitým článkom mikrokompozície. Kapitoly sú komponované ako obrazy denného rytmu, od východu slnka do neskorej noci.

Cyklus dňa zodpovedá základnému prírodnému cyklu (jar, leto, jeseň, zima). V rannom zobúdzaní sa na svitaní je istá

znakovosť: preruší sa stav nečinnosti, stagnácie, skončí snívanie, situácia nevedomia sa mení na stav vedomia, horizontálna poloha na vertikálnu, pasivita na aktivitu atď. Ráno je vstupom do nového dňa, do nových vzťahov, dejov, udalostí. Ráno je jar denného prírodného cyklu. Aktivita až agresivita toku dňa graduje skôr či neskôr, ale krivka tenzie sa v istom bode zlomí a klesá spolu s úbytkom duševných aj fyzických síl človeka. V ročnom kolobehu prichádza zima, v dennom noc a spánok. Noc má svoju moc: magickosť, sugestívnosť, tajomnosť. Človek v noci sníva. Aj s otvorenými očami. Je ochotnejší načúvať aj rozprávať. Má väčšiu schopnosť obrazotvornosti. Vzrušujú ho tajomstvá a záhadné nepoznané dobrodružstvá.

Do extatického stavu upadá aj románový Jules Verne, keď hladká lupienky ruže. V myšlienkach sa vracia o tristo rokov naspäť do minulosti a predstavuje si, že je famulus — učeň slávneho lekára a alchymistu. Silu jeho sugescie a imaginácie umocňuje atmosféra noci a magický predmet — z kovu tepaná ruža. Ruža v rukách hrdinu oživa, šíri fluidum tušených dejov a záhadných tajomstiev.

Ruža je dôležitou rekvizitou, ale nie jedinou. Iniciačné sú tiež zvitky so záhadnými nápismi, výbava alchymistu, Paracelsov meč s receptom na dlhovekosť ukrytým v jeho dutine a pod. Sú to typické rekvizity dobrodružných žánrov. Ich úlohou je dynamizovať sujet, otvoriť alebo skryť tajomstvo. Rekvizity môžu dať príbehu známku vierohodnosti, ak zodpovedajú všeobecnej predstave o dobových reáliách, ale častejšie slúžia estetike fikcii, autorovej fantázii a čitateľovej ilúzii. Vtedy sú obostreté alebo tajomstvom, alebo magickou silou, príp. intenzifikačným efektom (napr. záračný elixir, fluidum ruže a i.). Rekvizity sú komponentom sujetovo-kompozičného plánu a motívom fikcie. V dobrodružných žánroch sú nástrojmi kolízie, ale súčasne akcelerujú dej. Implicitne tiež charakterizujú fiktívny svet, do ktorého je príbeh situovaný. Patria k atribútu dobrodružný, tak ako fakt patrí k pojmu historický.

Glockov text, ktorý môžeme priradiť k súboru diel historickej beletrie, aj keď má rozvinutú dobrodružnú dejovú líniu, podáva v prvom pláne správu o minulosti. Opiera sa o fakty, ktoré sú najrôznejšieho charakteru: od zachovaných reálií čitateľovi dobre známych, cez informácie o historických osobnostiach, údaje demografické, až k reáliám každodenného života. Pravda, historické objekty a skutočnosti sú videné očami autora a opísané v jeho subjektívnej perspektíve, ale ich reálna existencia, prípadne existencia dokumentovaná v archívnych prameňoch a odbornej literatúre, garantuje aj nadosobný zreteľ podávanej správy. Obraz minulosti sa v predstavách čitateľa dotvára nielen postupne, ale aj komplexne: fakty z dvoch historických epoch — stredoveku a novoveku — sa prehlbujú, navzájom potvrdzujú.

Primárnou inšpiráciou k vzniku historicko-dobrodružného textu sú v tomto prípade dve správy: zápis v Mestskej účtovníckej knihe z roku 1537 o návšteve doktora Theophrasta (Paracelsa) v Prešporku a neoverené indície o pobyte Jula Verna roku 1863 v Hornom Uhorsku. No zatiaľ čo prvý údaj je autentický, ale málopravý (vypočítava náklady mesta na hostinu usporiadanú na počesť významného učenca), druhý je diskutabilný a diskutovaný. Pre interpretáciu beletristického textu však nie je podstatné, či sa autor pridržiava faktu, alebo podľahne čaru mystifikácie. Zvolený žáner mu dáva slobodu vymýšľať dobrodružstvá, rozprávať o nezaručených stretnutiach, reprodukovat neautentizované rozhovory. Hypotetickosť umeleckého výrazu je takpovediac adekvátna nedostihnuteľnej pravde minulosti.

Aby spojil dve vonkoncom nesúvisiace epizódy, Glocko konštruje situáciu, pri ktorej sa známy románopisec, autor knihy Päť týždňov v balóne, Jules Verne, s vynálezcom a fotografom Felixom Nadarom ocitnú uväznení v izbe prešporského hostinca a celkom náhodne objaví v stene výklenok s dvierkami. Za nimi nájdu čudné predmety, nástroje a pomôcky stredovekého alchymistu, kovovú ružu a v tubu-

se ukrytý recept s dátumom (Pressburg 1537), iniciálami A. P. T. B. v H. a prídavkom, ktorý rozlúšťa ako Paracelsus. Verne si ihneď uvedomí, na akú stopu narazili, a tuší, že objavili Paracelsovu panaceu, čiže recept na akýsi všeliek, na elixír života. Prihoda vzruší aj Floriána, slovenského chlapca, ktorý je Francúzom novým priateľom a sprievodcom. Od okamihu nálezu sa súbežne odvíjajú dvojité dobrodružstvá. Florián a v druhom dejovom pláne Paracelsov učen Smolka asistujú, každý vo svojom čase, v takmer detektívnych situáciách, v ktorých sa hlavní hrdinovia ocitajú. Fiktívne chlapčenské postavy majú v texte dvojité poslanie: garantujú jeho intencionálnosť, jeho adresnosť (próza pre mládež) a v sujetovo-kompozičnom pláne vytvárajú pendant vo vzťahu dospelé—detské, reálne—fiktívne, cudzie—naše, učené—učiace sa, odchádzajúce—nastupujúce atď. Predovšetkým sú však zosobneným výrazom nadčasovosti (v zmysle — v deňoch je budúcnosť). Paracelsus odovzdáva Smolkovi vedomosti, aby pokračoval v ceste za poznaním, vďaka sa naučí aj Florián od Julia Verna a Felixa Nadara, hoci sú okamihy, keď má on, v známom prostredí a znalý jazyka, prevahu nad cudzincami. Vyzbrojený múdrymi slovami zostarnutého Julia Verna odchádza napokon do života aj predstaviteľ ďalšej generácie, Floriánov syn, mládenec Florián, ktorému Verne celý príbeh rozpráva.

Partnerstvo dospelého s detským hrdinom má v štandardných dobrodružných a historicko-dobrodružných knižkách pre mládež dosah psychologický: dieťa sa prestáva cítiť objektom, vystupuje ako aktér dobrodružných dejov, má právo o sebe rozhodnúť a za rozhodnutie nieť aj zodpovednosť. Detský hrdina býva sparring-partnerom hrdinu činu, hrdinu, ktorý je sebavedomý, energický, odvážny, čestný a elegantný. Obdivuje jeho vlastnosti a snaží sa mu vyrovnať. V Glockovom príbehu k impozantnosti, extravagantnosti a výkonnosti dospelých protagonistov pribúda ešte aktivita intelektuálna, aktivita, ktorá v tomto žánri nebýva zvlášť glorifi-

kovaná. V prípade skutočného i románového Paracelsa a Julia Verna je však dominantná.

Paracelsus a Jules Verne. Postavy inšpirované reálnymi osobnosťami, avšak ľuďmi rôznych stáročí, rozdielnych profesií, záujmov, neporovnateľných možností v neporovnateľných epochách. Postavy v minulosti žijúce, čiže autentické, ale v umeleckej interpretácii vybavené takými vlastnosťami, ktoré vyhovujú autorskému zámeru (Paracelsus napríklad dodáva silu neznámych ľuďom, v Prešporku chce zavišť hľadanie všelieku na choroby a bolesti, chce mestu odovzdať výsledky svojich pokusov, radšej ako lekársku latinu používa ľudové názvy chorôb, hovorí trochu po česky, takže rozumie slovenčine atď. Verne zasa v Prešporku zháňa materiál o Paracelsovi, zaujímajú ho životné podmienky robotníkov v prešporských fabrikách i v štiavnických baniach, splavuje Hron, učí sa slovenskú pesničku a pod.).

Paracelsus a Jules Verne — osobnosti predbiehajúce vývin, reprezentanti humanistických ideálov, stúpenci idey pokroku, ale tiež ľudia citliví a zraniteľní, ľudia túžiaci a pochybujúci. Individuality, ktorých skutočný život bol nevšedným dobrodružstvom poznania a ktorých objektívne kvality má autor právo vo svojej fantázii a umeleckom obraze subjektívne zhodnovovať. Odfudštenú predstavu výnimočnosti poľudšitiť.

Hra fantázie je prejavom odvahy. Najmä vtedy, keď predbieha reálne možnosti o celé storočie. Je prejavom odvahy, keď skúsenosť hovorí, že všetko, čo je skutočné, žilo najskôr v ľudskej fantázii. Jules Verne raz vyhlásil, že všetko, čo si vymyslí, všetko, čo si predstavuje, nedostihne skutočnosť, pretože príde doba, keď „výtvory vedy predčia výtvory imaginácie“.

Hra fantázie je porážkou malosti, umiernenosti. Svojmu vydavateľovi sa Verne zdôveril, že píše, využívajúc všetky prostriedky, ktoré mu poskytuje fantázia „v prostredí značne obmedzenom, v ktorom je odsúdený sa pohybovať“.

Hra fantázie môže byť aj hrou s čitate-

lom: je to hra na poriadok vo vzťahoch a javoch (čiernobiele polarizovanie postáv, sled napínavých epizód vyúsťujúcich do záverečného happy-endu, ustavičné stretávanie sa dobra so zlom atď.), hra, ktorá je v priamom rozpore s bežnou skúsenosťou čitateľa (napríklad s tým, že svet je chaotický, spoločnosť dezorganizovaná, ľudia problémoví, nejednoznační, že dobro je často vnímané ako prejav slabosti). Je to takpovediac výmena života za hru, hru s ilúziami, s tradičnými hodnotami, s predstavami o dokonalosti, o charakterovej a fyzickej kráse.

Takúto hru, hru s čitateľom, sledujeme aj v texte Petra Glocku. Impulzom je napätie medzi javmi overiteľnými a neoveriteľnými, medzi udalosťami autentickými, kvázi-autentickými a hypotetickými. Hra má svoje pravidlá. Hra v intenciách historicko-dobrodružných má v pravidlách aj dramatickosť a patetickosť. Glocko to potvrdzuje konštrukciou záplatky, ale predovšetkým transparentným ideovým posolstvom, v ktorom sa zúčujú všetky historiografické, faktografické a encyklopedické poznatky cielené k etablovaniu historického a národného povedomia mladého čitateľa.

Literatúra je mýtovtorná. Umelecký obraz, viac-menej autorova imaginácia sformulovaná do zlomku výjavu z histórie, sa fixuje do spoločenskej pamäti, často na úkor racionálneho prístupu. Mýtus vzniká z neistoty. Správa o pobyte J. Verna v Bratislave v roku 1892 sa opiera o článok dánskeho novinára, ktorého autentickosť je, žiaľ, zatiaľ neoverená. Napriek tomu publikovaná téza vstúpila do povedomia a je nielen reflektovaná, ale aj rešpektovaná. Z literárnohistorického aspektu je tu riziko hry → prehry, z aspektu mýtotvorby hry → výhry. Z hľadiska historicko-dobrodružných žánrov je to šanca. Šanca využiť ponuku a postúpiť od fiktívnej reality k reálnej fikcii. Glocko túto ponuku prijíma. Na začiatku jeho projektu sú dve inšpirácie: dokument (autentický, ale veľmi stručný a veľmi pragmatický) a publikovaná informácia (nepotvrdená, možno mystifikujúca). Dve pozvánky do minulos-

ti. Dva námety s vnútornou tenziou, s čarom tajomstva. Stretnutie možného s pravdepodobným. Nepravdepodobného so skutočným. Slovom, opäť hra, hra na dobrodružnú minulosť, v ktorej je anticipovaná súčasnosť aj budúcnosť. Takmer detektívna hra, ktorá dáva logiku striedaniu časových rovín i výberu protagonistov príbehu, ktorá podporuje autorov zámer byť nadčasovým posolstvom.

Romantika minulosti, jej svetlé aj temné tóny, je oddávna krásnou ilúziou. Čitateľ, prirodzene, vie, že verný obraz je nepostihnuteľný a zvyčajne menej exkluzívny, že „všetko je inak“. Napriek tomu obľubuje historicko-dobrodružné príbehy, pretože epické sa v nich dramatizuje, historické personifikuje. Autor mu rozpráva neuveriteľné príhody a ilustruje ich vierohodnými dokumentmi, osobnosťami, reálnym priestorom aj časom. V našom prípade tiež informáciami o pomeroch a mravoch, o životnom štýle rozdielnych spoločenských vrstiev, o stave myslenia, stupni poznania, o ľudských ilúziách a dezilúziách. A najmä tajomstvách, pretože, ako hovorí múdry Paracelsus, „tajomstvo všetkých tajomstiev sa ukrýva v nás...“

História je studnica námetov. Námetov na veľké eposy, historické ságy, kroniky, historické i historicko-dobrodružné romány. Autorova koncepcia sa explicitne integruje v žánrovej forme, téme i poetike výrazu. Ak je východiskovým motívom dobrodružná fantázia a cieľovým hodnotové posolstvo, ak je primárna zábavná funkcia, ale sleduje sa aj aspekt poznania, ide o typ historicko-dobrodružný. Tento žánr nelimituje rozlet fantázie a nepočíta s odpoveďou na zásadné — hoci často znepokojujúce — ľudské otázky. Ponúka exkurz do histórie s tým, že stretnutie známeho sveta so svetom minulosti je iba hrou a výsadou autorovej imaginácie a fabulácie. Že pravda je relatívna a fantázia neobmedzená, lebo — ako hovorí Glocko ústami svojho hrdinu — „... spisovateľova fantázia je ako fantázia alchymistu — vedie ho od nejasného k ešte nejasnejšiemu a od neznámeho k ešte neznámejšiemu!“

„História je pre národ tým, čím je svedomie pre človeka“

VPLYV UČEBNÍČ DEJEPISU NA FORMOVANIE HISTORICKÉHO VEDOMIA

VALÉRIA DULLOVÁ

Prežívame obdobie významných vedeckých objavov, nových vedných odvetví a prognóz, ale tiež obdobie hľadania a nachádzania historickej identity národov.

Tieto skutočnosti sa odrážajú v zámeroch a konkretizovaných postupoch inštitucionálneho vzdelávania.

Moderná pedagogická veda obracia svoju pozornosť na výber poznatkov potrebných pre život a pracovný proces jedincov, čo v plnej miere platí aj pre spoločensko-vedné vzdelávanie, v ktorom popredné miesto prináleží historickému vzdelávaniu v najširšom slova zmysle.

Charakteristickou črtou vyspelých krajín v oblasti školskej politiky je dlhodobé hľadanie optimálnej organizácie základných, stredných a vysokých škôl, a to hlavne tých, ktoré vzdelávajú budúcich pedagógov. Časté reformy obsahu i foriem vzdelávania sú dokladom tohto hľadania a niekedy i blúdenia. Boli sme svedkami mnohých a nie prospešných zmien školských systémov, základných pedagogických dokumentov, lenže napriek aktivite vedeckých tímov podieľajúcich sa na týchto premenách, nepodarilo sa úspešne vyriešiť základný rozpor medzi vzrastajúcim množstvom poznatkov a konkrétnymi možnosťami školy.

Jej obmedzené možnosti vyplývajú z časových možností, z oneskorovania vybavenosti škôl vzhľadom na vedecko-technické požiadavky spoločnosti, ale tiež z kvality vzdelávania učiteľov, ktorí nie sú pripravení uvedený rozpor zvládnuť. Preto sa často stávalo a dodnes sa stáva, že v jednotlivých vyučovacích predmetoch sa zvolí riešenie priradenia nových poznatkov k už jestvujúcim. Dialo sa tak bez ich seriózneho výberu. Takéto a podobné postupy spôsobili, že miera poznatkov presiahla mieru psychických možností žiakov.

Preklopenie rozporu medzi vývojom vedy a potrebami spoločnosti a medzi školským vzdelávaním a jeho možnosťami musí riešiť nová koncepcia, modernizácia procesu. V tomto pohľade ju chápeme ako prispôbovanie obsahu školského vzdelávania spoločenským potrebám a rozvoju vedeckého poznania. Výber historického učiva sa stáva podstatnou časťou koncepcných zmien, pričom významné miesto patrí aspektu účelnosti, ktorým rozumieme vzťah medzi poznatkovým systémom vedeckej disciplíny a spoločenskej potreby. Na rozdiel od predošlej školskej politiky súčasná škola plne rešpektuje potreby ľudského individua, jeho následné zapojenie sa do života.

Účelnosť historického vzdelávania sa meria najmä tým, ako svojim obsahom, metódami a formami práce dokáže objasniť, sprístupniť deje dávno-minulé, nedávne, ale aj aktuálne, ako spoluvytvára historické vedomie jedinca, ako pomáha mladému človeku vybudovať si systém životných hodnôt.

Plne si uvedomujeme, že účelnosť historického vzdelávania sa neprejavuje iba tým, ako mladý človek zvládne určité penzum historických informácií. Prejavuje sa často v konkrétnych a neraz aj rozhodujúcich životných situáciách, v osobnej životnej praxi, v ľudských postojoch a celkovej orientácii. Preto účelnosť historického vzdelania nebýva zvyčajne bezprostredne viditeľná a zjavná. Jej prejavy sú markantné až s odstupom času.

Zacielenosť a užitočnosť je dôležitým kritériom pre stanovenie úloh a cieľov historického vzdelávania o to viac, že v spoločnosti sa na túto tému ozvali spochybňujúce hlasy. Pravdou však je, že to možno hodnotiť ako obraz určitej neznalosti či chabej orientácie v analyzovanej problematike. Viaceré pochybnosti vychádzajú hlavne z troch argumentov:

1. Prudký rozmach spoločnosti spochybňuje tézu, že svet súčasnosti je pokračovaním sveta včerajšieho a že budúcnosť sa prejavuje už v prítomnosti. Pochybnosti sú tým väčšie, čím je objektívne i subjektívne obťažnejšie historickými metódami spoznať príčiny javov, ktoré prežívame.

2. V nedávnej minulosti sa historiografia dopúšťala chýb zjednodušovaním, skresľovaním, jednostranným videním skutočnosti. Často sa stávala čirou apologetikou politických záujmov a potrieb.

3. Spoločenská a výchovná hodnota historického vzdelávania viditeľne poklesla.

Navyše sme svedkami stavu, že historické vzdelávanie prekonáva dnes ešte inú ilúziu nedávnej minulosti. Vedomie historickosti každého faktu viedlo k presvedčeniu, že súčasnosť je čírym výsledkom minulosti a že pochopenie historickej zákonitosti jednoznačne predurčuje budúci vývoj. Táto črta historizmu viedla k určitému rozčarovaniu, keď sa prejavili medze možností historickej vedy jednoznačne vykladať svet. Táto ilúzia viedla k názoru, že v historickom vzdelávaní pochopením schém historického vývoja študenti nájdu neomylný kľúč k riešeniu všetkých súčasných spoločenských otázok, že nadobudnú istotu vo svojej životnej orientácii.

Tieto a príbuzné problémy riešili vedeckí pracovníci v oblasti historického vzdelávania vo vyspelých demokratických krajinách už v uplynulých desaťročiach. Naši odborníci sa nad nimi zamýšľajú v súvislosti s novou koncepciou historického vzdelávania na základných, stredných a vysokých školách Slovenskej republiky. Je to kľúčový problém pri tvorbe nových pedagogických dokumentov — učebných plánov, učebných osnov a učebníc ako fundamentu práce pedagógov.

Akcentovanie uvedených skutočností má mimoriadny význam pre tvorcov i „konzumentov“ učebníc dejepisu ako žriedla poznania smerujúceho k vytváraniu, postupnému skvalitňovaniu a upevňovaniu historického vedomia.

Nezastierame, že dôkladná spokojnosť s učebnicami dejepisu bola a je zriedkavá. Kritické hlasy zo strany pedagogickej verejnosti boli a sú časté, ibaže chceme veriť, že ide o tvorivú, konštruktívnu kritiku, smerujúcu k skvalitňovaniu učebníc dejepisu.

Vieme, že neujasnenosť koncepcie dejepisného vyučovania, ekonomické ťažkosti rezortu školstva a mnohé ďal-

šie faktory majú svoj odraz v procese tvorby nových učebníc dejepisu. Vychádzajúc z tohto stavu, ktorý momentálne sťažuje dosahovanie potrebnej kvality vo sfére historického vedomia žiakov a študentov, udivuje nás, že niektorí kolegovia na základných a stredných školách absentujúce učebnice, vlastivedné či dejepisné čítanky, ktoré v minulom období predstavovali samozrejmu vybavenosť dejepisného vyučovania, nahrádzajú iba torzovitými poznámkami v podobe oporných údajov týkajúcich sa preberaného učiva.

Takáto situácia sa priam dovoľáva častejšieho zaradenia vhodného historického prameňa do dejepisného vzdelávania, čo má pozitívny dopad na utváranie historického vedomia študentov. Historický prameň uvádza študentov bezprostrednejšie do dejinných skutočností. Konkrétnejšie i mnohostrannejšie im približuje „ducha doby“, dobové myslenie, čítanie, konanie, dobový spôsob vyjadrovania, ktorý je odrazom celkovej spoločenskej situácie, vzdelanosti a kultúry príslušného prostredia a obdobia. To všetko má znásobený význam pri použití prameňov z národných dejín. Okrem utvárania bližšieho vzťahu študenta k dejinám vlastného národa umožňujú mu pramene z jeho dejín plnšie, výraznejšie vystihnúť a pochopiť špecifikum jeho historického vývinu, čo kladie seriózny základ stavbe zvanej historické vedomie mladého človeka našej súčasnosti.

Tam, kde zaradenie historického prameňa nie je možné, tam treba siahnuť po nenáročnom, dokresľujúcom, emotívne podfarbenom doplnkovom texte. Ten zvyčajne mnohé strohé a často abstraktné tvrdenia sprístupní, urobí ich plastickejšími, presvedčivejšími a podnetnými pre záujem o hlbšie poznanie danej doby a jej ľudí. Na

ilustráciu tohto tvrdenia aspoň jedna ukážka z obdobia stredovekých dejín, ktoré v predošlej koncepcii historického vzdelávania boli v úzadí — na rozdiel od preferovaného obdobia najnovších dejín.

Stručná formulácia textu učebnice uvádza: Pred rokom 1526 na území Slovenska poznáme tri druhy poddanských práv. Môže takéto, i keď pravdivé tvrdenie, podnietiť záujem žiaka o preberané obdobie, môže stačiť k pochopeniu historického javu, podmienenosti, nadväznosti a zákonitosti doby, pre ktorú je tento jav typický? Určite nie!

Za ideálny stav možno považovať situáciu, keď kvalitná učebnica dejepisu priam inšpiruje žiakov hlbšie sa zaujímať o minulosť. Takáto učebnica svojou vnútornou stavbou a štýlom spracovania vyvráti tvrdenia, že škola sa dnes nedokáže vyrovnávať s preexponovaným rastom vedeckých informácií. Predimenzovanosť obsahu vzdelania smeruje prevažne k pamäťovému

učeniu a mechanickej reprodukcii osvojených vedomostí, čo vedie k umrtneniu osobnosti žiaka a v dopade spôsobuje neobľúbenosť dejepisu ako učebného predmetu, hoci pod tento stav sa podpísalo aj niekoľko iných pomerne dlho pretrvávajúcich činiteľov.

Mnohohrstevný proces formovania a skvalitňovania historického vedomia sa opiera aj o hodnoty umeleckej literatúry, ktorá aspoň v minimálnom rozsahu je súčasťou učebnice, alebo má charakter jej účelného a pôsobivého doplnku.

Cieľavedomé využitie literárnych diel v procese utvárania historického vedomia obohacuje jedinca o výrazné a plastické zobrazenie minulosti. Predstavivosť o historických udalostiach sa pod vplyvom literárnych obrazov stáva plnšou, hodnotnejšou a priebeh historického procesu nevystupuje v podobe holých abstrakcií a zovšeobecnení, ale v jasnejšom a konkrétnom zobrazení kontaktu živých ľudí s ich činmi, pocitmi, záujmami a životnými postojmi. Tým sa spájajú dve cesty presvedčovania mladých ľudí: cesta vedeckého vysvetlenia historických udalostí a javov prostredníctvom textu učebnice a výkladu učiteľa a cesta zobrazenia minulosti umeleckými prostriedkami.

Umelecká literatúra často slúži ako osobitný historický prameň, ako vhodný doplnok učebnice, najmä ak ide o sekvencie z dejín kultúry a umenia. Preto ťažko možno tolerovať také pracovné postupy pedagógov, ignorujúcich používanie takýchto prostriedkov pri dosahovaní čiastkových

i komplexných cieľov formovania historického vedomia, ktorí pri objasňovaní učiva o prvej svetovej vojne pozabudnú napríklad na Hviezdoslavove Krvavé sonety.

Ak uvažujeme o vplyve učebnice dejepisu na utváranie historického vedomia mladej generácie, nemožno pozabudnúť na skutočnosť, že tvorivý pedagóg ju vhodne využije takmer v každej časti vyučovacej hodiny a takmer vo všetkých historických obdobiach, pričom máme na mysli svetové, národné i regionálne dejiny.

A práve regionálne dejiny bývajú často na pokraji záujmu učiteľov, takže vzácny oriešok ukrytý v učive o národných dejinách sa nevytlupne, aby sa aj pomocou osobitostí dejinného vývoja vlastného regiónu prispelo k záujmu o jeho minulosť a od tohto poznania sa odvíjalo poznanie univerzálnejšie. Časové problémy sú na mnohých školách príčinou nezačleňovania regionálnych dejín do vyučovacieho procesu, čím sa tento proces ochudobňuje tak po stránke vzdelávacej, ako aj výchovnej.

Popri širokej škále „nástrojov“ začlenených do procesu utvárania historického vedomia najdôležitejším a nezastupiteľným je odborne zdatný, tvorivý a pre historické vzdelávanie žiakov a študentov zanietený učiteľ. Práve on by mal mať na pamäti stále platné slová J. M. Hurbana: „História pre národ živý je tým, čím svedomie pre človeka. Človek bez svedomia je koža biedna, daromná, národ bez vedomostí o sebe a predkoch svojich je hromádka koži otrockých.“

Milý pozdrav z LUŽICE

Pod týmto názvom prebiehala od 15. novembra do konca minulého roka výstava lužickosrbských ilustrácií a kníh venovaných prevažne mladým čitateľom. V Galérii ilustrácie bratislavskej Bibiany mali sme možnosť prezrieť si takmer tri desiatky ilustrácií, a to nielen lužických umelcov, počínajúc bardom-maliarom a spisovateľom Měrcinom Nowakom-Njehorňským cez Freda Pěčku, Iris Brankačkowú, Steffena Langeho po Boženu Nawkowú-Kunyszowú, ale aj našich ilustrátorov, ktorí viac-menej pravidelne spolupracujú na výzdobe lužických kníh — Františka Blaška, Euby Končekovej-Veselej a Jarmily Dicovej-Ondřejkovej.

Mohli sme sa presvedčiť, že lužickosrbské knižky od poslednej výstavy u nás (pred pätnástimi rokmi) opekneli, vznikli nové edície a rady, uskutočňujú sa nové projekty. Práve v dňoch otvorenia výstavy v Knižtlačiarňi Svornost dokončili druhý zväzok bohato výtvarne vyzdobeného detského spevníka (prvý zväzok vyšiel pred dvoma rokmi a tiež ho tlačila táto bratislavská tlačiareň), aký by iste prijali aj naše deti a učiteľky materských škôl. Podľa tohto projektu by mal vyjsť ešte tretí zväzok v rovnakej úprave. Trocha môžeme byť hrdí aspoň na to, že obidva zväzky výborne ilustrovala E. Končeková-Veselá. Na vernisáž bratislavskej výstavy priniesli aj signálne výtlačky, teda prvé exempláre výberu básní a poviedok z lužickosrbskej literatúry Mať milá, najmilšia, ktorý zostavil Pawoł Völkel, a autorom decentného výtvarného sprievodu tejto antológie je F. Blaško.

Edícia Bajki (Rozprávky) vznikla na začiatku osemdesiatych rokov ako séria lužickosrbských rozprávok v podaní súčas-

ných spisovateľov. Význam tejto edície a jej úspešnosť potvrdzuje aj fakt, že sedem titulov edície bolo preložených do slovenčiny a všetky vyšli v spolupráci Ludového nakladateľstva DOMOWINA v Budyšine (jediné vydavateľstvo, kde vychádzajú všetky lužickosrbské knižky, učebnice aj časopisy) a našich Mladých liet. Túto v minulosti veľmi dobrú spoluprácu dokazujú aj desiatky ďalších titulov. Mladé letá pre lužické deti vydávali predovšetkým le-porelá a obrázkové knižky Medzinárodnej série. Ich počet od roku 1960 narástol na päťdesiat titulov v osemdesiatich vydaniach. V súčasnosti na túto spoluprácu nadviazalo vydavateľstvo Buvik, ktoré v roku 1994 vydalo v hornej lužickej srbčine knihu Daniela Heviera. Nam sa už zase nechce spať, ktorá je zatiaľ posledným čínom edičnej spolupráce.

Nakladateľstvo Domowina okrem už spomenutých vytlačilo v slovenčine aj knihy rozprávok Čarodejný Krabat, Smolný Peter, Spievajúca lipka a vyšiel aj rad ďalších titulov súčasných lužických spisovateľov M. N. Njehorňského, J. Brězana, J. Wornara, K. Krawca, B. Budara a ďalších.

Z tvorby pre dospelých vyšli u nás okrem časopisecky uverejnených poviedok aj knihy ďalších Lužičanov — J. Kocha, J. Krawžu, M. Mlynkovej, ako aj výber z diela básnika K. Lorenca.

Súčasnou výstavou bola aj dievčenská figurína v slepianskom kroji s množstvom výšiviek, perlových ozdôb a stužiek, ktoré spolu s ďalšími etnografickými exponátmi zapožičanými z Lužickosrbského múzea v Budyšine mali návštevníkov upozorniť na bohatú tradíciu ľudového umenia a remesiel v Hornej i Dolnej Lužici. Túto tra-

díciu dokumentovala aj zaujímavá filmová snímka Ladislava Volku, znalca a priateľa Lužických Srbov, ktorá sa na výstave príležitostne premietala.

Účasť na výstave najmä vo víkendových dňoch bola potešujúca a dokumentovala záujem bežných návštevníkov i odborníkov o knižnú kultúru a život tohto najmenšieho slovanského národa (pre mno-

hých mladých návštevníkov to bola vôbec prvá informácia o jestvovaní Lužických Srbov), s predstaviteľmi ktorého mali širšie priateľské kontakty pred poldruha storočím už Ján Kollár a Ľudovít Štúr. Ukazuje sa, že aj dnes môžeme z našich kultúr navzájom plodne čerpať.

PETER ČAČKO

Noví nositelia Ceny Hansa Christiana Andersena

Na tlačovej konferencii IBBY, ktorá sa konala začiatkom apríla počas Veľtrhu detskej knihy v Bologni, boli vyhlásení víťazi Ceny H. Ch. Andersena za rok 1996.

Cenu udeľuje IBBY každé dva roky spisovateľovi a ilustrátorovi za výnimočný autorský prínos v oblasti literatúry pre deti a mládež. Patrónkou tohto prestížneho ocenenia je dánska kráľovná Margareta II.

Z 23 nominácií (žiaľ, chýbal medzi nimi kandidát zo Slovenska) vyšiel víťazne izraelský spisovateľ URI ORLEV. Prameňom jeho autorskej tvorby sú spomienky na detstvo, prežité vo varšavskom gete počas II. svetovej vojny a rovnako i skúsenosti z novej vlasti, ktorou sa mu stal povojnový Izrael. Integrálnou súčasťou Orlevovho diela, spomeňme napríklad knihy Lýdia, kráľovná púšte či Muž z druhej strany, je humor. Ním nahrádza sentiment, ktorý by sa možno ponúkal pri spracovaní takej závažnej témy, akou je rasová diskriminácia. Majstrovstvo Orlevovej tvorby sa skrýva v schopnosti povedať veľké veci v niekoľkých skromných vetách...

Kandidátov na cenu pre ilustrátora navrhlo 24 národných sekcií IBBY. Porota, ktorej predsedal Peter Schneck z Rakúska, mala tentoraz ťažkú úlohu, pretože mala vybrať víťaza spomedzi takých mien, akými sú Tomi Ungerer z Francúzska, Holanďan Max Velthuis, či Anthony Browne z Veľkej Británie. Víťazom „súboja“ vedeného ceruzkami, farbičkami či štetcom sa stal nemecký ilustrátor KLAUS ENSIKAT, umelec s vynikajúcou technikou, predstavivosťou a humorom, ktorého porota charakterizovala ako „najrealistickejšieho surrealistu“. Z jeho tvorby možno spomenúť známe ilustrácie k Brémским muzikantom.

Ceny autorom odovzdali v Holandsku na slávnostnom ceremoniáli 14. augusta počas 25. kongresu IBBY v Groningene.

Ján Uličiansky

Pocta

ĽUBOMÍROVI KELLENBERGEROVI

Pri jubileách rôzneho druhu sa zvyčajne pripomína, čo by sme na margo tejto skutočnosti chceli povedať, oživiť a možno sa aj nostalgicky zamyslieť. V súvislosti s významným slovenským ilustrátorom Ľubomírom Kellenbergerom by som rada spomenula, o čom hovoriť nechcem. Nechcem premúdrelo s odstupom času nahliadať na finálne podoby jeho tvorivého úsilia, chronologicky vymenovávať tituly (i keď tomu sa pravdepodobne celkom nevyhnem), odborne rozoberať génezu, ale paradoxne nechcem ani pateticky a teatrálné s nádychom smútku, pretože 75. výročie narodenia a zároveň 25. výročie od roku úmrtia sa so smútkom spája, ustrnúť v pomyselnej minúte ticha. Ilustrátorom textov pre deti je zrejme charakterom tvorby dané, že v nich samých dieťa ostalo. Ich tvorba je adresovaná veselému bezstarostnému vnímateľovi, sama osebe preto v istom zmysle je radostná. A preto, tentoraz chcem, aby aj toto spomínanie bolo prívetivé, príjemné, nie trúchlivé.

S tvorbou Ľubomíra Kellenbergera sa stretáva niekoľko generácií. Skôr i neskôr narodení čitateľa zažívali dobrodružstvá s Robinsonom Crusoe (D. Defoe, ML 1951). Ostatne dobrodružná tematika vôbec zaujala v tvorbe ilustrácií Ľ. Kellenbergera významné miesto (Tom Sawyer a jeho dobrodružstvá, ML 1953), Dobrodružstvá Huckleberryho Finna, ML 1955). Iste sa však v povedomí čitateľov zakorenili knižné publikácie slovenských autorov (Ľ. Ondrejov: Zbojnická mladosť, ML 1953; M. Haš-

tová: Zo starej horárne, ML 1955; Ľ. Ondrejov: Rozprávky z hôr, ML 1963; R. Moric: Pri zakliatej rieke, ML 1958). V máloktorej z detských knižničiek chýbali Kozliatka M. Rázusovej-Martákovej (ML 1954). Ľ. Kellenberger dokázal vychutnať i ilustračne stvárať poetiku japonských a vietnamských rozprávok spájajúcich úprimnosť s tajomnosťou exotickú tematiku (Chlapec z broskyne, ML 1969; Z kalicha ibišového kvetu, ML 1972).

Bolo by, pravdaže, zbytočné podrobnejšie analyzovať tematické okruhy či žánrovo vymedzovať Kellenbergerove ilustrácie. Tie sa spájajú a podriaďujú textom, ktoré však nejeden raz prevýšia. Ľubomír Kellenberger siahla po farebnom mäkkom akvarele, v ktorom prirodzeným prechodom z jednej svetelnej i pociťovej atmosféry do druhej vytváral sugestívnu atmosféru. Nebránil sa hlbokkej depresívnej pochybnosti ani následnej žiarivej veselosti valérov určujúcich náladu výpovede.

Nebol to však len akvarel, ale i séria grafických listov, ktoré spadajú do mozaiky jeho mnohotvárnej tvorby. V jeho grafikách zazneli civilné pohľady, kolekciu vytvoril na poctu malokarpatského kraja (Vinobranie, Obaračka), no vzrušovala ho aj už spomínaná exotika paliem a čínskej architektúry (byvoly, džungľa). V grafike postupne uplatňoval úspornú štylizáciu, symbolickú znakovú skratku, prostredníctvom ktorej vyjadril aj filozofický výklad doby. Symbolika sa neskôr objavila aj v jeho artprotisoch.

Lubomír Kellenberger bol aj výborný kresliar. Jeho kresba, realisticky orientovaná, bola improvizáciou. Ilustrácia naopak improvizáciou nikdy nebola. Ku každej knihe pristupoval individuálne. Špecifickým znakom jeho tvorby bol dôverný vzťah k prírode, ktorú pretransformoval do ilustrácií aj do kresieb intímneho charakteru (stromy, lesy, kone). Neustále sa opakuje silný motív rodného kraja.

Slovenský výtvarník, ilustrátor detských kníh pre mládež, žil v období, keď sa stretali generácie, prestupovala jedna druhú a bohéma žila v symbióze a zároveň v špirále vzájomných tvorivých i ľudských vplyvov. Umelci literárneho hudobného i výtvarného sveta sedeli pri jednom stole. Práve pri ňom vznikali i portréty spisovateľov, ktoré E. Kellenberger pri týchto klubových stretnutiach načrtával. Akosi takto sa stalo, že chlapec z Modry, ktorý do dlaždíc na chodníku kreslieval konské

hlavy, chlapec z kraja dobrého vína, v dospelosti tvoril medzi takými ľuďmi, akými boli Mudroch, Matejka, Žáry, Fabry, Reisel, Rak, Bunčák, pri založení klubu grafikov Štrba, Sedlák, Cipár, Bombová, Gergeľová ... a mnohí ďalší priatelia.

*Pri jednom stole sme sedávali
a pre tých čo prišli neskoršie
z ateliérov vinárni a od západov slnca
sme prisúvali nové stoličky ...*

*... Neskoro večer prichádzali ďalší
s paletami
aby pri stole namaľovali nový obraz
sveta ...*

*... uprostred štrngania pohárov
a fantastických bleskov
v očiach pegasov
jeden z priateľov vstal
vyšiel dverami akoby sa mal s niekým
stretnúť
a viac sa nevrátil*

*Stolička ostala prázdna
a pohár nedopitý ...*

*(E. Kellenberger: Návraty, s veršami
Júliusa Lenku, Tatran, Bratislava 1982)*

Eubomír Kellenberger sa narodil 23. novembra 1921 v Bratislave. Vyrastal v Modre. Štúdium absolvoval na Slovenskej vysokej škole technickej v Bratislave v oddelení kreslenia a maľovania u profesorov G. Mallého, J. Mudrocha J. Kostku a v oddelení výtvarnej výchovy Českého vysokého učenia technického v Prahe u profesorov C. Boudu, J. Sejkpu a K. Lidického. Za celožitnú ilustračnú tvorbu pre deti a mládež dostal v roku 1971 Cenu Fraňa Kráľa a v roku 1972 Cenu Cypriána Majerníka in memoriam. Zomrel v Bratislave 13. apríla 1971. Pochovaný je v Modre.

Bibliografia pôvodnej literatúry pre deti a mládež 1995

POÉZIA

- BENDOVÁ, Krista:** Čačky hračky.
8. vyd. Ilustr. Oľga Bajusová.
Bratislava, Buvik 1995. 63 s.
- HALAMOVÁ, Maša:** Komu dám svoju nehu.
3. vyd. Výber zost. Ján Turan.
Bratislava, Mladé letá 1995. 76 s.
- HEVIER, Daniel:** Heviho ABC.
Ilustr. Daniel Hevier.
Bratislava, HEVI 1995. Nestr.
- KOŠÍČEK** rozprávok, riekaniak a básničiek.
Bratislava, Junior 1995. 80 s.
- KOVÁČIK, Marián:** Básničky zo psiny.
Ilustr. Katarína Kováčiková.
Bratislava, Print-Servis 1995. 43 s.
- KVASNIČKA, Ladislav:** Abeceda nášho deda.
Ilustr. Juraj Oravec.
Bratislava, Mladé letá 1995. 46 s.
- MORAVČÍK, Štefan:** Modré z neba.
Ilustr. Štefan Cpin.
Bratislava, Lienka 1995. 92 s.
- REZNÍK, Jaroslav:** Len z črpačky s pekným uškom.
Ilustr. Juraj Oravec.
Bratislava, Odkaz 1995. 64 s.
- RÚFUS, Milan:** Pamätníček. Modlitby za dieťa.
Ilustr. Zuzana Rúfusová.
Bratislava, Mladé letá — Pezolt (Košice) 1995. 93 s.
- SMREK, Ján:** Maľovaná abeceda.
Ilustr. Martin Kellenberger.
Bratislava, Victoria Publishing House 1995. Nestr.
- BODNÁROVÁ, Jana:** Roztrhnuté korálky.
Ilustr. Viera Kardelisová.
Bratislava, Mladé letá 1995. 47 s.
- ČERNOCHOVÁ, Anna:** Tajomný kočiš.
Bratislava, Alfa-press 1995. 123 s.
- DOBŠINSKÝ, Pavol:** Slovenské rozprávky. Prvá kniha.
Upr., doslov a slovníček Mária Ďuričková. 10. (4. upr.) vyd.
Ilustr. Ľudovít Fulla.
Bratislava, Mladé letá 1995. 173 s.
- DOBŠINSKÝ, Pavol:** Slovenské rozprávky. Druhá kniha.
Upr. Mária Ďuričková, 10. (7.) vyd.
Ilustr. Ľudovít Fulla.
Bratislava, Mladé letá 1995. 187 s.
- DZURILLOVÁ, Elena:** Bambufkine príhody.
Ilustr. Kristína Šimková.
Bratislava, Mladé letá 1995. 74 s.
- ĎURÍČKOVÁ, Mária:** Zlatá priadka.
Ilustr. Petr Cpin.
Bratislava, Mladé letá 1995. 119 s.
- ĎURÍČKOVÁ, Mária:** Nie je škola ako škola (nie je žiak ako žiak).
Ilustr. Helena Zmatlíková.
Bratislava, Mladé letá 1995.
- GRZNÁROVÁ, Marianna:** Maľko a Kubko.
5. vyd.
Bratislava, Mladé letá 1995. 84 s.
- HEVIER, Daniel:** Nám sa už zasa nechce spať.
Ilustr. Ľuba Končeková-Veselá.
Bratislava, Buvik 1995. 61 s.
- JANUSOVÁ, Viera:** O Sedmokráske a iné rozprávky.
Ilustr. Marián Čapka.
Bratislava, Slovart 1995. 160 s.
- JURIGA, František:** Na vlastnú päsť.
Bratislava, Goldpress Publishers 1995. 188 s.
- MIKLOŠKO, Jozef:** Prisne tajné. Ako sme boli malí.
2. vyd.
Bratislava, Daco 1995. 224 s.
- MORIC, Rudo:** Z poľovníckej kapsy.
10. vyd.
Bratislava, Mladé letá 1995. 184 s.
- PAVLOVIČ, Jozef—SMATANOVÁ, Ružena:** Čítajte si s nami.
Ilustr. Peter Cpin.
Bratislava, Mladé letá 1995. 92 s.
- PIUS, Miroslav:** Chlapec na bielom koni.
Ilustr. Ján Lengyel.
Bratislava, H + H 1995. 84 s.

PRÓZA

- BALÁK, Štefan:** Vietor Fineus.
Ilustr. Vincent Mravec.
Bratislava, PPB 1995.
- BARTÁK, Miroslav:** Obrázkolamy.
Ilustr. Miroslav Barták.
Bratislava, HEVI 1995. 75 s.
- BEŇO, Ján:** Lietajúci slimák.
Ilustr. Marián Čapka.
Senica, Arkus 1995. 35 s.
- BLAŽKOVÁ, Jaroslava:** Mój skvelý brat Robinson.
2. vyd.
Bratislava, Q 111 1995. 168 s.
- BODENEK, Ján:** Koza rohatá a jež.
2. vyd.
Ilustr. Albin Brunovský.
Bratislava, Mladé letá 1995. 39 s.

PODJAVORINSKÁ, Ľudmila: Baránok Boží.
2. vyd.

Liptovský Mikuláš, Tranoscius 1995. 58 s.

SLIACKY, Ondrej: Herakles.

Ilustr. Vladimír Kardelis.

Bratislava, Prima Art 1995. 44 s.

SLOVÁKOVÁ, Dagmar: Rozprávky z najmenšieho domčeka.

Ilustr. František Blaško.

Bratislava, Mladé letá 1995. 46 s.

ŠUPLATA, Václav: Päť záračníkov.

Ilustr. Robert Brun.

Bratislava, BIB ART 1995. 40 s.

URBAN, Jozef: Dobrodružstvá wranky Danky.

Ilustr. Ľubomír Guman.

Bratislava, Lienka 1995. 101 s.

ZÁMOK na horúcom mori. Slovenské rozprávky z Rumunska.

Rozpr. Karol Valiček, zap. a záver Karol Plicka, úvod.

text Miroslav Válek, ed. pozn. Iva Kadlečíková.

Ilustr. Katarína Ševellová.

Martin, Osveta 1995. 182 s.

DRÁMA

FELIX, Belo—BAKOŠOVÁ, Elena: My, vrabčiaci.

Ženich pre slečnu myšku. Harlekýn.

Zborník detského hudobného divadla.

Martin, Združenie divadelných ochotníkov Slovenska

1995. 95 s.

HORVÁTH, Karol—LACKO, Marián—ZLATOŠO-

VÁ, Elena: O päť hodín dvanásť. Čarovný kufrik.

Pozvanie.

Zborník hier pre detské divadelné súbory.

Martin, Združenie divadelných ochotníkov Slovenska

1995. 80 s.

KOVÁČ, Peter—PEŤKOVÁ, Viera: Budkáčik a Dubkáčik. Chcete vidieť rozprávku? alebo Princezná Jajboľka.

Zborník hier pre bábkové divadlo.

Martin, Združenie divadelných ochotníkov Slovenska

1995. 70 s.

LACHOVSKÁ, Katarína—NAVRÁTIL, Ján—ZÁ-

TEK, Pavol: Svetlovládný rytier. Tri čarovné klobúči-

ky. Bohatstvo v starom dome.

Zborník hier pre súbory dospelých hrajúcich pre deti.

Martin, Združenie divadelných ochotníkov Slovenska

1995. 92 s.

NÁUČNÁ LITERATÚRA

KELE, František: Cestopis trocha inak.

Fot. autor. 1. vyd.

Ilustr. František Kele.

Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo

1995. 181 s.

KOREC, Pavol—ZUBRICZKÝ, Gabriel: Krajiny

Zeme 1. Európa. Ázia.

Ilustr. Jiří Kalousek, Blanka Votavová.

Bratislava, Q 111 1995. 221 s.

KOVÁČ, Dušan: Slovensko v Rakúsko-Uhorsku.

Bratislava, Mladé letá 1995. 142 s.

SLOVENSKO moje. Sprac. kol. pod vedením Oľgy Drobnej.

Ilustr. Miroslav Regitko, Štefan Šilhan.

Bratislava, Perfekt — Bolchazy-Carducci Publ. (Wa-

uconda USA) 1995. 55 s.

ŠVIHRAN, Ladislav: Kniha na dračku.

Senica, Arkus 1995. 101 s.

Spracovala HANA ONDREJIČKOVÁ

Summary

A mission of the newly established National Literary Centre is to reflect Slovak literature of 2nd half of 20th century. A seminar on current Slovak children's literature has been a part of this activity. One of the papers on the topic was given by an employee of this institution, **Peter Holka**. **Ondrej Sliacky** argues against his opinion and unlike Peter Holka, Sliacky evaluates the level of current children's literature rather more sceptically. This time, as well as every years, Bibiana also publishes a mission of IBBY on International Day of Children's Book. On the occasion of Dušan Dušek's jubilee — an eminent Slovak prose-writer for adults and children, a literary publicist **Kveta Slobodníková** has prepared an interview introducing Dušek's literary work, his conceptions of life and literature. This contribution also includes the author's short story **Shivers**. Drama production for children has a rich tradition in Slovakia. The evidence of this is the net of professional puppet scenes, having been enriched by some private theatre companies after the revolution in 1989. One of these — Pezinok **Theatre PIKI** — has been presented by a publicist **Ľubica Suballiová**. An artistic surprise of the last year literary scene was the book of fairy tales *The Adventures of Little Craw Danko*, published by **Jozef Urban**, a modernly oriented poet for adults. The book has been presented by a literary critic **Ľubica Kepštová**. She values it as a positive contribution to the author fairy-tale production, which by means of artistic expressions responds to the position of today's children. The part of Urban's book are also two fairy-tales, **I Had Simply Made It Up** and **The Little Craw Danko and Tom Bubble**. In an interesting contribution **Also Young Romanies are Slovak Children**, a university teacher **Mária Dubayová**, of Faculty of Education of Pavel Jozef Šafárik University in Prešov, turns her mind to mental dispositions of Romany children, as well as to specific conditions forming their personalities. In his contribution "**Flowers of the First Arousal of Slovak Life ...**", a literary historian **Ondrej Sliacky** presents the results of his research in Slovak children's literature of the mid 19th cen-

tury. In that period, the Slovak romantic generation set up children's literature as an important part of their national-preservative activities. In the gloss **all for Children's Book**, a literary critic **Marta Žilková** comments on the meeting of representatives of the Slovak IBBY section and the officials of Teacher Trainer College in Nitra as a present coordinating institution for research of Slovak children's literature. In the block of book-reviews, literary critics **B. Šimonová**, **E. Tkáčiková**, **Z. Stanislavová** and **M. Žilková** are evaluating the latest book production for children. A literary critic **M. Germušková** deals with the consequential professional paper of **Zuzana Stanislavová** entitled *Through the Space of Social Prose for Children and Youth*. **Prof. Ján Kačala** introduces a monograph of the psychologist **Miron Zelina** called *Strategy and Methods of Development of Child's Personality*. A publicist, **Jana Hudíková** is evaluating Days of Children's Book which have been organized in Levice this year. This event of Slovak IBBY section, observing popularization of first-rate reading for children and youth, have met with a spontaneous reception among children and adults as well. In the study *Historically-adventurous Genre in Literature for Youth*, a literary theorist **Jana Nemcová**, docent of Teacher trainer College in Nitra, meditates upon a specific form of this popular genre. The study of **Valéria Dullová**, a university teacher of Faculty of Education of Comenius University in Bratislava, entitled *„What is History for a Nation, That is Conscience for a Man"*, follows up Nemcová's contribution. In the gloss *Sweet Greetings from Lužice*, **P. Čačko** informs about the exhibition of Sorbian children's book in Slovakia. In an article *In Honour of Ľubomír Kellenberger*, an art historian **Barbara Brathová** introduces this eminent Slovak illustrator, whose production has been presented in Bibiana, an international house for children, on the occasion of his 75th birthday, he did not live to see. The president of the Slovak IBBY section, a prose-writer and dramatist **Ján Uličiansky**, makes the readers of Bibiana familiar with the latest Hans Christian Andersen prize-winners. **The bibliographical list of authentic Slovak production for children and youth in 1995** concludes the 2nd issue of Bibiana review.

BIBIANA

